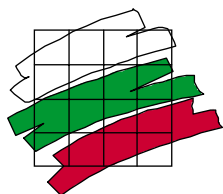

СЕРИЯ КОНЮНКТУРНИ ОБЗОРИ

ИКОНОМИКАТА НА БЪЛГАРИЯ ПРЕЗ 2002 ГОДИНА (полугодишен доклад)

**АГЕНЦИЯ ЗА ИКОНОМИЧЕСКИ
АНАЛИЗИ И ПРОГНОЗИ**

ул. „Аксаков“ 31, София 1000, България

© **Агенция за икономически анализи и прогнози 2002**

1000 София, ул. „Аксаков“ №31
тел.: 981 65 97, 9859 56 01
факс: 981 33 58, 980 93 22
e-mail: aeaf@minfin.government.bg
<http://aeaf.minfin.government.bg>

Всички права запазени.

Никакви части от тази публикация не могат да бъдат репродуцирани, съхранявани (запаметявани) или разпространявани чрез електронни системи, фотокопиране или чрез други способи без предварителното изрично писмено съгласие на Агенцията за икономически анализи и прогнози.

ISSN 1311-9915

Позоваването на публикацията на АИАП „МЕСЕЧЕН КОНЮНКТУРЕН ОБЗОР“ при препечатване на информация е задължително.

СЪДЪРЖАНИЕ

РЕЗЮМЕ	3
ВЪНШНА СРЕДА	5
<i>Растеж</i>	5
<i>Инфлация</i>	8
<i>Лихвени проценти</i>	9
<i>Валутни курсове</i>	10
<i>Цени на основни суровини</i>	11
ПЛАТЕЖЕН БАЛАНС, ВЪНШНА ТЪРГОВИЯ И ФИНАНСИ	12
<i>Структура на външната търговия</i>	15
РЕАЛЕН СЕКТОР	21
<i>БВП</i>	21
<i>Предлагане</i>	22
<i>Заетост, безработица, работни заплати</i>	27
<i>Инфлация</i>	30
ПУБЛИЧНИ ФИНАНСИ	35
<i>Бюджетен дефицит и държавен дълг</i>	35
<i>Бюджетни приходи</i>	38
<i>Бюджетни разходи</i>	39
ФИНАНСОВ СЕКТОР	42
<i>Валутен съвет</i>	42
<i>Парично предлагане и банков кредит</i> ³⁹	43
<i>Състояние на търговските банки</i>	46
<i>Парични и валутни пазари</i>	51
<i>Небанкови финансови институции и капиталов пазар</i>	53
СТРУКТУРНИ РЕФОРМИ	58
<i>Приватизацията на Биохим</i>	59
<i>Приватизацията на Булгартабак</i>	59
<i>Приватизация на БТК</i>	60
<i>Здравеопазване</i>	61
<i>Програма „САПАРД“</i>	63
ПРЕГОВОРИ ЗА ЧЛЕНСТВО В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ	65
<i>Изпълнение на икономическите критерии за членство в Европейския съюз</i>	65

РЕЗЮМЕ

През първата половина на 2002 г. икономическият растеж в България се ускорява спрямо предходната година, независимо от по-бавното възстановяване на световната икономика и икономиките на основните външноикономически партньори на страната. Темпът на икономически растеж от 4.3% е един от най-високите за страните-кандидатки за членство в ЕС, като всички основни сектори имат положителен принос за растежа, както и в предходната година. Вътрешното търсене продължава да бъде единствен фактор за растежа, като инвестициите в основен капитал отбелязват реален ръст от 8.1%. Въпреки изключително бързото нарастване на инвестиционното търсене, отношението брутни инвестиции/БВП в България остава по-ниско (19.2%) в сравнение с повечето страни-кандидатки за членство в ЕС. Растежът на производителността на труда в икономиката през първите шест месеца на 2002 г. е 4.6% и се обуславя от по-високия темп на растеж на БДС спрямо този на заетите в икономиката. Това показва, че конкурентноспособността на икономиката продължава да расте с относително висок темп. Броят на заетите в икономиката през юни 2002 г. е с 1.8% повече в сравнение с юни 2001 г., а средно за първите шест месеца на годината – с 1.1% повече спрямо първата половина на миналата година. Безработицата през юни 2002 г. (17.6%) е намаляла с 1.8 процентни пункта спрямо юни 2002 г.

Инфлацията за първите осем месеца на 2002 г. (0.6%) е най-ниската за разглеждания период от началото на прехода и не се очаква до края на годината да надхвърли рамките на 3.5-4%. Покачването на общото равнище на цените през първото тримесечие надхвърли предварителните прогнози, главно поради все още голямата нестабилност на инфлационните очаквания в страната след икономическата и финансова криза в края на миналия век. За разлика от всички предходни случаи на покачване на инфлацията по време на прехода, предизвикано от корекции в административно регулираните цени, сега последва ценово приспособяване в посока към понижаване през следващите месеци. Това показва, че българската икономика реагира вече на ценови шокове по по-предвидим начин, консистентен с макроикономическата теория за пазарната икономика. Средногодишната инфлация за осемте месеца на 2002 г. спадна до 5.9% за 2000 г., но остава значително над средната и стойност в страните-членки на ЕС.

Държавните финанси и валутният съвет са стабилни. Касовият излишък на консолидирания бюджет се увеличи с 0.6 процентни пункта от БВП за шестте месеца на 2002 г. спрямо същия период на миналата година до 1.9%. Първичният и вътрешният излишък на консолидирания бюджет обаче намаляха съответно с 1 и 0.8 процентни пункта от БВП и достигнаха 4.9 и 4.5% от БВП. Бюджетните приходи са стабилни и в значителна степен съответстват на предварителните очаквания. Контролът върху бюджетните разходи се оптимизира, което позволява постепенно повишаване на тяхната гъвкавост. В резултат на това, както и на операциите за реструктуриране на държавния дълг, неговото съотношение към БВП се понижи до 58.2% в края на август 2002 г. Брутните валутни резерви на БНБ се покачват и в края на юли достигат до най-високата им стойност от въвеждането на валутния съвет в България – 8034.3 млн. лв. или с 1.1% повече от края на 2001 г.

От второто тримесечие на 2002 г. постепенно се утвърждават положителни тенденции в динамиката на текущата сметка на платежния баланс и на банковия кредит за частния сектор. Като израз на затвърдената стабилност на основните макроикономически показатели, увеличаващата се конкурентноспособност на българската икономика и предвидимостта на бизнес средата, разликата между месечните темпове на растеж на вноса и износа намалява през първата половина на 2002 г. спрямо същия период на миналата година. Наред с подобряването на баланса на услугите, особено през юни и юли, това доведе до ограничаване на дефицита по текущата сметка с 0.2 процентни пункта от БВП за седемте месеца на годината спрямо същия период на 2001 г. Банковият кредит за неправителствения сектор се увеличава с 21.3% или 949.3 млн. лв. за периода декември 2001 г. – юли 2002 г., като израз, както на промените на международните финансови пазари, така и на увеличената конкуренция в банковия сектор след приватизацията. Прогължава да се подобрява и качеството на банковите портфейли.

Преструктурирането на държавния сектор в икономиката продължава, като усилията сега са насочени най-вече към либерализацията на монополите в икономиката и по-нататъшното реструктуриране на бюджетния сектор. При две от големите приватизационни сделки (на Булгартабак и БТК) бяха избрани евентуалните купувачи, но окончателното им приключване вероятно няма да завърши до края на годината. Продължава подготовката за либерализация на енергийния пазар в съответствие с приетата в началото на годината от парламента „Енергийна стратегия“ и план за нейното прилагане. През юли 2002 г. бе осъществена продажбата на ТБ „Биохим“, с което продължи осъществяването на намеренията за пълна приватизация на банковия сектор.

Горните тенденции показват, че реакцията на икономическата политика на влошаващата се външна среда през последното тримесечие на 2001 г. е била адекватна и това спомогна за същественото укрепване на доверието на международната финансова общност в България през първите девет месеца на 2002 г. Увеличеното доверие се изразява преди всичко в покачване на кредитния рейтинг на страната от най-големите международни агенции (с изключение на Moody's), съществен напредък в преговорите за членство в ЕС и положителни оценки на МВФ и Световната банка за напредъка, постигнат в процеса на реформи в България. В своя редовен доклад за България през октомври 2002 г. ЕК вече признава българската икономика за пазарна и способна да се справя с конкурентния натиск в средносрочен аспект.

През първата половина на 2002 г. повечето от индикаторите за благосъстоянието и жизнения стандарт не се промениха съществено. Това потвърждава тезата за съществуване на времеви лаг между увеличаването на икономическия растеж и конкурентноспособността, от една страна, и повишаването на икономическото благосъстояние и жизнен стандарт, от друга страна. За януари – юни 2002 г. средните реални работни заплати нарастват спрямо първата половина на 2001 г., както в частния (с 0.2%), така и в общественния сектор (с 0.8%), но поради тенденциите в динамиката на наетите, средната реална работна заплата за икономиката като цяло намалява с 0.2%. Реалният разполагаем доход за шестте месеца на тази година спада с 2.8%, тъй като намалението на данъчната тежест не компенсира нарастването на вноските за социално и здравно осигуряване.

ВЪНШНА СРЕДА

Растеж

Очакванията, че възстановяването на световната икономика от рецесията ще започне през втората половина на 2002 г., остават все още непотвърдени напълно. През септември 2002 г. Международният валутен фонд (МВФ) прогнозира растеж само от 2.8% за 2002 г. и 3.7% за 2003 г. В същото време, очакванията на независими институти като Economist Intelligence Unit (EIU) за световния растеж са малко по-оптимистични – около 2.9% през 2002 г., и ускоряване до 3.9% през 2003 г. JP Morgan Chase Bank обаче очаква значително по-ниски темпове на растеж за разглеждания период – съответно 1.6% за 2002 г. и 2.8% за 2003 г.

Най-голямата световна икономика – тази на САЩ – отбеляза икономически растеж от 0.3% през първото и 0.8% през второто тримесечие на 2002 г.² Растежът в еврозоната е съответно само 0.2 и 0.6% за същия период. Според международните финансови институции икономическата активност в САЩ ще остане потисната

Прогнози за растежите през 2002 г. и 2003 г. на различни институции										
Институция	Прогнози за растежа на БВП									
	Свят		САЩ		Еврозона		Япония		Германия	
	2002	2003	2002	2003	2002	2003	2002	2003	2002	2003
IMF ¹	2.8	3.7	2.2	2.6	0.9	2.3	-0.5	1.1	0.5	2.0
BNP PARIBAS**					0.9	2.2			0.5	1.9
JP Morgan Chase Bank	1.6	2.8	2.4	3.2	0.9	2.5	-0.3	0.8	0.5	2.1
KPMG' Investment Consulting Group			2.5	3.2*						
Economist Intelligence Unit	2.9	3.9	2.4	2.8	1.0	2.3	0.2	1.5		

* През следващите 5 години
 ** От 6 септември 2002 г.

до края на 2002 г. Очакванията на МВФ от септември за растежа на американската икономика през 2002 г. и 2003 г. са съответно 2.2 и 2.6%. В посока понижаване са ревизирани и оценките за растежа на американската икономика на независими научни институти³. Допълнително влияние за по-бавното от първоначалните очаквания възстановяване на растежа в САЩ оказва и рязката загуба на доверието на потребители и предприемачи в последните месеци, отчасти в резултат на поредицата от корпоративни скандали и ниската цена на акциите. Независимо от систематичното обезценяване на щатския долар, американската икономика реализира и значителни дефицити по текущата си сметка. Прогнозите за 2002 г. и 2003 г. са този дефицит да достигне съответно 4.6 и 4% от БВП.

¹ World Economic Outlook September 2002.

² Според оценки на BNP Paribas.

³ Например, прогнозите на Economist Intelligence Unit (EIU) от края на август 2002 г. за растеж на американската икономика са – до 2.4% за 2002 г. и 2.8% за 2003 г. Предишните прогнози на EIU са съответно за 2.9% и 3.2%.

Прогнози на МВФ за растежа през 2002 и 2003 г.

Държава	Растеж на БВП (спрямо предходната година)					
	Април 2002		Септември 2002		Разлика	
	2002	2003	2002	2003	2002	2003
Еврозона	1.4	2.9	0.9	2.3	-0.5	-0.6
Германия	0.9	2.7	0.5	2.0	-0.4	-0.7
Франция	1.4	3.0	1.2	2.3	-0.2	-0.7
Италия	1.4	2.9	0.7	2.3	-0.7	-0.6
Испания	2.3	3.2	2.0	2.7	-0.3	-0.5
Великобритания	2.0	2.8	1.7	2.4	-0.3	-0.4
Швейцария	0.8	2.6		1.9	-0.8	-0.7
САЩ	2.3	3.4	2.2	2.6	-0.1	-0.8
Канада	2.5	3.6	3.4	3.4	0.9	-0.2
Япония	-1.0	0.8	-0.5	1.1	0.5	0.3
Бразилия	2.5	3.5	1.5	1.3	-1.0	-2.2
Аржентина	-10/-15	0/-3	-16.0	1	-6.0/-1.0	1.0/4.0
Турция	3.6	4.7	3.9	5.0	0.3	0.3
ЦИЕ	2.9	3.9	2.7	3.8	-0.2	-0.1
България	4.0	5.0	4.0	5.0	0.0	0.0
Естония	3.7	5.5	4.5	5.0	0.8	-0.5
Латвия	4.5	6.0	5.0	6.0	0.5	0.0
Литва	4.0	4.8	4.4	4.8	0.4	0.0
Чехия	3.3	3.7	2.7	3.2	-0.6	-0.5
Унгария	3.5	4.0	3.5	4.0	0.0	0.0
Полша	1.4	3.2	1.0	3.0	-0.4	-0.2
Словакия	3.7	3.9	4.0	3.7	0.3	-0.2
Словения	2.6	3.6	2.5	3.2	-0.1	-0.4
Румъния	4.5	5.0	4.3	4.9	-0.2	-0.1
Русия	4.4	4.9	4.4	4.9	0.0	0.0
Свят	2.8	4.0	2.8	3.7	0.0	-0.3

Икономическият растеж на повечето от големите държави в еврозоната също остава нисък. Германия реализира спад от -0.4 и -0.1% през първото и второто тримесечие на 2002 г. Растежът на БВП в Италия за същия период е съответно 0% и 0.4%, във Франция – 1 и 1.1%, а във Великобритания – 1.2 и 1.3%.⁴ Тези страни и еврозоната като цяло не са успели да наберат инерция и да се възползват от краткото възстановяване на световната икономика през първото тримесечие на годината, като по този начин създават условия за траен постъпателен растеж. Това обяснява понижението в прогнозите за растежа на международните финансови институции.

Прогнозите за растежа в еврозоната през 2002 и 2003 г. на МВФ от септември са съответно 0.9 и 2.3%. Тъй като приносът през второто тримесечие едва превишава този през първо тримесечие и като се вземе предвид спадът в бизнес и потребителското доверие през юли много вероятно е икономиката на еврозоната да нарасне с по-малко от очакваните 0.8% за трето тримесечие на 2002 г.

Влиянието на наводненията в Европа върху темповете на растежа през трето тримесечие е трудно да се оцени. Очаква се неблагоприятният им ефект през третото тримесечие на годината да бъде преодолян постепенно до края на годината. Прогнозите на Генералния директорат по икономическите и финансови въпроси и Европейската комисия от 6 септември 2002 г. предвиж-

⁴ Според данни от BNP Paribas, Monthly Economic and Market Monitor, September 2002.

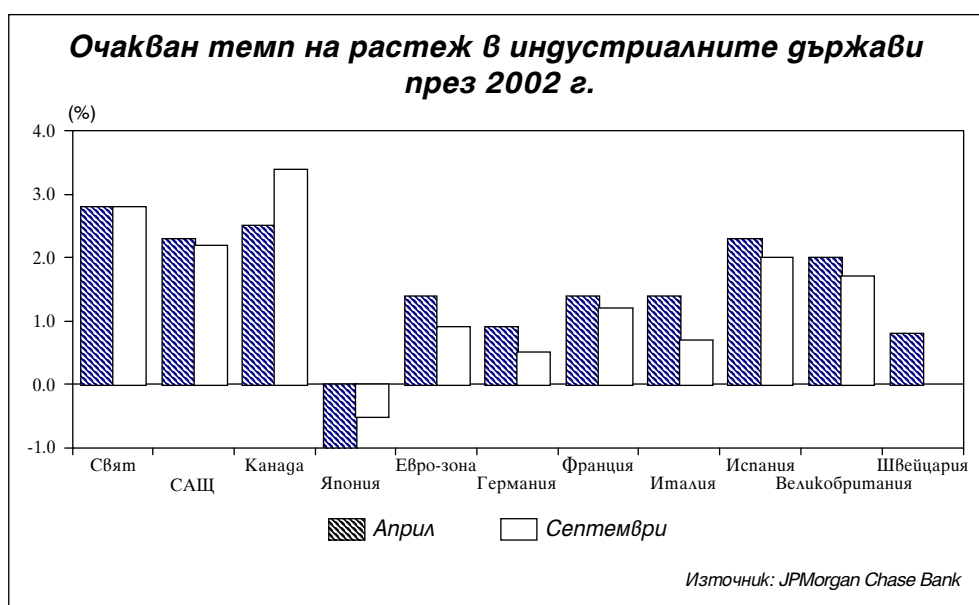
гат тримесечният растеж на БВП за еврозоната да бъде в границите от 0.3 до 0.6% за трето тримесечие на 2002 г. Така прогнозата е занижена с 0.3 процентни пункта в сравнение с прогнозата, направена един месец по-рано. За четвърто тримесечие на 2002 г. растежът се очаква да бъде отново в рамките на 0.3 до 0.6%.

Според независими научни институти⁵ възстановяването на икономиката на еврозоната вече изостава от това в САЩ и продължава да се забавя. Прогнозите за растежа са намалени значително – от 1.4 до 1% през 2002 г. и от 2.6 до 2.3% през 2003 г. Потребителското търсене в ЕС се очаква да нараства през 2003 г., с изключение на Великобритания. По-голямата заетост ще позволи по-скоро допълнително потребление, отколкото нарастване на спестяванията. В същото време инвестициите ще нарастват бавно.

Проблем за средносрочния растеж в еврозоната през 2002 г. биха могли да се окажат твърде големите бюджетни дефицити като дял от БВП на Германия (2.9%), Франция (2.6%), Италия (2%) и Португалия (4.1%). Евентуално нарушение на Маастрихтския критерий за максимална стойност на това съотношение (3%) може да подгони доверието в провежданата икономическа политика. Въпреки че първоначално крайният срок за овладяване на тези дефицити бе 2004 г.⁶, ЕК наскоро взе решение за удължаване на срока до 2006 г., предвид по-бавното възстановяване на икономиките в еврозоната и неблагоприятния ефект от наводненията.

Очакванията на МВФ за растежа на БВП на Япония през 2002 и 2003 г. са съответно -0.5 и 1.1%. Това отново потвърждава факта, че продължаващата вече десета година икономическа рецесия в страната, свързана с устойчивата дефлация, структурната неефективност, лошата фискална позиция и обременената с лоши кредити финансова система, едва ли ще бъде преодоляна в краткосрочен аспект.

Икономиките в Централна и Източна Европа остават сравнително слабо засегнати от икономическия спад в Европа и рецесия в световен мащаб. Прогнозите на МВФ за темпа на растеж за 2002 г. и 2003 г. през септември спрямо април са понижени съответно само с 0.2 и 0.1 процентни

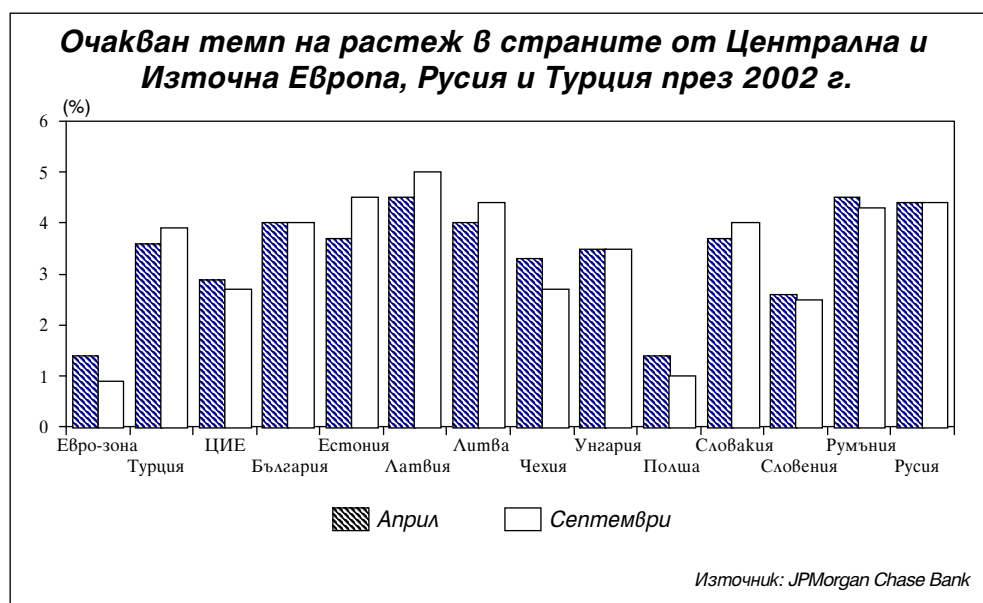

ни пункта. Новите прогнози за страните от тази група са занижени най-много за Чехия – с 0.6 и 0.5 процентни пункта – съответно до 2.7 и 3.2%. Понижени са и очакванията за растежа в Полша, Словакия, Румъния и Словения. Прогнозата за икономическия растеж в България от 4% за

⁵ Например EIU.

⁶ За Италия 2003 г.

2002 г. остава непроменена и нарежда страната веднага сред Словакия и Русия. През 2003 г. се очаква България да реализира най-висок растеж в сравнение с всички страни от този регион – 5%. Очакванията за растежа в Турция през 2002 и 2003 г. остават непроменени – съответно 2.5 и 4.5%. Основният стимул за растежа на икономиките от Централна и Източна Европа е вътрешното търсене, подпомагано от значителни преки чуждестранни инвестиции, нарастване на заплатите, намаляващо равнище на инфлация, а в някои страни – значителни по размер фискални мерки за стимулиране на икономическата активност.

Прогнозите на EIU от 6 септември 2002 г. по отношение на България са доста по-песимистични от тези на МВФ. Според тях икономическият растеж у нас през 2002 г. ще бъде не по-висок от 3%, заради понижените темпове на нарастване на износа и преките чуждестранни инвестиции, както и заради на-

маленото потребителско търсене в резултат на увеличаването на енергийните цени. За следващата година за България британските анализатори прогнозираят растеж на БВП от 3.7%, който да бъде подпомогнат от постепенно увеличаващото се външно търсене.

Инфлация

В световен мащаб инфлацията остава „умерена“ до „ниска“ според всички анализатори. Инфлацията в САЩ през 2002 г. се очаква да бъде 1.7%, като прогнозите за следващите 5 години са тя да е около 2.5% средногодишно, а за следващите 10 години – 2.6%⁷. Очакванията на МВФ за равнището на инфлацията през 2002 г. от септември т. г. спрямо април са подобрени единствено за Германия – от 1.5 на 1.4%, Великобритания (от 2.4 на 1.9%) и страните от Централна и Източна Европа (от 6.7 на 6.2%). В еврозоната равнището на инфлация през 2002 г. се очаква да бъде около 2.1%, което е малко над предварително определената граница от 2% от страна на Европейската централна банка (ЕЦБ).

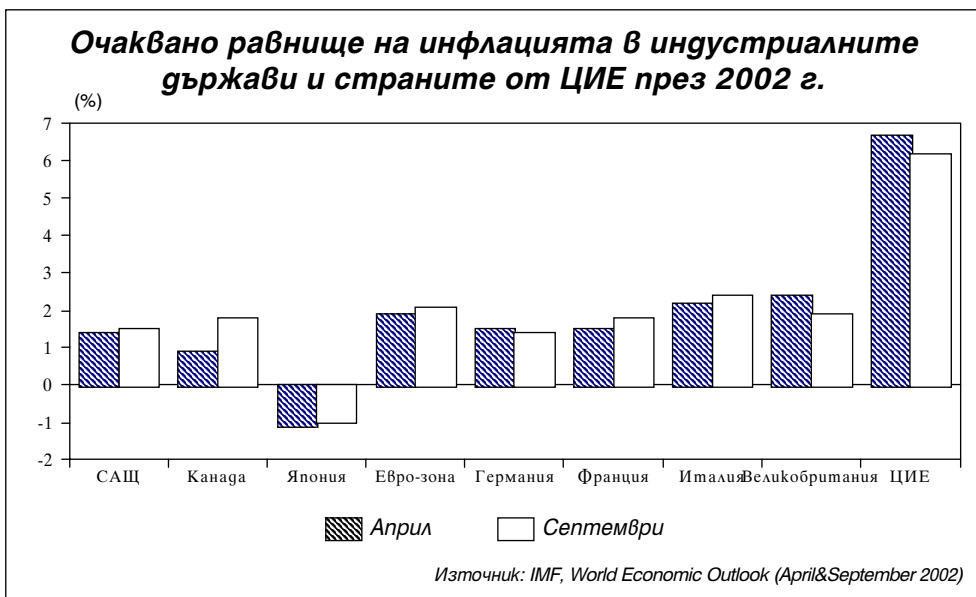
Инфлационният натиск остана сравнително слаб, което позволи умерено нарастването на заплатите при проведените договаряния през първата половина на годината, независимо от безпокойствата на централната банка. Към август 2002 г. водещата инфлация в еврозоната възлезе на 2.1%⁸. Според JPMorgan Chase Bank тя едва ли ще бъде над 2% в края на годината,

⁷ Според KPMG' Investment Consulting Group.

⁸ В ЕС това е същинската инфлация, като при нейното изчисляване се изключват контролираните цени, както и цените на сезонните стоки – това са всички хранителни стоки и енергийни носители.

независимо от влиянието от повишаването на цените на петрола и тези на пресните храни в резултат на наводненията.

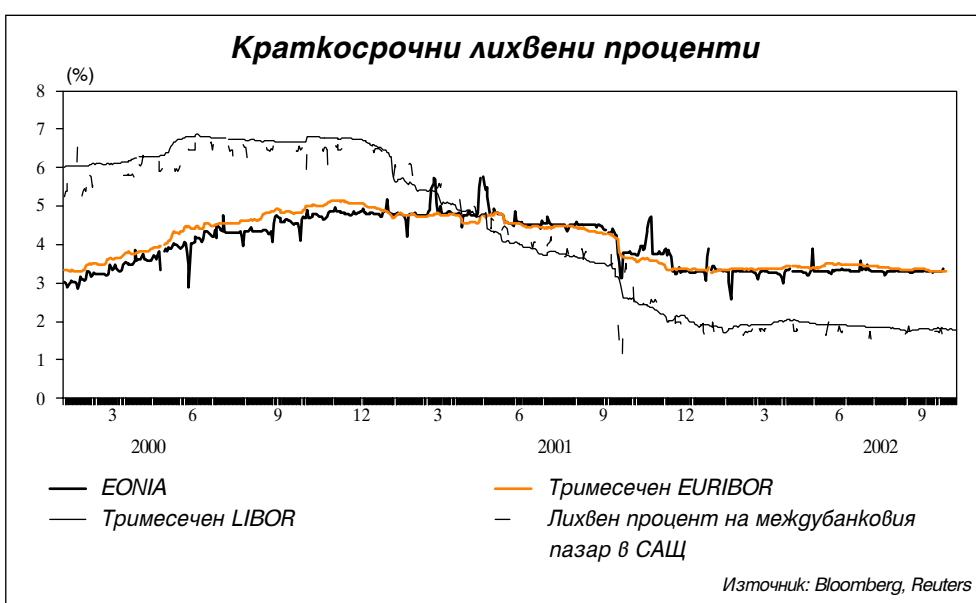
Според всички анализатори през 2003 г. се очаква инфлацията в света да остане умерена. Въпреки това, дефлацията в Япония остава голям проблем и се очаква тя да се изостри в резултат на поскъпването на йената.

Лихвени проценти

Очакванията, че до края на 2002 г. възстановяването на растежа на световната икономика ще остане бавно, дават основания на анализаторите да не очакват скорошно повишаване на международните лихвени проценти. Официалният лихвен процент (Federal funds rate) в САЩ ще остане на сегашното си равнище (1.75%) поне до края на 2003 г., когато ще бъде повишен с близо 0.75 процентни пункта⁹. В случай на военен конфликт между САЩ и Ирак обаче е твърде вероятно Федералният резерв да намали лихвите с цел да бъде стабилизирано доверието в американската икономика и да бъде удовлетворено повишеното търсене на ликвидност.

Официалният лихвен процент в еврозоната няма да бъде повишаван от настоящето си равнище (3.25%). Въпреки че икономиката на еврозоната се възстановява твърде бавно, на 12.09.2002 г. Управителният съвет на ЕЦБ не взе решение за намаляване на лихвените проценти, което увеличи вероятността в очакванията, че няма да има по-нататъшно намаляване на лихвения процент. Според повечето ана-

⁹ Според прогнозите на JPMorgan Chase Bank.

лизатори той ще бъде повишен на два пъти с 0.25 процентни пункта в средата и в края на 2003 г. Близки до тази оценка са и прогнозите на Credit Suisse First Boston от 5 септември 2002 г., според които нивата на лихвените проценти в еврозоната ще се повишат с около – от процентния пункт до 4% през следващата година.

Независимо от факта, че японската икономика се намира в дълбока рецесия, паричната политика вече не е в състояние да стимулира икономическата активност в страната чрез понижаване на лихвените проценти, тъй като те вече са достигнали нива около 0%. В тази ситуация очакванията на анализаторите са те да останат на същото равнище поне до края на 2003 г.

Валутни курсове

Очакваното повече от година значително обезценяване на щатския долар спрямо еврото се състоя едва през второто тримесечие на 2002 г. Американската валута се понижи от ниво 0.87 щ.г. за 1 евро в началото на второто тримесечие до 1.01 щ.г. за 1 евро в средата на юли. През следващите два месеца последва стабилизиране на отношението между двете валути при стойности около 0.98 щ.г. за 1 евро. Главните фактори, които определеха обезценката на долара спрямо еврото бяха по-слабия от предвидения от финансовите пазари ръст на американската икономика, опасенията за преминаване от излишък към дефицит във федералния бюджет на САЩ и увеличаването на дефицита по текущата сметка на най-голямата икономика. Допълнително влияние върху низходящия тренд на долара имаше и спада на американските фондови индекси, повлиян в значителна степен от информацията за счетоводни злоупотреби в някои големи американски компании. Стабилизацията през третото тримесечие се свързваше най-вече с постепенното, колебливо възстановяване на американските борсови индекси. Все още са високи очакванията за ново поевтиняване на долара спрямо еврото във връзка с несигурността, произтичаща от публикуваните през септември т. г. противоречиви данни за американската икономика – понижени индекси на потребителското и бизнес доверие, както и увеличение на новорегистрираните безработни.

Според повечето от анализаторите, отслабването на щатския долар спрямо еврото би могло да окаже допълнително отрицателно влияние върху краткосрочните перспективи за растеж в еврозоната. Доларът остана сравнително силен, което може да се обясни с по-високия потенциал за растеж на американ-

ската икономика и сковаността на европейските стокови и трудови пазари. В допълнение, евро-

пейските икономики са изправени пред бъдещи структурни проблеми, като приемането на нови десет държави през 2004 г. и нарастващи разходи свързани със застаряването на населението. От гледната точка на САЩ, слабият долар омекотява рисковете от продължаващата рецесия.

Цени на основни суровини

В периода януари – август динамиката на цените на основните суровини на международните пазари се определяше основно под влияние на два фактора – колебливите темпове на възстановяване на световната икономика и свързаното с тях ниско търсене. Цената на суровия петрол тип Брент за разглеждания период се повиши с 43.17%, достигайки най-високото си равнище в края на периода – 26.63 щ.д. за барел. С това тя възстанови нивата си отпреди събитията на 11 септември 2001 г. и се запази в считания за приемлив от страните-производителки коридор от \$22-28 за барел. За това спомогна още сравнително доброто придържане на страните ОПЕК към договорените квоти и нарасналите опасения за евентуално нападение на САЩ над Ирак.

Към настоящия момент се наблюдава увеличено предлагане на петрол от страна на Русия, която усилено търси нови пазари за непрекъснато нарастващото производство и инвестира в мощности за преработка и развитие на дистрибуторската мрежа. Нараства и предлагането на петрол и от страна на Норвегия. Очаква се високите нива на цените на петрола да повлияят отрицателно по отношение на възстановяване на темповете на растеж на страните от Западна Европа, които са нетни вносителки на петрол. Изчисления на ОИСП¹⁰ показват, че нарастване на цената на петрола с 10 USD ще доведе до повишаване на равнището на инфлация с 0.5 процентни пункта и намаляване на растежа с 0.25 процентни пункта в индустриалните държави.

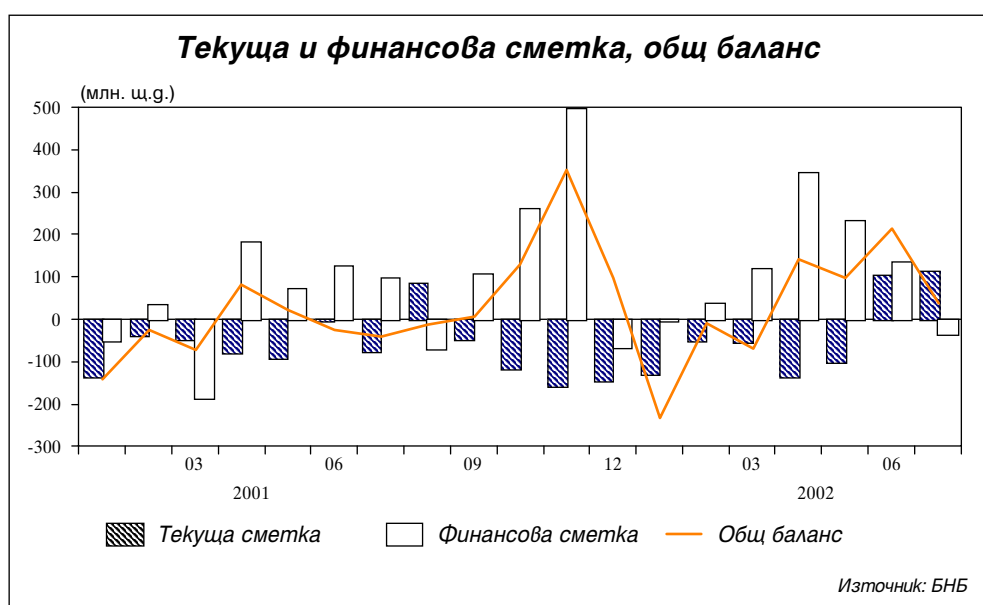
Спрямо декември 2001 г. цената на студено валцуваната стомана се покачи с 12.08%, а тази на горещо валцуваната стомана – с 35.71%. Дори и да настъпи съживяване в търсенето на стомана през второто полугодие, за годината то ще остане по-малко спрямо 2001 г., което оставя малка възможност за по-нататъшно повишение на нейната цена на международните пазари.

Цената на *рафинираната мед* на международните пазари през първата половина на годината остава почти непроменена. Това се дължи на превишаването на предлагането над търсенето, както и на нееднозначните прогнози за възстановяването на американската икономика, основен потребител на тази суровина. По изчисления на Международната група по медта излишъкът на пазара на рафинирана мед се е увеличил спрямо 2001 г., достигайки нива от 157 хил. тона, поради което запасите от мед в световен мащаб почти са се удвоили.

¹⁰ The Economist, 2001.

ПЛАТЕЖЕН БАЛАНС, ВЪНШНА ТЪРГОВИЯ И ФИНАНСИ

Дефицитът по текущата сметка за периода януари-юли на 2002 г. намаля. За седемте месеца на 2002 г. той възлиза на 251.7 млн. щ.д. и се подобрява с 213.3 млн.щ.д. или 45.9% в сравнение със същия период на 2001 г. За това съдействат промените в икономическата политика през последното тримесечие на 2001 г., наред със започналото, макар и много по-бавно от предварителните очаквания, възстановяване на външното търсене и оформилата се конюнктура на международните стокови и финансови пазари.

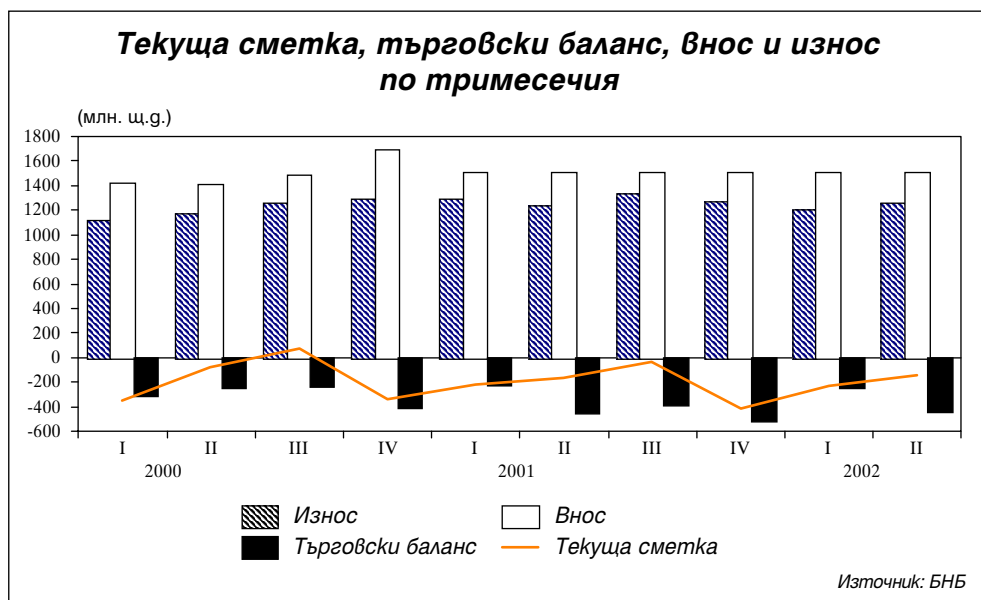
От 1998 г. насам серия външни шокове оказва негативно влияние върху динамиката на текущата сметка. Това постепенно създаде опасения за наличието на фундаментално неравновесие във външния сектор и наложи увеличаване на фискалната рестрикция в края на м. г. В резултат и от тези мерки през юни

2002 г. за пръв път се наблюдава тенденция за намаляване на дефицита по текущата сметка, както в номинално изражение, така и като процент от БВП. Това развитие затвърждава прогнозите на Агенцията от началото на годината за очакван дефицит по текущата сметка за 2002 г. в размер на 5.4% от БВП. При наличната към момента информация се очаква дефицитът по текущата сметка за 2002 г. в абсолютно изражение да достигне около 860 млн. щ.д.

Износът на страната се приспособи към по-ниското външно търсене. Това допринесе и за по-слабия внос на суровини и материали, свързани с експортноориентираните производства. В сравнение със седемте месеца на 2001 г. се забавя растежът както на вноса, така и на износа. За януари-юли 2002 г. номиналният обем на вноса намаля спрямо същия период на предходната година с 1.1% (до 4 129.5 млн. щ. д.), докато ръстът за същия период на 2001 г. бе 15.7%. По-слабите темпове на забавяне в растежа на номиналният обем на износа – от 10.5% за седемте месеца на 2001 г. до 1.2% през същия период на 2002 г. – допринесе за подобряване и на търговския баланс. През първите седем месеца на 2002 г. той е 802.3 млн. щ. д., но се подобрява с близо 77.9 млн. щ. д. или 8.9% спрямо същия период на предходната година. Благоприятно влияние върху българската външна търговия през разглеждания период оказва подобряването на индикатора

условия на търговия. Той е с 0.9% по-добър за периода януари – юли 2002 г. спрямо същия период на предходната година.

До края на годината се очаква външното търсене на българския износ да продължи постепенно да се активизира, следвайки възстановяването на световната икономика. Това влияние се очаква да гоиде както по линия на растежа на основните търговски партньори на страната, така и

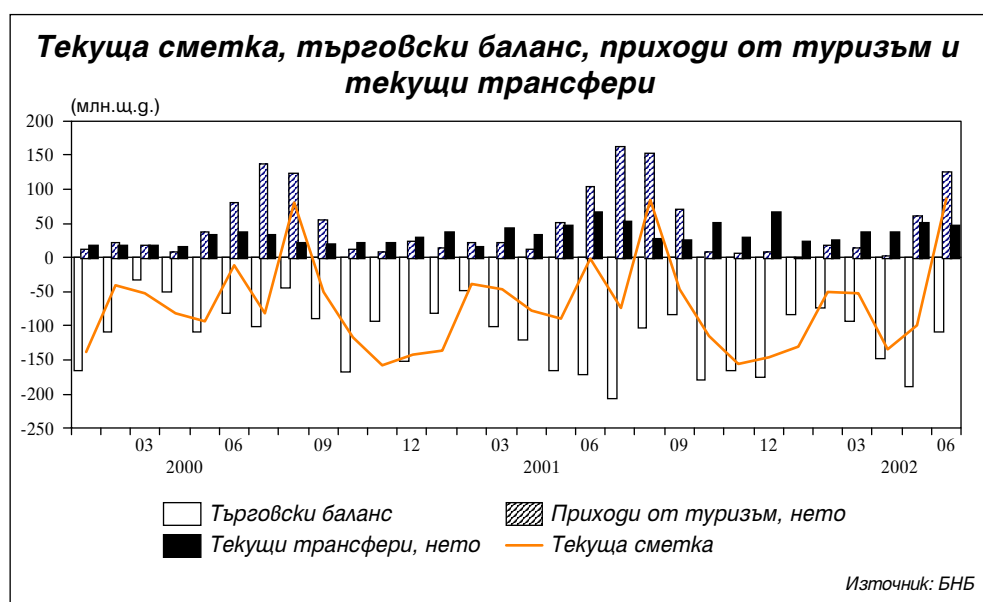
чрез повишаване на международни цени за много от изнасяните стокови групи. При тези предположения износът за 2002 г. се оценява на около 5.3-5.4 млрд. щ.г. Вносът също се очаква да нарасне до края на годината, в сравнение със същия период на 2001 г. Освен възстановяващото се външно търсене на българския износ, което ще доведе до увеличение на вноса на суровини и материали за експортноориентираните отрасли, предвижданията са за по-висок ръст на вноса на енергийни ресурси¹¹. Към настоящия момент очакванията са, че цените на суровия петрол през второто полугодие на 2002 г. ще се увеличат, главно поради растящото търсене за попълване на запасите в световен мащаб и опасенията за евентуални военни действия срещу Ирак. Вносът на инвестиционни стоки ще запази относително високите си темпове на растеж, а очерталата се тенденция към нарастващ внос на потребителски стоки е индикация за това, че засега този вносен компонент се влияе по-слабо от промените във вътрешното търсене. При тези допускания прогнозите са за растеж на вноса от приблизително 7% за цялата година, като се очаква той да достигне 7.2 млрд. щ.г.

Дефицитът на търговския баланс отчасти се финансира от положителните салда на услугите и на текущите трансфери, които през септемте месеца на 2002 г. остават близки до номиналните стойности за същия период на предходната година. Салдото на услугите в текущата сметка на платежния баланс за разглеждания период е положително и възлиза на 351.6 млн. щ.г. и е с 2.8 млн. щ.г. по-малко спрямо предходната година. Туризмът през летния сезон се очертава като все по-важен източник на постъпления за платежния баланс. Само за месеците май – юли 2002 г. нетните приходи от туризъм възлизат на 370.3 млн. щ.г. и са с 16.7% повече спрямо предходната година, независимо от въвеждането на ДДС върху туристическите услуги и визовия режим за руските граждани през т. г. Очакванията са постъпленията от туризъм до края на 2002 г. да възлязат на повече от 1.2 млрд. щ. г.

¹¹ Това очакване се дължи главно на факта, че цените на вноса за януари – юли 2002 г. са по-ниски с 4.6% спрямо септемте месеца на предходната година, основно поради намаляването на цените на внесеня суров петрол с 6.6%. От гледна точка на ръста на физическите обеми на енергоресурсите, увеличението на вноса е 3.7%.

За периода януари – август 2002 г. България е посетена от над 2.1 млн. чуждестранни граждани с цел туризъм, което е с 8.23% повече от същия период на 2001 г. Най-много са туристите от Германия и Гърция. Значително нараства броят на туристите от Великобритания, Полша и Унгария, което се дължи на активизираната дейност на туроператорите. Потвърждава се тенденцията броят на туристите от ЕС за България да се увеличава (с 18.5%) с изпреварващи темпове спрямо останалия свят. Намалява обаче броят на руските и украинските туристи – с 24.83%, главно поради въвеждането на визи и негъвкавите процедури за тяхното издаване.

Нетните текущи трансфери нарастват с 13.4 млн. щ.д. през периода януари-юли 2002 г. спрямо съответния период на 2001 г. Този слаб темп на увеличение се дължи изцяло на по-ниските постъпления от предприсъединителните фондове на ЕС (с 42.3 млн. щ.д.), които от началото на годината до юли са в размер на 80.6 млн. щ.д. До края на 2002 г. обаче се очаква те да достигнат 225 млн. щ.д.

За разглеждания период салдото по статията „Доход“ е отрицателно – 111 млн. щ.д. и се подобрява със 124.8 млн. щ.д. спрямо предходна година, като размерът на получения и дължим доход – 213.2 млн. щ.д. – спада с 29 млн. щ.д., а платеният и дължим доход – 324.2 млн. щ.д. – е по-нисък със 139.9 млн. щ.д. и зна-

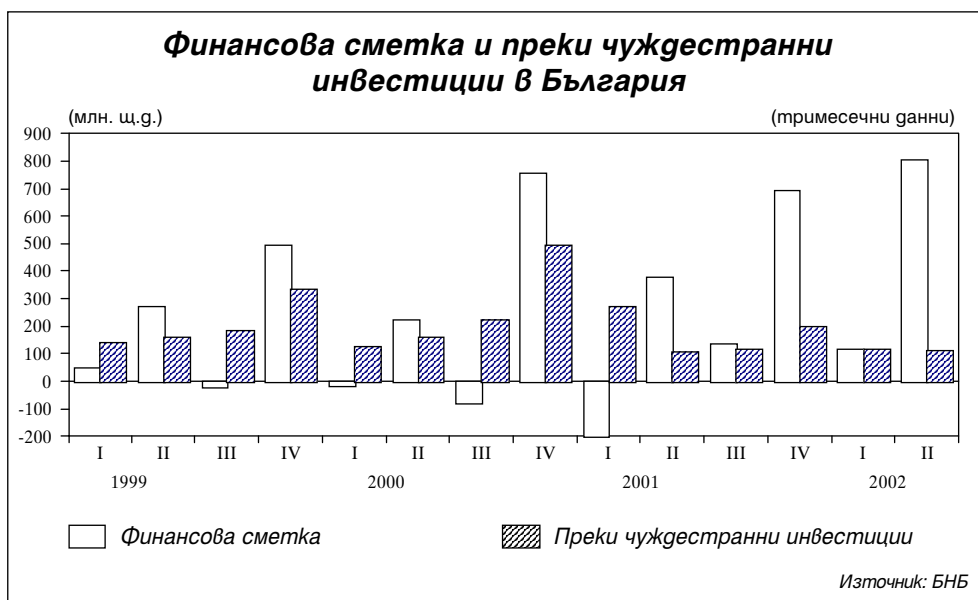
чително намалява, най-вече заради по-ниските лихви на международните финансови пазари.

За периода януари – юни финансовата сметка е положителна – 834.3 млн. щ.д. Тя покрива повече от три пъти дефицита на текущата сметка и се подобрява спрямо съответния период на предходната година с 556.7 млн. щ.д. Икономическата стагнация в света повлия върху размера на вътрешнофирмените кредити на чуждите компании в страната, което доведе и до намаление на преките чуждестранни инвестиции в България. За разглеждания период те възлизат на 255.9 млн. щ.д., със 187.6 млн. щ.д. или 42.3% по-малко в сравнение с януари-юли 2001 г. Независимо от това, размерът им продължава изцяло да покрива дефицита по текущата сметка.

Привлеченият дялов капитал от приватизационни сделки за седемте месеца на 2002 г. достигна 46.4 млн. щ.д. и се увеличава с 27.2 млн. щ.д., както и дяловият капитал от неприватизационни сделки, който е в размер на 295.2 млн. щ.д. и нараства с 0.9 млн. щ.д. спрямо същия период на 2001 г., когато бяха отчетени и постъпленията от продажбата на втория GSM оператор. Най-големи ПЧИ у нас са направили инвеститори от Гърция (както и през 2001 г.), Чехия, Германия и Австрия.

Портфейлните инвестиции на резиденти в чужбина през разглеждания период намаляват със 164.8 млн. щ.г., като тези на търговските банки нарастват с 36.9 млн. щ.г. Поради замяната на част от брейди облигациите за глобални облигации и свързаните с това инвестиции на резиденти в новите инструменти, капиталовият приток е 296.3 млн. щ.г. За разглеждания период *други инвестиции-активи* намаляха с 442.1 млн. щ.г., което се дължи на спада на валутните депозити на търговските банки в чужбина през първите пет месеца на годината с 390.4 млн. щ.г.

През седемте месеца на 2002 г. валутните резерви на БНБ се увеличават със 101.4 млн. щ.г., при намаление от 246 млн. щ.г. за съответния период на 2001 г. За разглеждания период страната е получила само 13.4 млн. щ.г. кредит от Световната банка в подкрепа на платежния баланс, а нетните задължения към

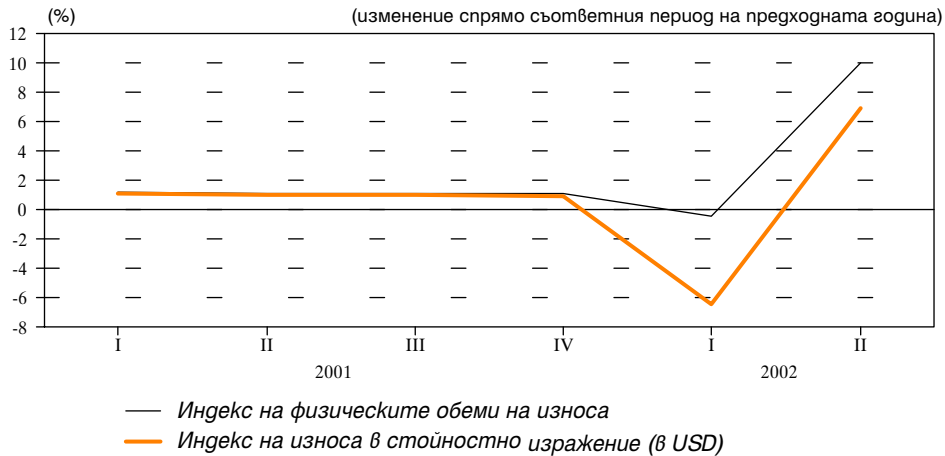
МВФ намаляват с 91.7 млн. щ.г. Тъй като значителна част от активите на БНБ са в евро, то динамиката на валутните курсове и най-вече понижаването на долара спрямо еврото на международните пазари, оказва съществено влияние върху промяната на валутните резерви на БНБ, като увеличението им за разглеждания период дължащо се и на курсови разлики е 439.6 млн. щ.г.

Структура на външната търговия

Динамиката на българския износ на стоки през първите седем месеца на 2002 г. се определя основно от слабите до умерени темпове на растеж на страните от ЕС – потребители на 56.6% от него. Общият износ на България за периода януари-юли 2002 г. намали темповете си на растеж спрямо предходната година до 1.2% и достигна 3005.4 млн. щ.г. Цените на българския износ се понижиха. Спрямо седемте месеца на 2001 г. те са намалели с 3.7%. Във физически обем темпът на растеж на износа е 5.1%, което показва сравнително добра конкурентноспособност в условия на неблагоприятна международна конюнктура.

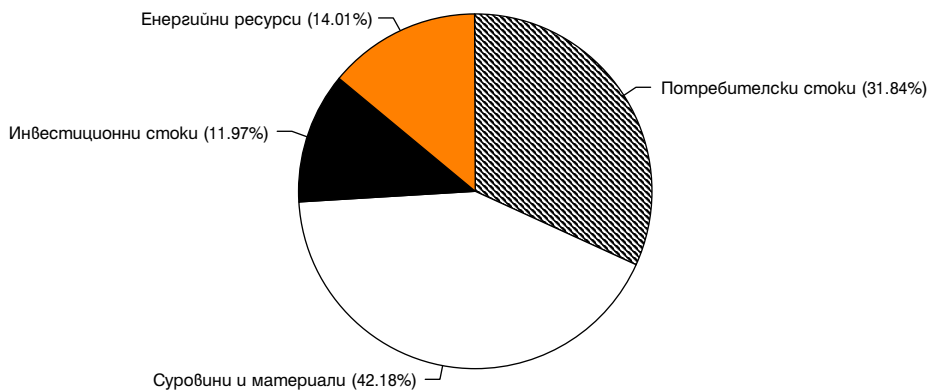
Износът на потребителски стоки нараства с 11% през седемте месеца на 2002 г. спрямо същия период на предходната година и достига дял от 35.5% от общия експорт. С добри темпове се развива износът на грехи и обувки, който нараства с 12.8% спрямо съответния период на 2001 г. и достига относителен дял от 21.8%. Най-значително се увеличава и износът на мебели и домакинско обзавеждане – с 38.2%. По-сериозен спад отбелязва износът на цигари (с 9.1%) и на лекарства и козметика – с 9%. Износът на инвестиционни стоки расте с 10.7% през периода януари-юли 2002 г. спрямо същия период на 2001 г., което показва, че българският износ е ориентиран и към стоки с висока добавена стойност. В тази група значително нараства

Номинални и физически обеми на износа през 2001 и 2002 г.

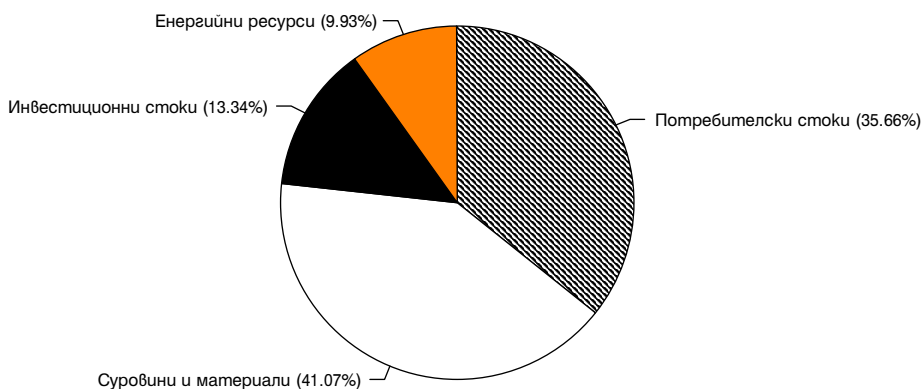
Източник: БНБ

Износ по групи стоки (през първото полугодие на 2001 г.)

Източник: БНБ

Износ по групи стоки (през първото полугодие на 2002 г.)

Източник: БНБ

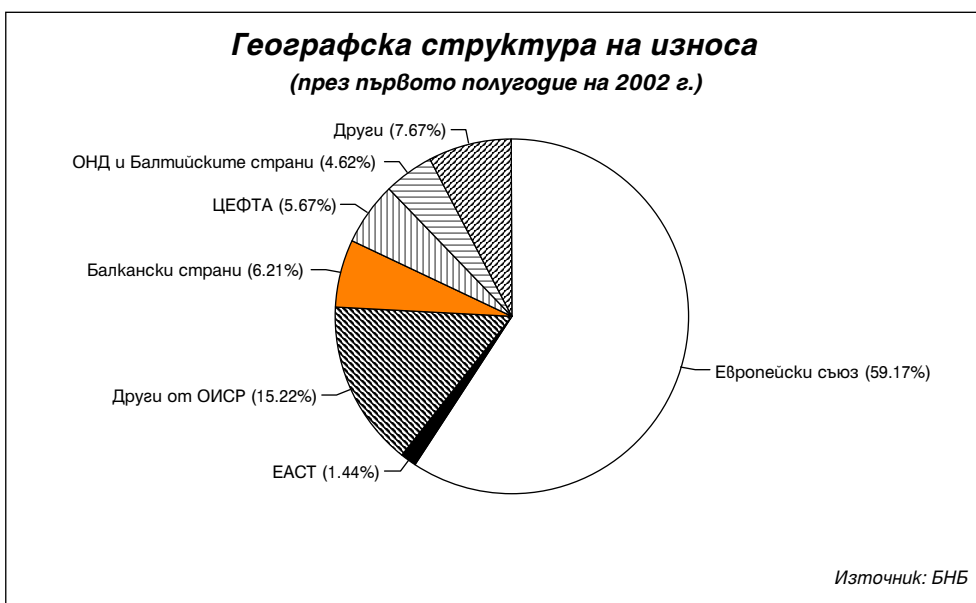
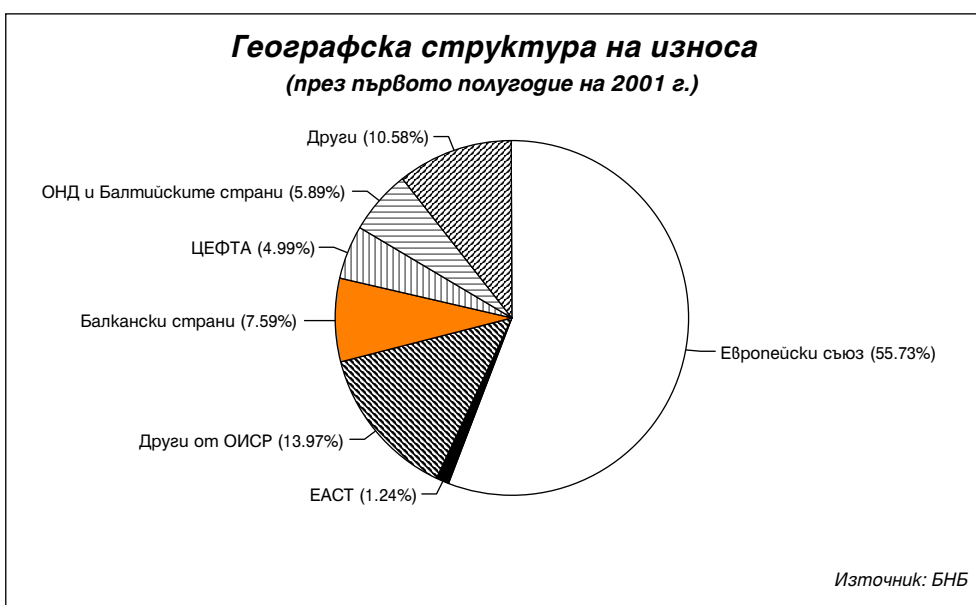
износът на транспортни средства с 69.1% и на машини, уреди и апарати с 12.4%.

Износът на суровини и материали запазва висок относителен дял в общия износ – 41.6%, но в стойностно изражение той остава на нивата от същия период на предходната година.

В структурата на тази група стоки се наблюдават различия, основно дължащи се на по-сериозните ценови колебания на международните пазари, в сравнение с тези на стоките с по-висока добавена стойност. Износът на торове реагира най-силно на влошената международна конюнктура, като регистрира спад за разглеждания период от 38.6%. Влошава се и износът на „Цветни метали“ – с 19.9%, както и на „Чугун, желязо и стомана“ – с 14.4%. Бързо нараства спрямо предходната година износът на суровини за производство на храни с 65.8% и на текстилни материали със 17%. Нараства и износът на тютюн с 13.7%.

Износът на енергийни ресурси за януари-юли 2002 г. е 296.7 млн. щ.д. и намалява със 107.2 млн. щ.д. или с 26.5% спрямо съответния период на предходната година. Спадът се определя изцяло от намалението на изнесените петролни продукти – със 105.2 млн. щ. д. или 37.3%. Това понижение се дължи както на свиване на стойността на износа в резултат на по-ниските цени на суровия петрол, така и на по-малките изнесени количества спрямо предходната година – с 21.5%. В резултат само на влиянието на ценовия фактор износът на петролни продукти и на природен газ през седемте месеца на 2002 г. е намалял с 50.6 млн. щ.д. спрямо същия период на 2001 г.

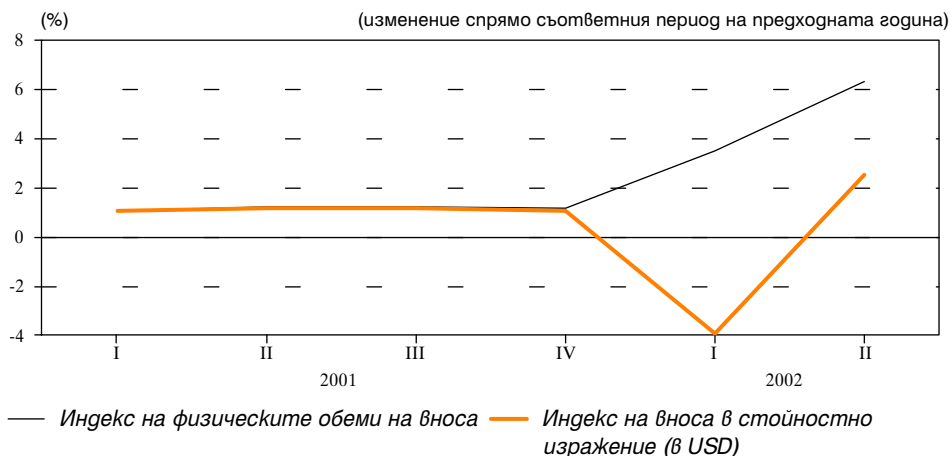
Износът за ЕС за седемте месеца на 2002 г. увеличи относителния си дял от 55.8% за предходния период на 56.6%, въпреки все още слабото търсене в еврозоната. Друг регион, за който се увеличава българския износ и допринася съществено за неговия ръст, е ЕАСТ и по-специално Швейцария – увеличение от 116.5% и относителен дял 2.5%. Нараства и износа за страните от ЦЕФТА спрямо същия период на предходната година, за Румъния с 12.6%, за Полша с 28.6%, за Чешката република с 32.4%. Износът за Турция постепенно се възстановява след кризата там от 2001 г. и последвалата забавена икономическа активност в южната

ни съседка. Той бележи ръст от 21.9% за първите седем месеца на годината. Спад в износа има за Югославия, като това се дължи главно на понижения износ на петролни продукти.

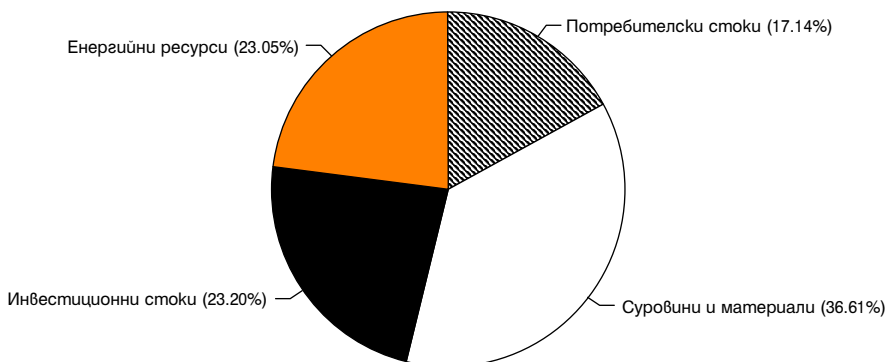
И през първите седем месеца на 2002 г. продължава тенденцията към изпреварващ темп на растеж на вноса на стоки за потребление, като израз на стремежа за диверсификация на потреблението по време на възстановяването на икономиката след кризата от 1997 г. Спрямо януари-юли на предходната година той нараства с 91.3 млн. щ.д. или с 13% и достига 796 млн.

Номинални и физически обеми на вноса през 2001 и 2002 г.

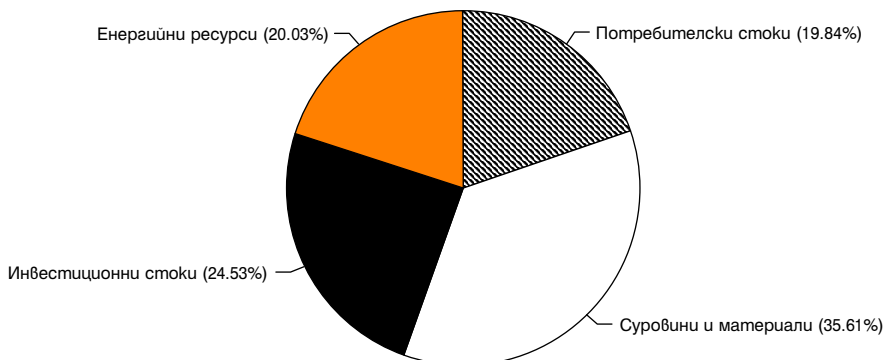
Източник: БНБ

Внос по групи стоки (през първото полугодие на 2001 г.)

Източник: БНБ

Внос по групи стоки (през първото полугодие на 2002 г.)

Източник: БНБ

щ.г., а техният относителен дял от общия внос достига 19.3%. Темпът на растеж на вноса на тази група стоки спада спрямо този за същия период на 2001 г. (23.2%). Наред с увеличените постъпления от износ на същата група стоки, това гарантира известна стабилност в баланса на търговията с потребителски стоки. Вносът на инвестиционните стоки нараства с 2.9%, като основен принос има увеличението на вноса на резервни части и оборудване – с 18.9 млн. щ.г. или 13.8%, на транспортни средства – с 18.8 млн. щ.г. или с 10.4 и на машини уреди и апарати – с 15.5 млн. щ.г. или 4.1%.

По-слабото търсене на международните пазари е основна причина за известно намаляване на вноса на суровини и материали – с 2.8% за експортно ориентирани индустрии в сравнение със същия период на 2001 г. Като най-сериозен е спадът във вноса на руда (от 89.0 млн. щ.г. или 57.6%), което е свързано с общия

спад на износа на метали. Продължава да расте вноса на текстилни материали със 17.4 млн. щ.д. или 3.9% и на пластмаси и каучук с 15.4 млн. щ.д. или 9.6%.

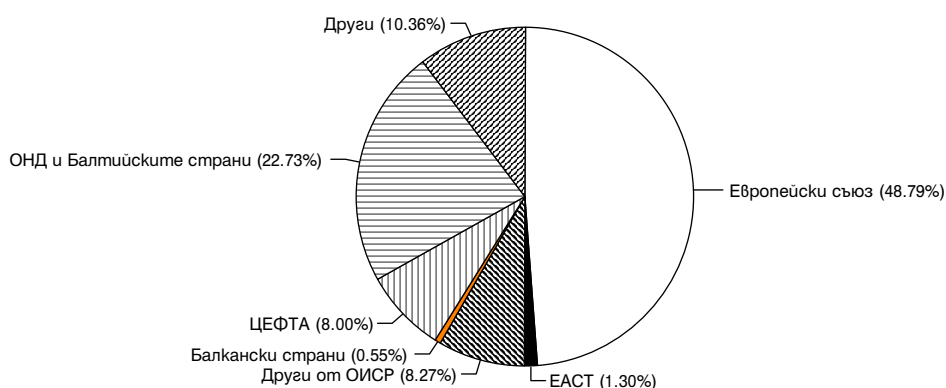
През септемте месеца на 2002 г. вносът на енергийни ресурси намалява със 17.6% или 173 млн. щ.д. спрямо януари-юни 2001 г. Намаляват почти всички негови основни компоненти – вноса на суров петрол с 6.3% или 45.7 млн. щ.д., на природен газ – със 17.4% или 41.5 млн. щ.д., на въглища с 36.5% или 35.5 млн. щ.д. В резултат на понижението на цените на суровия петрол стойностният обем на вноса му е по-малък с 33.2 млн. щ.д., докато внесените количества се увеличават с 6.1%. По-ниски са цените и на внасяния природен газ, което е намалило разходите за неговия внос с 28.3 млн. щ.д., докато количествата са останали близки до нивата от миналата година.

За септемте месеца на 2002 г. спрямо същия период на предходната година положителният ефект върху търговския баланс от намаляване на вноса на петролни продукти и на природен газ, дължащ се само на влиянието на ценовия фактор, е 61.5 млн. щ.д.¹²

През септемте месеца на 2002 г. географската структура на вноса, както и тази на износа, потвърждава все по-силната икономическа връзка на българската икономика с икономиките на страните от ЕС. Вносът от ЕС нараства със 121.7 млн. щ.д. или с 6% спрямо същия период на м.г., което е значително по-бързо от темпа на нарастване на целия внос

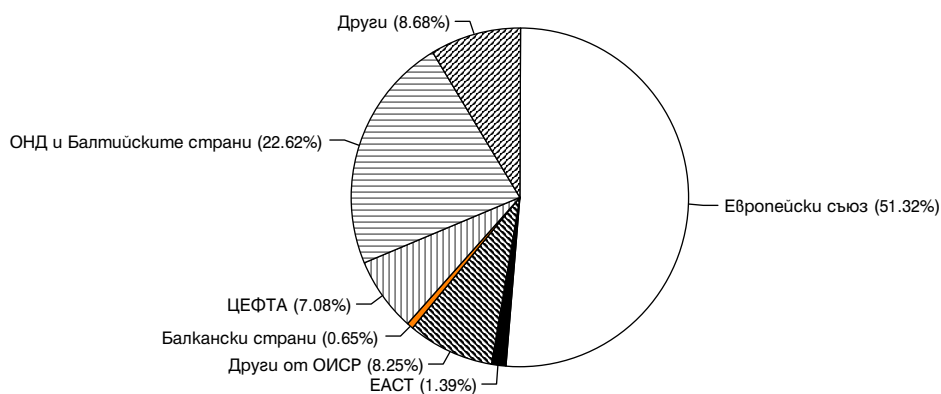
и неговият относителен дял достига 52%. За тази трайна тенденция влияние оказва и поскъпването на реалния валутен курс на лева спрямо еврото, чийто относителен дял при заплащане

Географска структура на Вноса
(през първото полугодие на 2001 г.)

Източник: БНБ

Географска структура на Вноса
(през първото полугодие на 2002 г.)

Източник: БНБ

¹² По данни от БНБ.

на българския внос достигна 61.2%, при 53.9% относителен дял на евро валутите за същия период на м. г.

Извън ЕС се увеличава значително вносът от Турция – с 42.3% или 58. млн. щ.г. За това допринасят главно ниските цени на турските стоки в следствие на девалвацията на турската лира след валутната криза от м. г. Вносът от балканските страни също нараства (с 23.3% или 5.3 млн. щ. г.), като вносът от Югославия се увеличава, докато този от Македония намалява. През първите седем месеца на 2002 г. вносът от ОНД и Балтийските страни намаля с 16.2% или 163 млн. щ.г. спрямо същия период на 2001 г., като само този от Русия спада с 21.3%. Голямо влияние за това оказват намалените цени на петрола и петролните продукти. Това е и причината за по слабия внос от Румъния, поради което и вносът от групата на страните от ЦЕФТА спада с 10.1% през седемте месеца на 2002 г., спрямо съответния период на 2001 г.

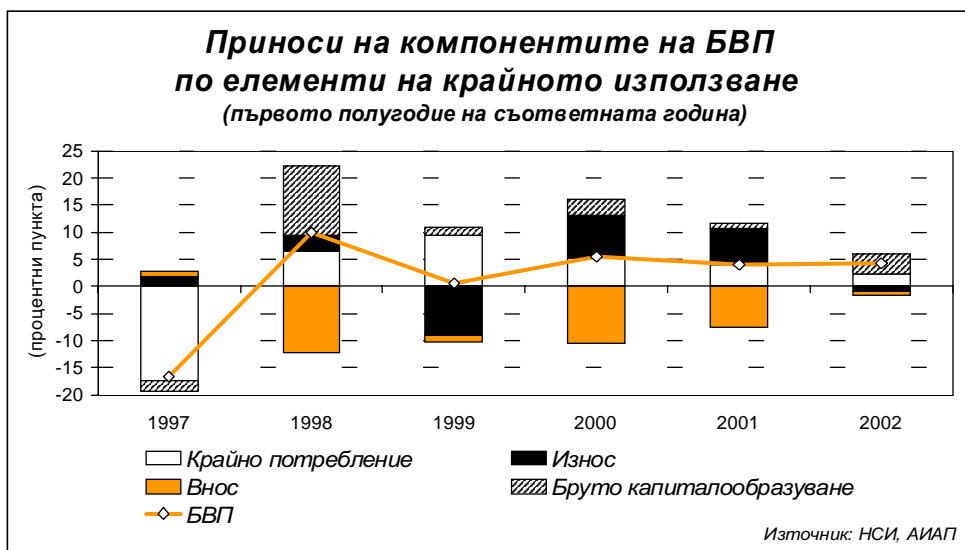
РЕАЛЕН СЕКТОР

БВП

Високите темпове на нарастване на БВП се запазиха и през първото полугодие на 2002 г., независимо от неблагоприятната външна среда. Икономическият растеж за януари – юни е 4.3% спрямо същия период на м. г.

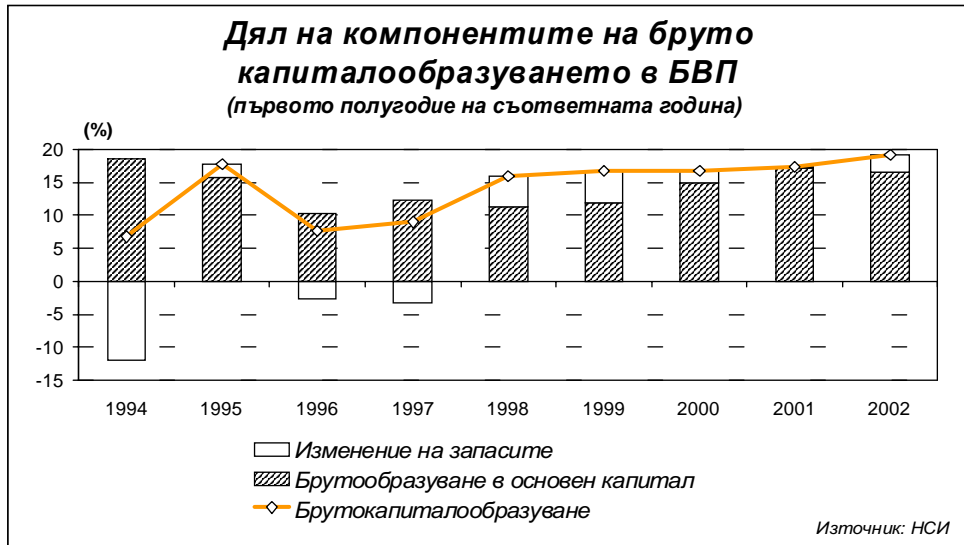
Търсене. Увеличаващото се вътрешно търсене се установи като основен фактор на растежа през първата половина на 2002 г. Брутообразуването на основен капитал нараства с 21.4%, а крайното потребление – с 2.5%. Възстановяването на износа през второто тримесечие също допринесе за ръста на БВП, но слабият износ през първо тримесечие е причината общо той да има отрицателен принос от 1 процентен пункт в общия растеж за полугодие.

Приносът на крайните потребителски разходи на домакинствата в растежа на БВП е 2.2 процентни пункта. Тяхната определяща роля се дължи на големия относителен дял на крайните разходи на домакинствата в БВП. През първата половина на 2002 г. този дял е 71.4% и намалява в срав-

нение със съответния период на миналата година, когато е бил 72.6%. Това се дължи най-вече на намалението на потребените от домакинствата вода, пара и електрическа енергия, както и на потребените предмети от стопанствата на населението и потреблението на жилища. Отрицателните растежи на последните две позиции са косвен измерител за ново увеличение при формираната по чисто пазарен начин добавена стойност в икономиката. Значително нараства и потреблението на услуги от домакинствата – с 13.1%. То има принос от 1.13 процентни пункта за общия растеж на разходите за крайно вътрешно потребление на домакинствата.

С най-голям принос в растежа за полугодие на 2002 г. от страна на търсенето е бруто капиталобразуването, което се увеличи с 21.4% и допринесе за ръста на БВП с 3.7 процентни пункта. Неговото значително нарастване оправда очакванията за ръст на инвестициите според инвестиционната анкета в промишлеността на НСИ, проведена през втората половина на април 2002 г., където стопанските ръководители предвиждаха номинално увеличение на инвестициите с 21% през 2002 г. спрямо м. г. Тъй като делът на частния сектор в предвидените инвестиции

за 2002 г. се увеличава до 64% в сравнение с 61% в разходите за придобиване на материални дълготрайни активи през 2001 г., може да се предположи, че в частния сектор ръстът на планираните инвестиции през настоящата година ще е значително по-голям от този в общественя сектор.

Най-голям обем инвестиции се очаква да бъдат направени в отрасъл „Производство и разпределение на електроенергия и вода“, както и в отраслите, произвеждащи стоки за междинно потребление.

Регистрирайки висок темп на растеж, дялът на бруто капиталобразуването се увеличи до 19.2% – с 1.8 процентни пункта повече в сравнение с първото полугодие на м. г. За второто тримесечие на настоящата година този дял достига 20% и вече е близък до стойностите, характерни за развитите икономики¹³. Ако се изключат запасите, които са особено динамични през последните години, се вижда, че бруто капиталобразуването у нас все още се запазва на ниско равнище, както в сравнение с развитите пазарни икономики, така и спрямо повечето икономики в преход, за които са характерни малко по-високи относителни дялове на този компонент. Това дава основание да смятаме, че и през следващите години е необходимо инвестициите да нарастват с по-висок темп в сравнение с БВП, докато бруто капиталобразуването трайно се установи близко до това в развитите пазарни икономики и приключи в основни линии процесът на технологично реструктуриране на икономиката.

Дялът на националните спестявания в БВП (12.8%) се увеличава през първото полугодие на 2002 г. спрямо съответния период на предходната година (11%), следвайки подобряването в текущата сметка на платежния баланс. Номиналният ръст на спестяванията (с 28.3 процента) се обуславя изцяло от повишението на спестяванията в частния сектор. Балансът спестявания – инвестиции номинално се подобрява, но като дял от БВП (-6.4%) остава на равнището си от първото полугодие на 2001 г.

Предлагане

За растежа на брутната добавена стойност (БДС) през първата половина на 2002 г. отново допринесоха всички икономически сектори. Традиционно с най-голям принос е секторът на услугите от 3.1 процентни пункта.

¹³ В еврозоната например през последните 3 години дялът на инвестициите в БВП е бил около 21%.

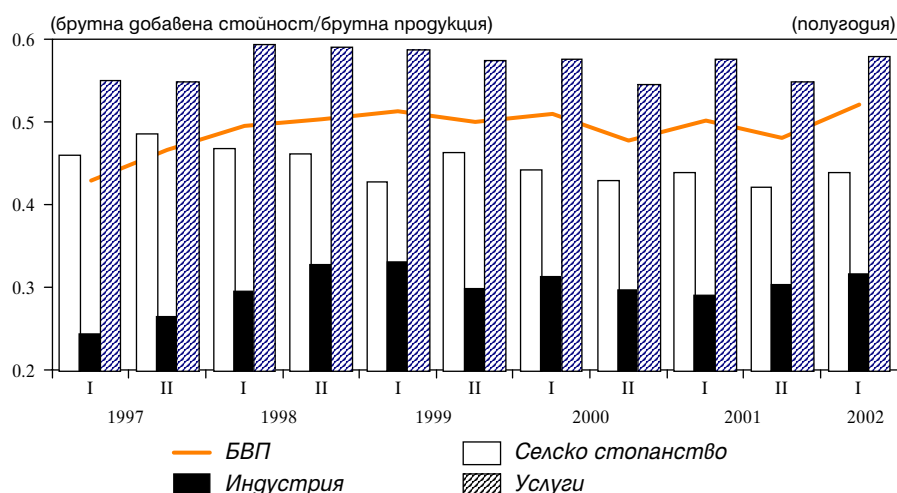
Продължава и тенденцията за повишаване на ефективността в сектор индустрия – брутната продукция спада с 0.2% в реално изражение, докато добавената стойност нараства с 3.6%. Като цяло ефективността в икономиката за полугодиято се повишава в сравнение със същия период на миналата година. Това е резултат от извършените инвестиции през предходните периоди, за което свидетелстват също високите темпове на растеж на бруто капиталобразуването.

Икономически сектори

Принос в растежа на БВП (процентни пункта)

Селско и горско стопанство	0.08
Промишленост	0.91
Строителство	0.05
Услуги	3.09
Корективи	0.18
Брутен вътрешен продукт	4.30

Ефективност

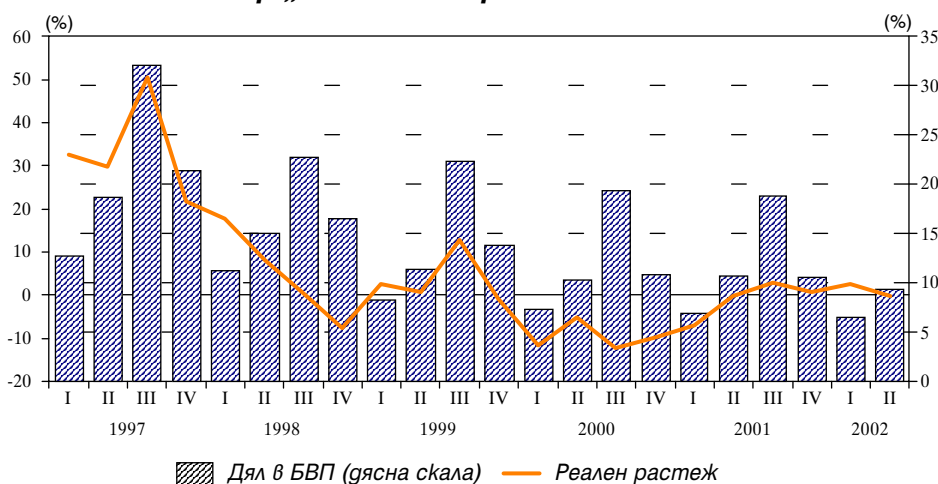

Източник: НСИ, АИАП

Селско стопанство. Сектор „Селско и горско стопанство“ регистрира растеж от 0.9%. Това се дължи на добрите резултати от първото тримесечие. През последните години делът на селското стопанство се стабилизира около 13% от БДС. Очакванията са това съотношение постепенно да намалява през следващите години и постепенно да достигне до средното равнище в ЕС¹⁴.

Конкурентноспособността на българските производители е относително ниска. Тя се изразява в намалението на износа, едновременно с увеличение на вноса на селскостопански продукти и продукти на

Сектор „Селско и горско стопанство“

Източник: НСИ

¹⁴ В страните кандидатки за членство в ЕС, с изключение на Румъния и Турция, делът на селското стопанство в БДС се движи между 3 и 8%, а в страните от Европейския съюз около 2 – 3%.

хранително-вкусовата промишленост. С цел ограничаването на вноса на аграрни стоки и защита на местното земеделско производство бяха въведени единични митнически стойности на някои бързоразвалящи се стоки. По този начин имплицитно се определиха минимални цени на вътрешния пазар за стоки, за които е характерна висока чувствителност на предлагането спрямо цената. Със същото предназначение беше и осъществената през август 2002 г. промяна в митническата тарифа. За предотвратяване на гъмпингов внос бяха увеличени митата на някои земеделски стоки (домати, картофи, лук, зеле, краставици, корнишони и сладки пиперки), които се характеризират с ниски цени на вътрешния пазар поради ниските вносни цени.

Като основна причина за горното състояние в сектора се изтъква липсата на достатъчно инвестиции вследствие забавянето на реформите по гарантиране правата на собственост. С цел увеличаване на финансовите ресурси за сектора гържавата се опитва да улесни достъпа на земеделските производители до кредитен ресурс чрез провежданата посредством Държавен фонд „Земеделие“ политика на инвестиции и субсидии. Забелязва се постепенно увеличаване на ефективността при ползването на тези средства, но като цяло това няма да е достатъчно за бързо и сериозно повишаване на конкурентноспособността в сектора. През 2000 г., когато в селското стопанство е отбелязан спад от 10.3%, предоставените средства от Фонд „Земеделие“ са в размер на 1.6% от БДС, през останалите години, когато е регистриран растеж, това съотношение е в границите 0.5 – 1%.

Държавната подкрепа в сектора ще нараства с оглед на стартиралата през миналата година предприемаческа програма „САПАРД“ на ЕС. Политиката за субсигиране на земеделието през следващите три години предвижда, както значително увеличаване на разходите от централния бюджет, предоставяни на ДФ „Земеделие“ и фонд „Тютюн“, така и увеличаване на субсидиите, предоставяни от двата фонда на земеделците и тютюнопроизводителите. Трансферът от централния бюджет към ДФ „Земеделие“ се предвижда да бъде съответно до 0.5% от БВП за 2003 г. и до 0.75 за 2004 г. и до 1% за 2005 г. Субсидиите, които ще се предоставят от ДФ „Земеделие“ на земеделските производители за 2003 – 2005 г. ще бъдат съответно 20.5 млн. евро, 56.2 млн. евро и 93.1 млн. евро. Субсидиите от фонд „Тютюн“ за тютюнопроизводството ще нарастват до 2005 г. както следва: 43.5 млн. евро, 53.7 млн. евро и 63.9 млн. евро.

Индустрия. През първото полугодие на 2002 г. индустрията отбелязва растеж на БДС от 3.6% спрямо същия период на 2001 г. Растежът само на промишлеността е 4%. Всички подотрасли, с изключение на добивната промишленост, регистрират ръст, като значително над средния е в производството и разпределението на електроенергия, топлинна енергия, газ и вода – 7.5%. В този отрасъл е отбелязано и голямо повишение на ефективността, измерена като съотношение между брутната добавена стойност и брутната продукция. Като имаме предвид предстоящата приватизация на седемте енергоразпределителни дружества, можем да очакваме, че в средносрочен план ефективността в сектора ще продължава да се увеличава. Спадът в добивната промишленост от 11.1% се свързва от една страна с намалението на ефективността в сектора и продължаващото реструктуриране и ликвидация, а от друга – с ниските международни цени на продукцията на този сектор.

Публикуваните месечно данни от НСИ за изменение на някои основни промишлени показатели

през първите седем месеца на годината сочат тенденция за увеличаване на запасите. Промисленото производство отбелязва ръст през разглеждания период, както в преработващата промишленост, така и в производството и разпределението на електроенергия, топлоенергия, газ и вода, а продажбите съответно намаляват в преработващата индустрия и растат с по-нисък темп в снабдяването с енергия и вода. В добивната промишленост има по-малък спад на продажбите (-0.7%) в сравнение с производството (-4.0%), което свидетелствува за намаление на запасите.

Тенденцията на увеличаване на запасите в промишлеността, която се потвърждава и от данните от националните сметки за БВП по елементи на крайното потребление, не може да се интерпретира еднозначно като сигнал за навлизане в рецесия и на българската икономика. Според бизнес анкетите на НСИ, през юли много предприемачи оценяват настоящия си производствен капацитет като недостатъчен в сравнение с очакванията им за търсенето през следващата година. През юли средното натоварване на производствените мощности е било 58.7%, което е подобрение спрямо юли 2001 г., но е все още на по-ниско ниво в сравнение с началото на годината, когато предприятията са работили с около 60% от производствения си капацитет.¹⁵ Според ежемесечните бизнес анкети на НСИ, от второто тримесечие на 2002 г. нивото на поръчките в промишлеността намалява, но поръчките за износ нарастват в сравнение с преди една година. В потвърждение на тенденцията за макар и бавно възстановяване на външното търсене е и фактът, че недостатъчното външно търсене е оценено както по-малка пречка пред функционирането на предприятията през юли т. г. в сравнение с една година по-рано. Повишили са се затрудненията, които промишлените предприятия изпитват във връзка с финансови проблеми, слабо икономическо законодателство и конкурентен внос. Увеличението на последния показател може да се разглежда не само като сигнал за влошаване на конкурентната позиция на българските промишлени предприятия на вътрешния пазар, но и като знак за по-голямата отвореност на икономиката.

През първите седем месеца на 2002 г. промишлените продажби са намалели с 3.1% спрямо януари – юли 2001 г. Продажбите за износ намаляват с 4.5%, но от февруари насам, когато намалението им на годишна база беше с 24%, този показател ежемесечно се подобрява. През юни и юли продажбите за директен износ растат съответно със 7.4 и 13.3% спрямо съответните месеци на 2001 г.

Значим принос за възстановяването на износа на промишлени стоки след февруари 2002 г. имат продажбите на външните пазари на машини и оборудване, текстил и облекло и хранителни продукти и напитки. От друга страна, металургията и химическата промишленост, които заедно имат около 30% дял в промишлените продажби за директен износ, допринасят с общо 4.2 процентни пункта към общия спад в продажбите за износ до юли т. г. Тъй като около две трети от металургичната продукция е предназначена за износ, промишлените продажби в този отрасъл са силно зависими от международната конюнктура¹⁶.

¹⁵ Голяма част от предприятията работят при 60-80% натоварване на мощностите, но има и доста предприятия, които използват малка част от производствения си капацитет, което измества средната стойност по-надолу.

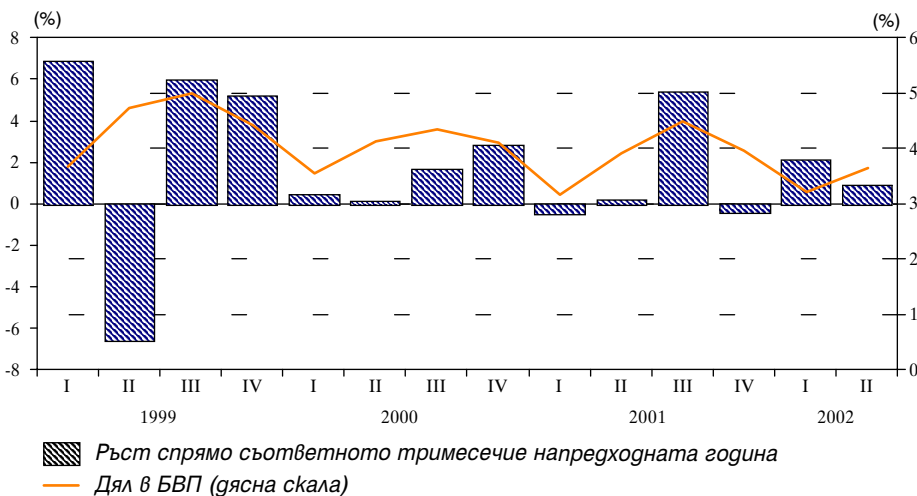
¹⁶ Данните са взети от месечната публикация на Световната банка „Commodity Price Data (Pinksheets)“ – <http://www.worldbank.org/prospects/pinksheets/index.htm>.

Индекси и дял на промишлените отрасли за януари – юли 2002 г. според приноса им към общите продажби в промишлеността

Отрасли на промишлеността	Дял	Индекс спрямо януари – юли 2001г.
Промишленост – общо	100.0	96.9
Производство на метални изделия	8.0	116.0
Производство на електрически и електронни уреди и машини	3.6	113.9
Производство на продукти от други неметални минерални суровини	4.0	110.1
Производство на текстил	2.5	113.0
Снабдяване с електро- и топлоенергия, вода и газ	16.2	101.8
Производство на облекло	4.2	106.9
Производство на дървен материал и изделия от него, без мебели	1.3	114.0
Други отрасли	1.3	110.9
Добив на метални руди	2.3	104.2
Добив на неметални материали и суровини	0.8	107.8
Производство на дървесна маса, хартия и картон; издателска и полиграфическа дейност, тиражиране на записани носители	1.1	103.6
Производство на лицеви кожи, изделия за пътуване и обувки	1.0	101.6
Превозни средства	1.2	91.8
Производство на изделия от каучук и пластмаси	1.5	92.6
Добив на въглища, суров нефт и природен газ	1.8	92.9
Производство на хранителни продукти, напитки и тютюневи изделия	16.6	97.8
Производство на химически продукти	8.2	90.9
Производство и леење на метали	8.4	80.7

Индустриалните продажби на вътрешния пазар са спаднали с по-малък процент (2%) от тези за директен износ през януари – юли 2002г. спрямо същия период на м. г. Голям принос за спада от началото на годината имат химическата промишленост (0.9 процентни пункта) и производството на хранителни продукти, напитки и тютюневи изделия (13 процентни пункта). Продажбите в хранителната промишленост имаха противоречива динамика на външния и вътрешния пазар. На пазарите в страната те намаляваха, докато на външните пазари бяха реализирани значително по-големи обеми от продукцията на този отрасъл.

Ръст на строителството и дял в БВП

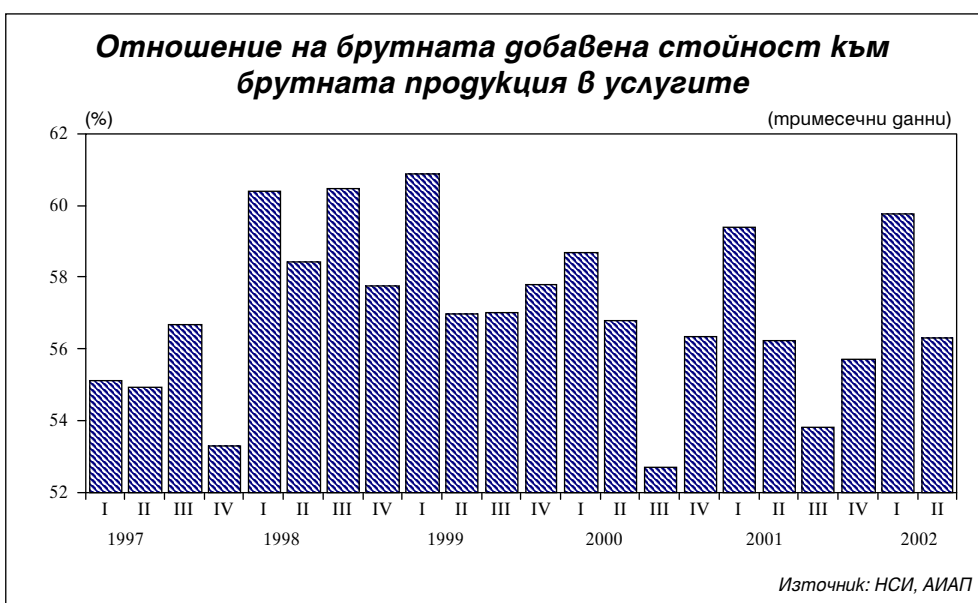

Източник: НСИ, АИАП

Растежът на БДС в строителството през първата половина на 2002 г. е 1.4%. Въпреки че първото тримесечие е сезонно слаб период за отрасъла, на годишна база растежът му беше значително по-висок през първото (2.1%) отколкото през второто тримесечие (0.9%). Според бизнес анкети-

те на НСИ, значително се е подобрило финансовото състояние на строителните фирми, като е намалял и броят на клиентите със закъснения в плащанията. За разлика от промишлеността, в строителството са намалели затрудненията, произтичащи от недостатъчно търсене и неконкурентноспособност на фирмите.

Услуги. Секторът на услугите регистрира много висок растеж от 1999 г. насам. В резултат на това, дялът му в брутната добавена стойност се увеличава от 50.7% през 1998 г. до 61.4% през първите шест месеца на 2002 г. През първото и второто тримесечия на 2002 г. реалният растеж на услугите е съответно – 6.6 и 5.3% спрямо съответните тримесечия на м. г. Всички подотрасли на услугите нарастват с над 3% през полугодията на 2002 г., като най-динамично се развиват съобщенията. От въвеждането на паричния съвет досега, този отрасъл е нараснал реално три пъти. Това се дължи, от една страна, на динамичното развитие на информационните технологии, а от друга, на нарасналото търсене. Крайните потребителски разходи на домакинствата за съобщителни услуги за шестте месеца на т. г. се повишават с 23.3% спрямо първото полугодие на 2001 г. Ефективността в съобщенията, измерена като съотношение между брутната добавена стойност и брутната продукция в отрасъла, също се увеличава. В услугите като цяло ефективността беше най-висока през първото тримесечие на годината, но значително намаля през второто.

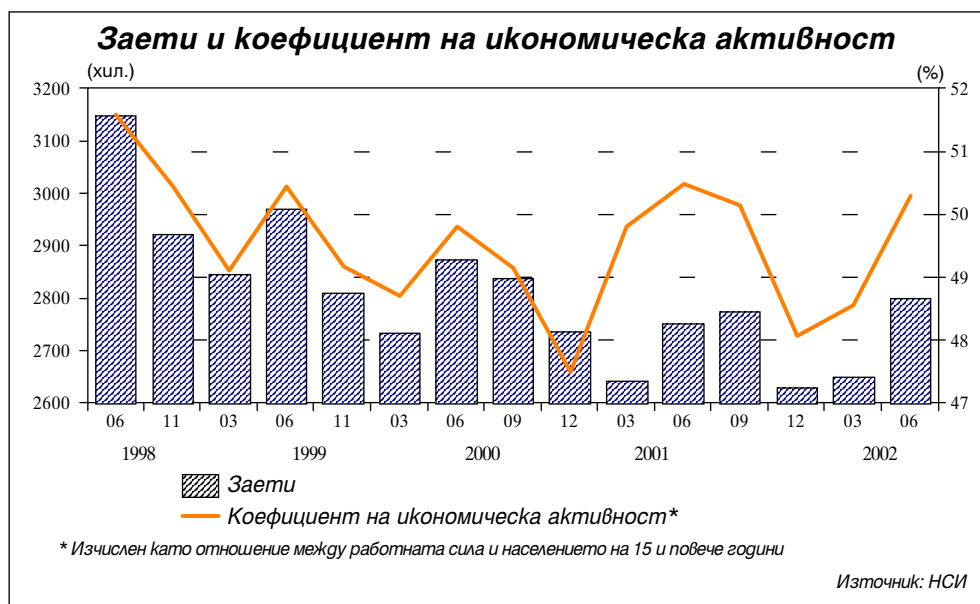
Заетост, безработица, работни заплати

През първата половина на 2002 г. се наблюдава постепенно увеличение на броя на *заетите* в икономиката¹⁷. През юни са били с 1.8% повече в сравнение с юни 2001 г., а средно за първите шест месеца на годината – с 1.1% повече спрямо първата половина на м. г. Нарастването на заетостта се обуславя най-вече от запазването на устойчивия икономически растеж през първите две тримесечия на 2002 г. Броят на наетите на трудов договор, които съставляват основната част от заетите лица в страната, е нараснал с 2.2% през първото полугодие на годината спрямо аналогичния период на 2001 г. като броят им в частния сектор се увеличава с 10%, докато този в обществената сфера с 6.2%.

Отраслите, в които броят на наетите за първите шест месеца на 2002 г. е нараснал най-бързо спрямо същия период на миналата година, са хотели и ресторанти – с 25.7%, търговия,

¹⁷ Според данните на НСИ от наблюдението на работната сила.

ремонт и техническо обслужване на автомобили – с 15.1%, шивашка и текстилна промишленост – с 8.1% и строителство – 6.6%¹⁸. Бюджетният сектор, където заетостта традиционно се понижава през предходните години, също отбелязва леко покачване на броя на заетите – с 0.5%. Броят на наетите в държавното управление се е увеличил с 3.5%, но броят на наетите в общественения сектор на здравеопазването и образованието е намалял съответно с 1.8 и 0.1%. Спадът на заетостта в общественото здравеопазване и образование е бил компенсирал от увеличаването на заетостта в частния сектор на същите отрасли, в резултат на което като цяло тези два отрасъла са допринесли за увеличаване, а не за намаляване на общата заетост през първото полугодие на годината. Твърде рано обаче е да се смята, че първата половина 2002 г. е повратна точка в динамиката на заетостта в здравеопазването и образованието, тъй като тяхното реструктуриране все още не е завършило.

През първите шест месеца на 2002 г. броят на наетите намалява по-чувствително в промишлеността, следвайки тенденцията в техните постъпления от продажби. Наемите в металургията и производството на метални изделия без машини намаляват с 21.7%, в производство на изделия от каучук и пластмаса

с 8%, а в химическата промишленост – с 6.1%. Заетостта намалява и в отраслите, където приватизацията почти приключва, но фирмите са още в процес на реструктуриране – производство на кокс, рафинирани нефтопродукти и ядрено гориво – с 9.6%, финансово посредничество – със 7.7%, добив на енергийни суровини – с 5.9%.

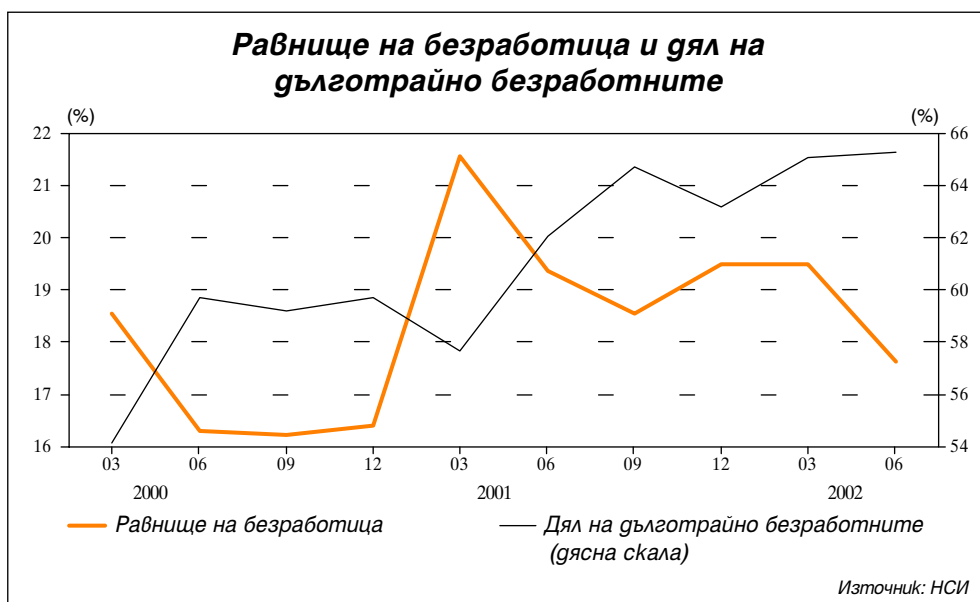
Растежът на производителността на труда в икономиката през първите шест месеца на 2002 г. – с 4.6% – се обуславя от по-високия темп на растеж на БДС спрямо този на заетите. Най-бързо е нараснала производителността на труда в транспорт и съобщения – с 11.9%, което кореспондира с данните за по-висока ефективност и растежа на инвестициите в комуникациите. Производителността на труда се увеличава и в преработващата промишленост и финансовото посредничество – съответно с 3.8 и 3.3%. От отраслите, които регистрират спад в БДС, производителността на труда се увеличава в добивната промишленост (с 0.3%), главно поради по-бързото свиване на заетостта там (с 11.3%). Спад на производителността на труда поради по-бързото нарастване на броя на заетите в сравнение с това на БДС отбелязват отраслите

¹⁸ Според данните на НСИ от наблюдението на наетите и работните заплати. Бизнес анкетите на НСИ също показват, че очакванията на предприемачите по отношение на заетостта в техните предприятия се подобряват в индустрията.

строителство (с -5.7%) и селско, ловно, горско и рибно стопанство (с -2%).

През първата половина на 2002 г. се наблюдава и тенденция на спад на *безработните*, която кореспондира напълно с тази за постепенното нарастване на заетостта. Безработицата през юни 2002 г. е 17.6% и е намаляла с 1.8 процентни пункта спрямо юни 2002 г.¹⁹ Средномесечният брой на безработните за осемте месеца е с 1.7% по-малък от този за съответния период на предходната година. През всичките месеци от началото на 2002 г. безработните намаляват, с изключение на април, когато завършват някои от програмите за временна заетост. Това показва, че все още трудовият пазар у нас е недостатъчно гъвкав и без държавна намеса чрез програми за заетост и преквалификация лесно може да се стигне до ситуация известна като „провал на пазара“.

Положителна тенденция на трудовия пазар през разглеждания период е, че намаляването на броя на съкратените от работа лица се превръща в един от основните фактори за спада на броя на регистрираните безработни. Те са с 11% по-малко спрямо осемте месеца на 2001 г. Броят на съкратените от част-

ния сектор за януари – август 2002 г. намалява с 11.6%, а тези от общественения – с 9.8% спрямо аналогичния период на 2001 г.²⁰ Това показва, че ефектът от реструктурирането на бюджетния сектор и приватизацията върху динамиката на заетостта, наблюдаван в предходни периоди, намалява и все по-голямо значение има фазата на бизнес цикъла. Наред с това продължава да расте дялът на дълготрайно безработните с продължителност на регистрацията над една година – с 2 процентни пункта. Техният брой средно за януари – август 2002 г. е нараснал с 2.6% на годишна база. Структурата на тази група безработни по специалност, образование и възраст показва, че с най-ниски шансове за намиране на работа са хората на възраст над 50 г., тези с основно и по ниско образование и тези без специалност.

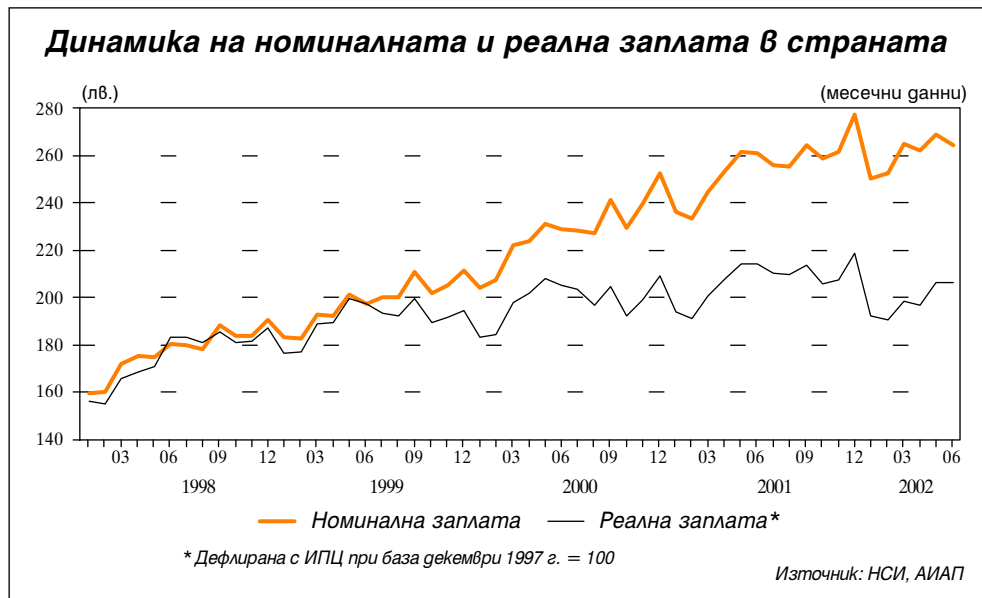
Изходящият поток от регистрирани безработни е намалял с 12.4% средно за осемте месеца на 2002 г.²¹ Броят на постъпилите на работа от регистрираните безработни е намалял с 3.2% или 4 719 души. Това се дължи главно на промяната в приоритетите на политиката по заетостта от началото на 2002 г. и ограничаването на значението на някои от програмите за времен-

¹⁹ Според наблюдението на НСИ за работната сила. Подобна тенденция показват и данните на Агенцията по заетостта към МТСП за регистрираните безработни.

²⁰ Според данните на Агенцията по заетостта.

²¹ По данни на Агенцията по заетостта.

на заетост. В резултат на това, заетите работни места, обявени по програми на заетост или по мерки за насърчаване на заетостта, са намалели с 11 392 през осемте месеца на 2002 г. спрямо същия период на 2001 г., а обявените работни места в бюрата по труда от частния сектор нарастват със 7%. Последното е индикатор както за оживлението в частния сектор²², така и за положителния ефект от промените в политиката по заетостта от началото на годината.

Средната работна заплата за страната през първото полугодие е 260 лв. Тя е намаляла с 0.2% в постоянни цени спрямо първата половина на 2001 г., въпреки че средните реални работни заплати растат както в частния, така и в общественения сектор²³. В общественения сектор средната работна заплата е 300 лв. и нараства с 0.8%. В частния сектор тя е 234 лв. и нараства с 0.2% в реално изражение. Реалният разполагаем доход също спада за шестте месеца – с 2.8%. Разликата в темпа на спад на работната заплата и на разполагаемия доход се появява, тъй като намалението на данъчната тежест от началото на 2002 г. не успява да компенсират нарастването на вноските за социално и здравно осигуряване²⁴.

Различията в динамиката на производителността на труда и реалната работна заплата водят до ново повишаване на конкурентноспособността на икономиката през първата половина на 2002 г. Това се потвърждава, както от данните за нарастване на износа през шестте месеца спрямо същия период на предходната година, така и от подобряването на текущата сметка на платежния баланс (вж. раздел „Платежен баланс, външна търговия и външни финанси“).

Инфлация

Инфлацията за първите осем месеца на 2002 г. е 0.6%, най-ниското равнище от началото на прехода за този период. Средногодишната инфлация за януари-август 2002 г. спрямо средното ценово равнище на предходната година се понижи до 5.9%. Понижението на инфлацията не беше

²² Въпреки че бюрата по труда не са единствен начин за търсене на труд.

²³ Разминаването в динамиката на обичая и съставляващия го показател се дължи на различните динамики на броя на наетите лица в двата сектора. Според данните на НСИ, броят на наетите, без тези в отпуск по майчинство (които се използват за изчисляване на средната работна заплата в страната) от общественения сектор са намалели с 4.5%, а тези в частния сектор са се увеличили с над 26%. Понеже средната работна заплата в общественения сектор е с над 25% по-висока от тази в частния, намаляването на наетите в общественения сектор за сметка на увеличаването на тези в частния, води до промяна на теглата при пресмятането на средната работна заплата за страната и до нейното намаляване, въпреки увеличаването ѝ по сектори.

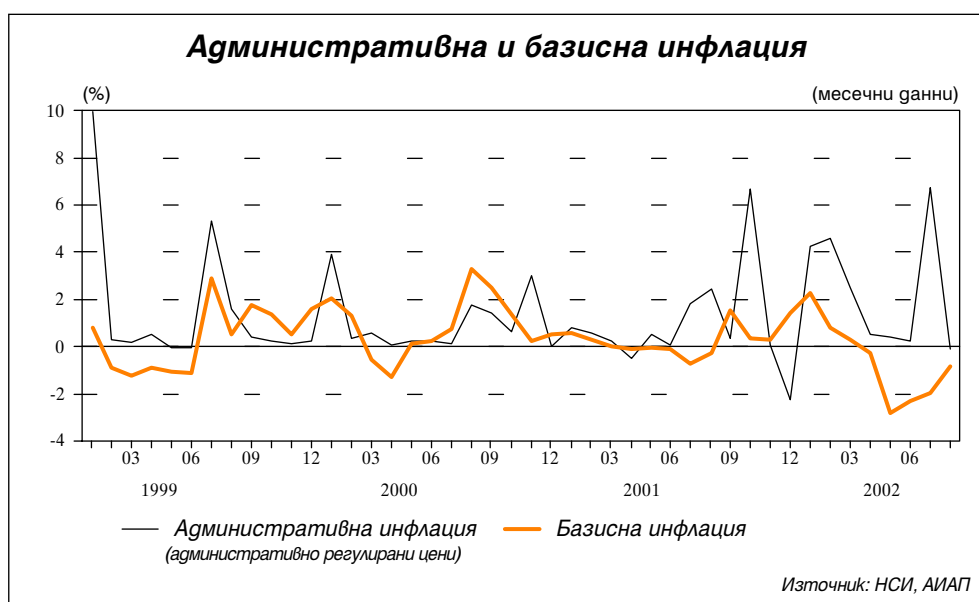
²⁴ От началото на 2002 г. социално и здравноосигурителните вноски се поделят между работник и работодател в съотношение 25/75% вместо дотогавашното 20/80%.

последователно през осемте месеца. През първите два месеца на годината се наблюдаваше временно рязко увеличаване на месечните равнища на инфлацията, като натрупаната инфлация за първите три месеца достигна 5.2%. Това се дължеше преди всичко на повишенията в контролираните цени на някои стоки и услуги и непрекия ефект от тях върху останалите цени. Предвид опита от 90-те години, мярката повлия повече от предварително очакваното върху инфлационните и бизнес очакванията в началото на годината, въпреки стабилната макроикономическа среда.

Ефектът от политиката за преодоляване на макроикономическите неравновесия и стабилизиране на макросредата, осъществена в края на преходната година обаче, съдейства за бързо възстановяване на доверието на агентите и през повечето от месеците след март бе регистрирана дефлация. Обратът в динамиката на цените въздейства благоприятно, както върху растежа през второ тримесечие, така и върху очакванията за бизнес конюнктурата до края на годината. Като цяло обаче разгледаният епизод на ценовата динамика от най-новата ни стопанска история е показателен, че приспособяването на българската икономика след шокове все още се извършва с по-големи амплитуди в сравнение с това в повечето страни-кандидатки за членство в ЕС. Последното се дължи преди всичко на грешките по време на прехода през 90-те години, които правят реакцията на агентите на шокове много по-чувствителна в сравнение с по-напредналите в реформите бивши страни с централно планирана икономика.

Опитът на агентите от близкото минало е решаващ повишаването на цените на стоките и услугите, обект на административно регулиране и контрол или обявяването на планирано повишаване, да продължава да се отразява, макар и в по-малка степен, върху цените на останалите продукти. Така например, през януари и февруари тази година административните цени имаха месечно нарастване съответно с 4.2 и 4.6%, което до известна степен повлия върху базисната инфлация, която се покачи съответно с 2.3 и 0.8%. Горното повишение беше по-голямо от предпологаемото на основата на основните параметри на макроикономическата среда в този период.

Натрупаното увеличение в административно регулираните (контролираните) цени или т. нар. „административна инфлация“ от началото на годината до август е 20.5%, като най-големи повишения имат цените на цигарите (44.2%), електричеството (23%), лекарствата (21.8%). Те

се дължат на повишения акциз за цигарите и въвеждането на ДДС за българските лекарства от началото на годината. Цените на електроенергията и топлоенергията се повишиха от 1 юли

съответно с 18.2 и 10.1%. До края на годината не се очакват допълнителни административни повишения, но с натрупаното до август нарастване на индекса им, контролираните цени ще имат преобладаващ принос в годишната инфлация.

Ниската стойност на натрупаната инфлация от началото на годината се дължи изцяло на спада на цените на стоките с пазарно определяни цени – с 4.9% спрямо декември 2001 г., докато за осемте месеца на предходната година понижението им е само 0.4%. Те формират 78.75% от кошницата за изчисляване на ИПЦ и се влияят до голяма степен от изменението на международните цени, валутния курс лев/щатски долар, промените в относителните цени и дискутираните по-горе инфлационни очаквания и изменения в административно-регулираните цени.

Изменение в цените и принос на отделни групи в общата инфлация, август 2002 г. спрямо декември 2001 г.

<i>Основна група</i>	<i>Изменение в цените (%)</i>	<i>Принос в общата инфлация (в % пункта)</i>
<i>А. Хранителни стоки</i>	-9.7	-4.3
<i>Б. Нехранителни стоки</i>	8.3	2.1
<i>В. Столове и ресторанти</i>	2.4	0.1
<i>Г. Услуги</i>	10.7	2.7
Инфлация	0.6	
<i>А. Контролирани цени</i>	20.5	4.4
<i>Б. Нерегулирани цени</i>	-4.9	-3.8

Относителният спад на международните цени и на щатския долар спрямо нивата им през предходната година задържат растежа на цените на търгуемите и потенциално търгуемите стоки от потребителската кошница и дори допринасят за спада на цените при

някои от тях. За осемте месеца от началото на годината груповото ценово изменение при търгуемите стоки е 0.5%, а при потенциално търгуемите е -6%. Директното влияние на изменението на курса на долара върху ИПЦ се оценява на около 1% спад в общата инфлация за периода след март 2002 г.²⁵

Измененията на международните цени на основните суровини оказват силно влияние и върху цените на производител. За първите седем месеца на тази година индексът на цени на производител се повиши с 2.6%, а през юли спрямо съответния месец на предходната година изменението им на годишна база е само 0.1%. След въвеждането на паричен съвет у нас се наблюдава силна корелационна връзка между индексите на цени на производител и на потребителските цени.

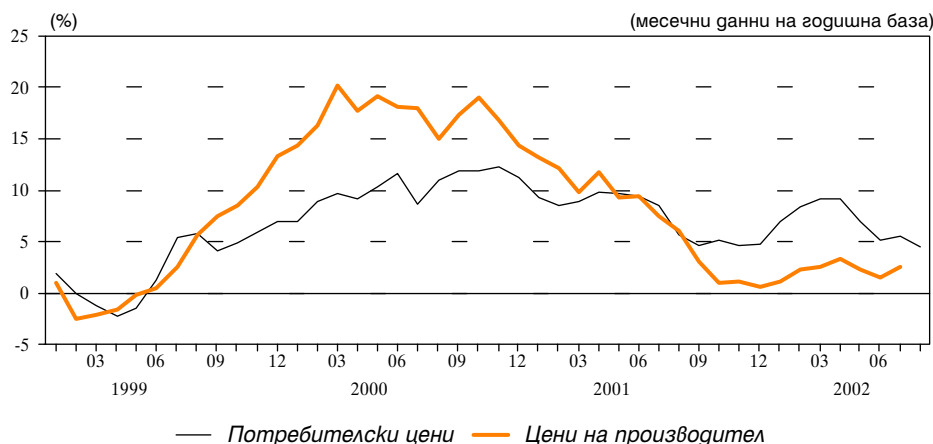
Ефектът Balassa-Samuelson²⁶ за българската икономика доказва, че наличието на инфлационен диференциал между България и страните от еврозоната в условия на фиксиран валутен курс лев/евро не води до загуба на конкурентноспособност. Реалното надценяване на българската валута е в преобладаващата си степен резултат от повишаване на цените на нетъргуемите продукти, каквито са услугите. От началото на тази година до месец август 2002 г. в групата на нетъргуемите продукти се регистрира ценово повишение от 6.3%.

²⁵ Номиналният валутен курс (лев/щатски долар) се понижи с 2.7% за периода януари – август 2002 г. спрямо съответния период на 2001 г. Спадът на щатския долар е още по-силно изразен за периода март – август 2002 г., когато курсът спрямо лева се понижи с 11%.

²⁶ За подробно изследване на ефекта виж: Чукалев, Г., Ефектът Balassa-Samuelson в България, С., 2002.

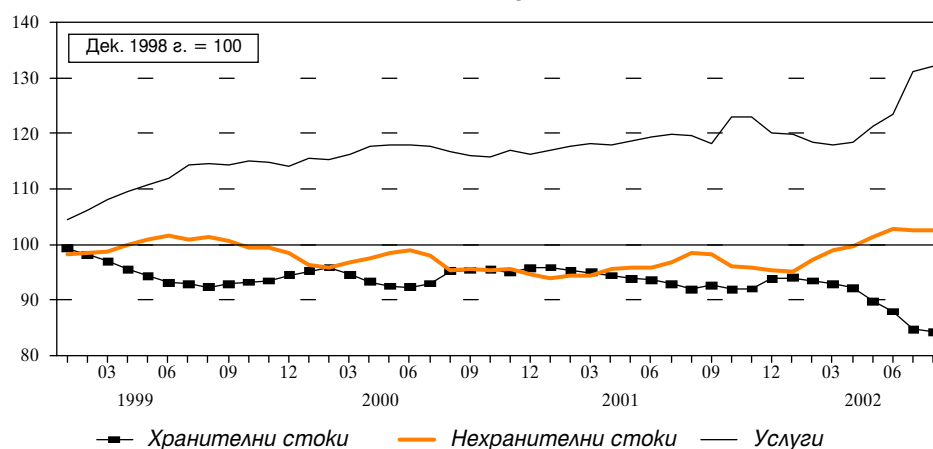
От четирите основни групи, формиращи кошницата за изчисляване на индекса на потребителските цени, за периода януари – август 2002 г. понижение е отчетено единствено при хранителните стоки (с 9.7%). Тази група обхваща хранителните продукти, алкохолните и безалкохолни напитки, има отрицателен принос от -4.3 процентни пункта към общата инфлация и е основния фактор за ниското равнище на съвкупния ценови индекс. Измененията на ценовите индекси на хранителните продукти се влияят в голяма степен от сезонните колебания. За месеците от април до август 2002 г. се отчитат постоянни спадове на месечните индекси на хранителните стоки със среден темп от -2.8%. Очакванията са тази тенденция да се обърне от септември и месечните ценови повишения за хранителните продукти да изпреварят тези на останалите групи в индекса на потребителските цени.

Изменение на потребителските цени и на цените на производител

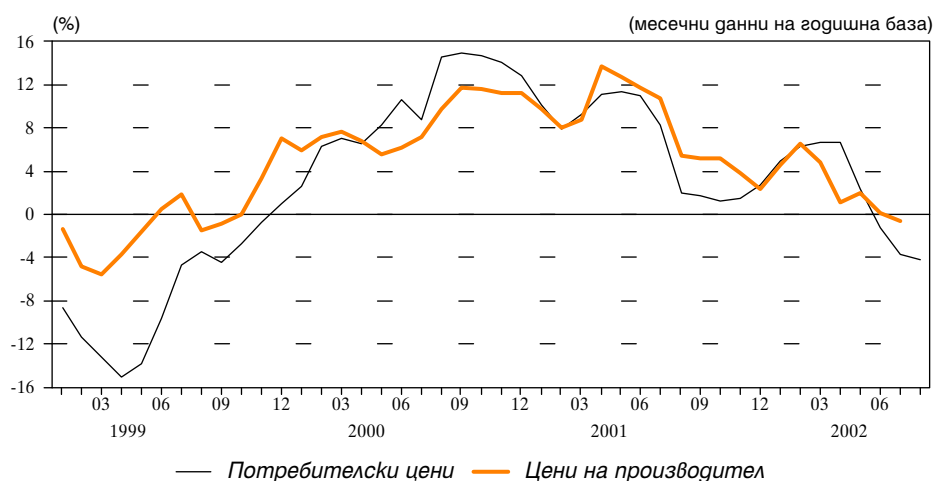
Източник: НСИ, АИАП

Изменения на относителните цени спрямо общата инфлация

Източник: АИАП, НСИ

Изменение на цените на хранителните стоки

Източник: НСИ, АИАП

Очакванията на АИАП до края на годината са базисната инфлация да бъде по-висока от административната, основно в резултат на повишения в групите на хранителните стоки и услугите. Евентуалното запазване на тенденцията на обезценяване на долара спрямо еврото и лева ще оказва допълнителен дефлационен натиск върху индекса на потребителските цени. Очакванията за общата инфлация през 2002 г. са тя да бъде около 3.5-4%, а средногодишната около 6%.

ПУБЛИЧНИ ФИНАНСИ

През първите шест месеца на 2002 г. вече са видими първите резултати от дълго отлаганите стратегически промени в областта на публичните финанси. Сектор „Държавно управление“ се свижда в резултат на последователната политика за оптимизиране на преразпределителната роля на държавните финанси в икономиката. Общите приходи и помощи са 41.9% от БВП, спрямо 46.2% за същия период на м. г. Разходите и трансферите на консолидирания бюджет също се свиват – до 40.1% от БВП при 44.3% за януари-юни 2001 г. По този начин се гарантира запазването на бюджетната дисциплина, в степен, необходима за съхраняването на макроикономическата стабилност и създаване на предпоставки за по-нататъшно ограничаване на неравновесието в текущата сметка на платежния баланс и устойчив икономически растеж в условия на валутен съвет.

Бюджетен дефицит и държавен дълг

Изпълнението на предварително очертаната политика по отношение на бюджета за 2002 г. през първите шест месеца гарантира бюджетния баланс при относително по-малка фискална рестрикция спрямо същия период на м. г. Първичният и вътрешният излишък на консолидирания бюджет намаляха съответно с 1 и 0.8 процентни пункта от БВП и достигнаха 4.9 и 4.5% от БВП. Касовият излишък на консолидирания бюджет се увеличи с 0.6 процентни пункта и към края на юни е в размер на 271 млн. лв. или 1.9% от БВП. Вътрешните спестявания и положителният баланс спестявания-инвестиции на бюджетния сектор намаляха, без това да доведе до влошаване на текущата сметка по платежния баланс. Намалението на степента на фискална рестрикция и държавна намеса беше съпътствано от значителни промени в структурата на приходната и разходната части на консолидирания бюджет.

Основен фактор за формирането на бюджетен излишък, въпреки значителното намаление в приходната част на бюджета, беше извършеното свиване на почти всички бюджетни разходи, без това да породи социално напрежение и с това да се ограничи политическата воля за реформи в икономиката. Разходите на консолидирания бюджет, насочени към подобряване на разпределението на ресурсите²⁷, намаляха с 3.7 процентни пункта за шестте месеца на 2002 г. спрямо същия период на м. г., а лихвените плащания – с 1.6 процентни пункта. Разходите по поддържане основните функции на държавата са с 0.5 процентни пункта по-малко, а тези, свързани с преразпределянето на доход – с 0.3 процентни пункта²⁸.

²⁷ Разходите, насочени към подобряване разпределението на ресурсите, включват разходи за образование, здравеопазване, наука, жилищно строителство, благоустройство, комунално стопанство, опазване на околната среда, почивно дело, култура, религиозни дейности, икономически дейности и услуги.

²⁸ Разходите по поддържане основните функции на държавата включват разходи за отбрана и сигурност, изпълнителни, законодателни органи и общи служби. Разходите, свързани с преразпределянето на доход, включват разходи за социално осигуряване, подпомагане и грижи.

Основни показатели на държавните финанси

в млн. лева	2001*	2002
Приходи и помощи	6 062.1	6 067.1
(в % от БВП)	46.2	41.9
Данъчни приходи	4 630.7	4 633.4
(в % от БВП)	35.3	32.0
Данъци върху печалбата	752.2	592.0
(в % от БВП)	5.7	4.1
Данък върху доходите на физически лица	516.9	511.0
(в % от БВП)	3.9	3.5
Данък върху добавената стойност	1 203.5	1 222.3
(в % от БВП)	9.2	8.4
Акцизи и такси върху течните горива	493.4	616.3
(в % от БВП)	3.8	4.3
Мита и митнически такси	87.8	88.4
(в % от БВП)	0.7	0.6
Приходи на обществено осигуряване	1 431.8	1 459.0
(в % от БВП)	10.9	10.1
Неданъчни приходи	1 172.0	1 317.8
(в % от БВП)	8.9	9.1
Помощи	259.3	115.9
(в % от БВП)	2.0	0.8
Разходи и трансфери	5 808.0	5 796.0
(в % от БВП)	44.3	40.1
Текущи разходи	5 273.5	5 374.6
(в % от БВП)	40.2	37.1
Лихвени разходи	608.1	437.9
(в % от БВП)	4.6	3.0
Капиталови разходи	533.6	408.7
(в % от БВП)	4.1	2.8
Първичен баланс	862.2	708.9
(в % от БВП)	6.6	4.9
Касов баланс	254.1	271.0
(в % от БВП)	1.9	1.9
Държавен и държавногарантиран дълг**	21 197.7	18 963.9
(в % от БВП)	71.6	58.4
Вътрешен дълг	1 768.8	1 987.7
(в % от БВП)	6.0	6.1
Външен дълг	19 428.9	16 976.2
(в % от БВП)	65.6	52.3

* За съпоставимост на данните възмездното финансиране (нето) и придобиването на дялове, акции, съучастия и други финансови активи (нето) е извадено от разходите

** Данните за дълга са към края на август

Източник: МФ

През първо полугодие на 2002 г. настъпиха промени в начина, по който се финансира бюджетния дефицит. Нетната емисия на ДЦК беше положителна в размер на 147 млн. лв., за разлика от предходната година (-57.4 млн. лв.). Депозитите и сметките на правителството продължават да се увеличават, като за полугодията нарастването им е с 322.6 млн. лв. Депозитите и сметките, консолидирани в системата на Единната сметка, също нарастват с 258.9 млн. лв. Тяхното изменение имаше основен принос за формирането на отрицателно вътрешно финансиране от 482.6 млн. лв.²⁹ Постъпленията в бюджета от приватизация остават на нивата си от предходната година³⁰. Ако не се изпълни програмата за приватизация до края на 2002 г. е вероятно да не се достигнат планираните в бюджета постъпления от приватизация в размер на 618.5

²⁹ Заемите от БНБ по чл.45 от ЗБНБ са прехвърлени във външното финансиране, тъй като отразяват взаимоотношенията с МВФ.

³⁰ Ако се вземат обаче предвид постъпленията от дивидент на БКК (в резултат от приватизацията на Булбанк) през 2001 г., които бяха записани като друго вътрешно финансиране, то постъпленията от приватизация през 2002 г. са по-малко с около 424 млн. лв.

млн. лв. и най-вероятно към края на годината ще има намаление на депозитите и средствата по сметки на правителството.

Външното финансиране към края на юни е положително в размер на 81.5 млн. лв. Погашенията на главници към Лондонския клуб са в размер на 652.5 млн. лв. Те се гължат главно на извършената операция по замяна на брейди облигации с нови глобални облигации в евро и щатски долари. Одобрени бяха поръчки за замяна на брейди облигации на обща стойност 1 327.9 млн.щ. г. Емитираните облигации в евро са с номинал 835.5 млн. евро и падеж 2013 г., а тези в щатски долари – с номинал 513 млн. щ.г. и падеж 2015 г.³¹

През 2002 г. държавният и държавногарантираният дълг продължи да намалява не само като процент от БВП, но и номинално³². Към края на август той е 9 696.1 млн. евро или 58.2% от очаквания размер на БВП³³ – намаление с 1 815 млн. лв. (12 процентни пункта от БВП). Делът на вътрешния дълг се увеличи от 9 на 10.5% от общия размер на дълга. Подобриха се валутната и лихвената структура на дълга – главно поради извършената замяна на брейди облигации. В резултат от тази операция, предвидимостта на плащанията и повечето дългови показатели се подобриха значително, въпреки че очакванията са за по-високи лихвените плащания през 2002 и 2003 г.

Преструктуриране на държавния дълг

Операцията по замяна на брейди облигации с нови глобални облигации, осъществена през март 2002 г., включваше:

- замяна на брейди облигации с нови глобални облигации, геноминирани в евро и в щатски долари;
- замяна срещу плащане в брой;
- приемане на заявки за емисията на глобални облигации в евро срещу заплащане в брой.

Основната цел на проведената операция беше реализирането на непосредствени и дългосрочни спестявания в неговото обслужване. Очакваните дългосрочни ефекти от сделката са свързани с намаляването на риска при рефинансирането на дълга, излизащ от обръщение, а оттук и до намаляване на рисковата премия, повишаване на кредитния рейтинг за страната и последващо намаление на разходи за обслужване.*

Очакваните директни резултати са за общи нетни спестявания по обслужване на дълга от 397 млн. щ.г. през следващите пет години и 670 млн. щ.г. през следващите девет години.

Резултати от операцията:

Получените заявки за замяна на брейди облигации са с номинална стойност 2.7 млрд., което представлява 56% от всички брейди облигации в обращение. Над 85% от одобрените поръчки са на минималните (несъстезателни) цени. Средната доходност на Брейди-кошницата, изтеглена от обръщение, е 9.41%, докато средната доходност на новите еврооблигации е 8.44%. 42% от заявките са несъстезателни и са изпълнени на минимално обявените цени. Одобрените за замяна облигации с отстъпка (Discount), представляват 45% от общия обем на одобрените заявки. Аукционите за замяна на по-ликвидните облигации FLIRB A и Discount A са изпълнени на минимално обявената цена. Почти 90% от облигациите Discount B и над 90% от облигациите FLIRB B са предложени за замяна.

* Когато БВП достигне равнище от 125% от равнището си през 1993 г. цяля да възникнат допълнителни лихвени плащания при Discount облигациите. При допускане за ръст от 4% на БВП след 2007 г. тези плащания биха били в размер на около 35 млн. щ.г. годишно.

³¹ За повече информация по сделката вж. „Замяна на брейди облигации с нови глобални облигации. Резултати от сделката“. Документът е публикуван на интернет адреса на Министерството на финансите.

³² Операцията по преструктуриране на външния дълг от октомври 2002 г. е извън обхвата на настоящия доклад.

³³ Очакван БВП за 2002 г. в размер на 32 607 млн. лв.

Резултати от аукциона за замяна срещу облигации в евро

<i>Брейди облигации</i>	<i>Минимални цени (%)</i>	<i>Цени на замяната (%)</i>	<i>Номинал на брейди облигациите</i>	<i>Номинал на новата емисия в евро</i>
<i>IAB</i>	<i>88.50</i>	<i>88.50</i>	<i>94 873 067</i>	<i>96 689 000</i>
<i>FLIRB A</i>	<i>90.50</i>	<i>90.50</i>	<i>121 372 440</i>	<i>129 100 000</i>
<i>FLIRB B</i>	<i>90.50</i>	<i>91.45</i>	<i>83 446 100</i>	<i>89 700 000</i>
<i>Discount A</i>	<i>90.50</i>	<i>90.50</i>	<i>142 377 000</i>	<i>151 438 000</i>
<i>Discount B</i>	<i>90.50</i>	<i>90.50</i>	<i>1 340 067</i>	<i>1 424 000</i>
<i>Общо</i>			<i>443 408 674</i>	<i>468 351 000</i>

Резултати от аукциона за замяна срещу облигации в щатски долари

<i>Брейди облигации</i>	<i>Минимални цени (%)</i>	<i>Цени на замяната (%)</i>	<i>Номинал на брейди облигациите</i>	<i>Номинал на новата емисия в долари</i>
<i>IAB</i>	<i>88.50</i>	<i>88.50</i>	<i>168 798 000</i>	<i>156 252 000</i>
<i>FLIRB A</i>	<i>90.50</i>	<i>90.50</i>	<i>41 818 000</i>	<i>40 392 000</i>
<i>FLIRB B</i>	<i>90.50</i>	<i>92.50</i>	<i>54 003 572</i>	<i>53 320 000</i>
<i>Discount A</i>	<i>90.50</i>	<i>90.50</i>	<i>198 916 000</i>	<i>192 123 000</i>
<i>Discount B</i>	<i>90.50</i>	<i>92.50</i>	<i>71 853 030</i>	<i>70 944 000</i>
<i>Общо</i>			<i>535 388 602</i>	<i>513 031 000</i>

Резултати от аукциона за замяна срещу облигации срещу кеш

<i>Брейди облигации</i>	<i>Минимални цени (%)</i>	<i>Цени на замяната (%)</i>	<i>Номинал на брейди облигациите</i>	<i>Плащане в кеш</i>
<i>IAB</i>	<i>88.50</i>	<i>88.25</i>	<i>85 041 503</i>	<i>73 548 144</i>
<i>FLIRB A</i>	<i>90.25</i>	<i>90.25</i>	<i>74 304 104</i>	<i>67 059 454</i>
<i>FLIRB B</i>	<i>90.25</i>	<i>92.25</i>	<i>1 573 000</i>	<i>1 419 633</i>
<i>Discount A</i>	<i>90.50</i>	<i>90.50</i>	<i>184 558 545</i>	<i>167 025 483</i>
<i>Discount B</i>	<i>90.50</i>	<i>90.50</i>	<i>3 596 982</i>	<i>3 255 269</i>
<i>Общо</i>			<i>349 074 134</i>	<i>312 307 982</i>

В момента на осъществяване на сделката конкретните резултати от нейната реализация показват, че нетното намаление на номиналния размер на външния държавен дълг е от 80 млн. щ.д., а спестяванията, изчислени на база нетна настояща стойност, са за 94 млн. щ.д.

Използването на кредитни инструменти, различни от брейди облигациите се очаква да доведе до повишаването на кредитния рейтинг на страната, а от тук и до намаляване на рисковата премия при оценка на приватизационни сделки от страна на чуждестранни инвеститори.

Бюджетни приходи

Приходите от данъци не се промениха номинално през първото полугодие на 2002 г., но тяхното съотношение към БВП намалява с 3.3 процентни пункта. Неданъчните приходи се увеличиха със 145.7 млн. лв. и достигнаха 9.1% процента от БВП, докато постъпленията от помощи намаляха със 143.4 млн. лв. и формираха едва 0.8% от общите приходи и помощи. По отношение на приходите се забелязва неблагоприятна тенденция към увеличаване значението на неданъчните приходи. Те са с 0.2 процентни пункта от БВП повече в сравнение с периода януари – юни 2001 г. Приходите само от различните видове такси, глоби, санкции и наказателни лихви се увеличават със 126.3 млн. лв. спрямо съответния период на изминалата година и достигат 3.8% от БВП. От една страна обаче, това е показателно за повишаване на ефективността на държавната администрация при прилагане на законодателството и ограничаването на корупцията. От друга страна, обаче неданъчните приходи все още често се явяват прикрита форма на данъчно облагане и по този начин влияят негативно върху средата за бизнес. Това ги прави и по-трудни за прогнозиране, което увеличава несигурността при планиране на бюджетните приходи. За шестте месеца на 2002 г. приходите на бюджета от помощи са едва 115.8 млн. лв. В сравнение със

същия период на м. г. тяхното съотношение към БВП е с 1.2 процентни пункта по-малко. Това показва, че от една страна, след възстановяването през последните години българската икономика все повече излиза от обхвата на донорските програми за подпомагане на страни след криза. От друга страна, това е сигнал за все още ниския институционален капацитет за усвояване на предприемаческите фондове на ЕС. По-ниските постъпления от помощи за януари – юни 2002 г. потвърждават тяхната неустойчивост и налагат използването на консервативен подход при тяхното прогнозиране.

Приходите от косвени данъци, които са с най-голям относителен дял в общите приходи, намаляват до 13.3% от БВП. Това се дължи най-вече на слабото изпълнение на нетните приходи от ДДС, въпреки разширяването на базата за облагане от началото на годината³⁴. Наблюдава се сериозно увеличаване на ефективно възстановения ДДС на износители³⁵. Данъчната администрация вече предприе мерки за увеличаване на контрола при възстановяване на ДДС и ограничаване на измамите с този данък, като от август беше предложено на фирмите да открият доброволно отделни банков сметки, по които да се възстановява данъка. Друга причина за намаляване на нетните приходи от ДДС е скъсяване на срока за възстановяване на данъчния кредит от 4 на 3 месеца, чиито ефект се оценява на 32 млн. лв. за шестте месеца. В резултат на засилването на данъчния контрол, както и на очертаващото се повишаване на икономическата активност, през втората половина на годината се очаква приходите от ДДС да нараснат, но е много вероятно те да останат по-малко от планираните 2 779.9 млн. лв. за цялата година. Това изисква през втората половина на годината да не се извършва допълнително разхлабване на фискалната рестрикция, извън предвидената първоначална бюджетна политика.

Приходите от данък върху общия доход и социалноосигурителни вноски през първите шест месеца на 2002 г. са по-малко с 1.2 процентни пункта от БВП в сравнение с предходната година. Тяхната динамика се дължи основно на влезлите в сила от началото на годината промени в данъчното законодателство относно облагането на труда. За цялата година се очаква ефективната данъчна ставка върху труда да намалее с около 2 процентни пункта от БВП³⁶. Ефективната данъчна ставка върху капитала също намалява в резултат на възприетата данъчна политика. Приходите от данък върху печалбата се понижават до 4.1% от БВП или намаление от 1.6 процентни пункта спрямо първите шест месеца на м. г. Ефективната данъчна ставка върху потреблението намалява най-малко за януари – юни 2002 г., и съответно – приходите от данъци върху потреблението намаляват едва с 0.3 процентни пункта от БВП за първата половина на м. г. Приходите и доходите от собственост намаляват от 5 на 4.8% от БВП, което е показател за продължаващото плавно оттегляне на държавата от несвойствени за нея търговски дейности.

Бюджетни разходи

Прожежданата последователна политика на ограничаване на преразпределителната роля на държавата през първото полугодие на 2002 г. доведе до паралелно свиване и на разходите на

³⁴ С промените в ЗДДС от началото на годината към облагаемите доставки се включиха по-голямата част от лекарствени средства и продажбата в чужбина от лицензиран туроператор или туристически агент на туристически пакет, който ще се ползва в страната от чуждестранно лице (с ефективна ставка от 7%).

³⁵ От 382.1 за първото полугодие за 2001 г. на 595.7 млн. лв. за 2002 г. или нарастване от 55.9%.

³⁶ За ефективните данъчни ставки вж. *Предприемаческа икономическа програма на България (август 2002)*.

консолидирания бюджет. Най-значително беше намалението на разходите за външни лихви – 1.4 процентни пункта и на капиталовите разходи – 1.3 процентни пункта от БВП. Нелихвените разходи намаляха с 3.3 процентни пункта до 37% от БВП. По-ниските лихвени плащания, обусловени от ниските равнища на лихвените проценти в световен мащаб, позволиха да се постигне по-висок касов излишък за полугодие, въпреки намаления първичен излишък на консолидирания гържавен бюджет. По-съществени икономии в нелихвените текущи разходи бяха постигнати при разходите за издръжка на администрацията (0.5 процентни пункта от БВП), субсидиите за здравна дейност и медицинско обслужване (0.2 процентни пункта от БВП), осигурителните вноски (0.2 процентни пункта от БВП) и при разходите за пенсии (0.2 процентни пункта от БВП). Нарастване на разходите като процент от БВП за полугодие спрямо изминалата година имаше при помощите и обезщетенията, основно поради нарастването на здравноосигурителните плащания, извършвани от НЗОК. Динамиката на тези разходи е свързана с реструктурирането на разходите за здравеопазване, като тенденцията е НЗОК да поема все по-голяма част от тях.

От гледна точка на функционалната класификация на разходите най-голямо беше намалението на разходите за икономически дейности и услуги (от 7.4 на 4.6% от БВП), за култура (от 0.7 на 0.6% от БВП), за жилищно строителство, благоустройство, комунално стопанство и опазване на околната среда (от 1.9 до 1.3% от БВП), за образование (от 4.4 на 4.1% от БВП) и за изпълнителни и законодателни органи (от 2.6 на 2.2% от БВП). За полугодие нарастват единствено разходите за здравеопазване с 0.1 процентни пункта от БВП и достигат 4.2% от БВП. Продължаващите реформи в двата сектора все още не могат да бъдат оценени еднозначно от гледна точка на ефективността на бюджетните разходи, тъй като изискват много по-задълбочен социално-икономически анализ. Докато в образованието се забелязва намаляване на текущите разходи (главно разходи за издръжка), то в здравеопазването те са се увеличили през първата половина на 2002 г. Основен фактор за нарастването на разходите в здравеопазването обаче са увеличените разходи за здравноосигурителни плащания за лекарствени средства за домашно лечение. Те нарастват с 63.4% спрямо полугодие на 2001 г. и достигат 120.4 млн. лв. Поради тази причина е възможно дори да се наложи промяна в бюджета на НЗОК до края на тази година,

както и в начина, по който се финансира потреблението на лекарствени средства.

В третата много важна социална сфера, където се осъществяват мащабни реформи – ДОО³⁷, за първите шест месеца на годината бюджетът е в рамките на предварително

Структура на разходите по функциите образование и здравеопазване

В % от БВП	Образование		Здравеопазване	
	2001	2002	2001	2002
Общо разходи	4.40	4.13	4.09	4.20
Текущи разходи	4.31	4.05	3.83	4.06
Залати и плащания за персонал	2.09	2.10	0.34	0.33
Осигурителни вноски	0.77	0.74	0.12	0.11
Издръжка	1.19	1.04	0.50	0.51
Здравноосигурителни плащания	-	-	1.36	1.83
Капиталови разходи	0.09	0.08	0.26	0.14

³⁷ По данни на НОИ.

планираното. Приходите са 96.34% от очакваните, като има значително подобрение в сравнение със същия период на 2001 г., когато приходите са били едва 92.78% от очакваните. Приходите от осигурителни вноски от работодателите са в размер на 849 млн. лв. и са 97.42% спрямо плана за шестмесечието, а приходите от лични осигурителни вноски възлизат на 231.2 млн. лв. и изпълнението им е 97.38% спрямо плана за шестмесечието. Разходите на ДОО за пенсии в периода януари – юни 2002 г. са 1 382.5 млн. лв. и представляват 97.67% от очакваните разходи за периода. Останалите разходи на ДОО също не надхвърлят прогнозните. Според НОИ до края на годината не се очаква допълнителен дефицит извън заложените в бюджета на ДОО.

От началото на 2002 г. ефективно започна да функционира т. нар. „втори стълб“ на пенсионната система за лицата, родени след края на 1959 г. До септември 24.5 млн. лв. от задължителните осигурителни вноски в ДОО за тези лица бяха пренасочени към системата от частни пенсионни фондове. Общият размер на осигурителните вноски остана същия както през 2001 г. (42.7% върху брутно трудово възнаграждение за трета категория труд), но съотношението, в което осигурителите и осигурените лица внасят осигурителни вноски, се промени от 80:20 през 2001 г. на 75:25 през 2002 г. Това намали осигурителната ставка за работодателя от 34.3% през 2001 г. на 32.2% през 2002 г. Предвидено е съотношението да достигне 50:50 до 2007 г., като целта е посредством намаляване на осигурителната тежест за работодателите да се стимулира откриването на нови работни места, както и да се увеличи личната отговорност на работещите за социалното им осигуряване.

От началото на 2002 г. минималната възраст за пенсиониране беше увеличена с половин година, и е предвидено тя да нараства със същата стъпка през следващите 5 години, докато достигне 60 години за жените и 63 за мъжете. Това има положителен ефект върху пенсионната система, изразяващ се в намаляване на коефициента на зависимост³⁸, който през 2002 г. е 102 при 103.1 през 2001 г. Последното е главно поради намаляване на броя на пенсионерите, които през първото полугодие са с 32 хиляди души по-малко от средногодишния си брой за 2001. Броят на осигурените лица се оценява на около 0.3% (шест хиляди души) по-малко от миналата година, като около 15% от работещите не са обхванати от социалното осигуряване.

От 1 юни 2002 г. пенсиите за трудова дейност бяха увеличени с 6%. Социалната пенсия за старост също беше повишена, от 44 на 46.64 лв. или с 6%. Определени бяха нови минимални и максимални размери на пенсиите, както и на някои добавки към пенсиите – за ветерани от войните и за чужда помощ. Най-ниската пенсия за прослужено време и старост вече е 48.97 лв., а най-високата – 186.56 лв. Средно един пенсионер е получавал 95.96 лв. месечно през първото полугодие на 2002 г. Средният разход за пенсионер е нараснал с 8.9% в номинално и с 1.2% в реално изражение в сравнение с първото полугодие на 2001 г.

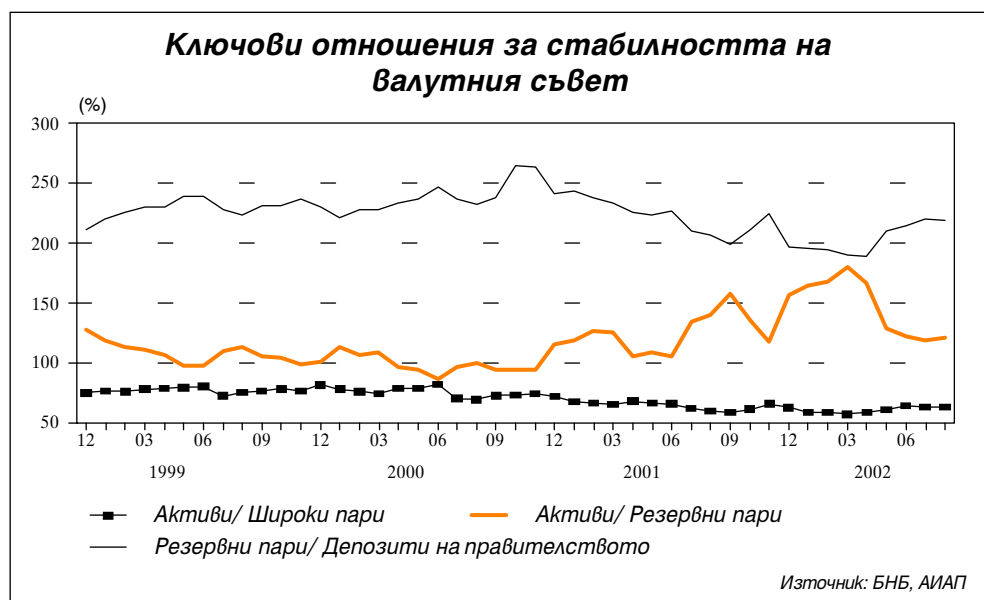
³⁸ Брой пенсионери на 100 осигурени лица.

ФИНАНСОВ СЕКТОР

Валутен съвет

От началото на 2002 г. се наблюдава ново покачване на стабилността на валутния съвет. Активите на управление „Емисионно“ на БНБ продължиха да се увеличават, макар през първото тримесечие на годината имаше и отклонения от тази тенденция. В края на юли брутните валутни резерви на БНБ достигнаха до 8 034.3 млн. лв. (с 1.1% повече от края на 2001 г.), което е най-високата им стойност от въвеждането на валутния съвет в България. През седемте месеца на 2002 г. БНБ се стремеше да оптимизира структурата на активите по видове инструменти с цел увеличение на доходността при спазване на изискванията на Закона за БНБ за степен на риск и държейки сметка за текущите нужди от ликвидни средства, най-вече във връзка с плащанията по външния дълг и операциите на централната банка на вътрешния валутен пазар в евро и лева. В края на юли 2002 г. търгуемите чуждестранни ценни книжа представляваха около 74.7% от общите активи, с 4.3 процентни пункта повече отколкото в края на 2001 г. Наличните парични средства в чуждестранна валута бяха 16%, с около 4.8 процентни пункта по-малко, отколкото в края на 2001 г. Делът на монетарното злато остава около 8%.

В структурата на пасивите на управление „Емисионно“ също настъпиха промени. Те са свързани с намалението на банкнотите и монетите в обращение, както и на разплащателните сметки и депозити на банки – съответно с 4.9% и с 27.9% в края на юли в сравнение с края на предходната година. В резултат на това, делът на парите в обращение в общия обем на пасивите спадна с 2.5 процентни пункта (до 38.6%), а на банковите резерви – с 2.7 процентни пункта (до 6.9%). Депозитите на правителството и на бюджетните организации в края на юли бяха с 19.2% повече, отколкото в края на предходната година, като тяхното относително тегло се увеличи с 5.8 процентни пункта (до 38.2%). Увеличението им е свързано главно с операцията по

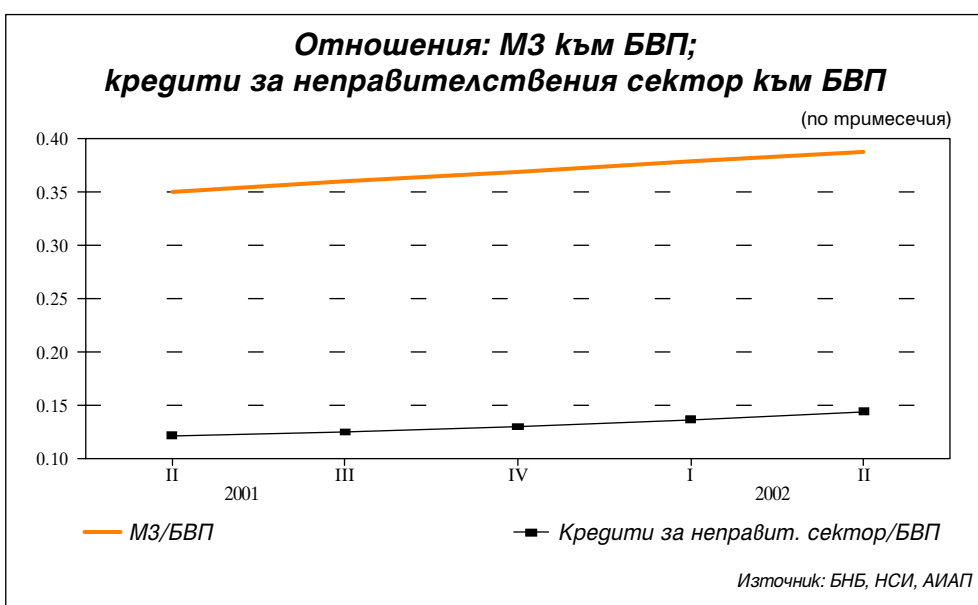
преструктуриране на външния дълг, както и с отчетените за периода нетни постъпления в държавния бюджет. Спадът на депозита на управление „Банково“ в края на юли спрямо края на предходната година, доведе и до понижение на дела му в пасивите на управление „Емисионно“ с 0.7 процентни пункта (до 13%).

Увеличението на балансовото число на управление „Емисионно“ на БНБ, както и промените в структурата на пасивите, доведоха до нарастване на покритието на резервните пари (паричната база) с валутни резерви – от 197% в края на 2001 г. до 219.7% в края на юли 2001 г. Макар и незначително, увеличение има и при отношението брутни валутни резерви към широки пари (M3) – с 0.2 процентни пункта.

Парично предлагане и банков кредит³⁹

През първите седем месеца на 2002 г. паричното предлагане се увеличи незначително в номинално изражение, с 95.6 млн. лв. или 0.76%, достигайки до 12.7 млрд. лв. Реалното изменение на паричния агрегат M3⁴⁰ е отрицателно (-0.5%). На годишна база номиналното увеличение на паричния агрегат M3 е 15.6% или 1 710.8 млн. лв., а реалното – 9.6%. Това показва, че процесът на ремонетизация на икономиката продължава.

Забавеният, дори отрицателен при някои от компонентите, ръст на паричната маса през първата половина на 2002 г. е следствие на пониженото транзакционно търсене на пари в началото на годината и увеличените данъчни плащания към бюджета от страна на фирмите и домакинствата през март-

май във връзка със срокове за плащането на данък общ доход и данък печалба. Бързоликвидните пари (M1) намаляват с 6% или 294.9 млн. лв. за седемте месеца на 2002 г. Квази-парите са се увеличили с 6.1% или 437.5 млн. лв. Компонентите на паричната маса с най-ниска ликвидност⁴¹ имат отрицателен принос в увеличението на широките пари (-47.1 млн. лв.) за периода декември 2001 г. – юли 2002 г.

Компонентите на бързоликвидните пари (M1) – пари извън банките и безсрочни депозити в лева – намаляват почти с еднакъв относителен темп за седемте месеца (съответно с 5.8% или

³⁹ Текстът за паричното предлагане и банковия кредит е изработен въз основа на новата версия на паричната статистика, въведена от БНБ през първата половина на 2002 г. Основните промени в новия вариант на паричната статистика са следните:

– Изключват се банките в процедура на несъстоятелност.

– Извършва се промяна в дефинирането на някои парични агрегати:

■ от вземанията на правителствения сектор се изключват депозитите на сектори местно правителство и социално-осигурителни фондове, както и набирателните сметки на централното правителство и се включват в паричните агрегати според степента им на ликвидност;

■ развиват се депозитите в чужда валута на безсрочни, срочни и спестовни;

■ обособява се позиция „издадени дългови ценни книжа“ като отделен инструмент на M3;

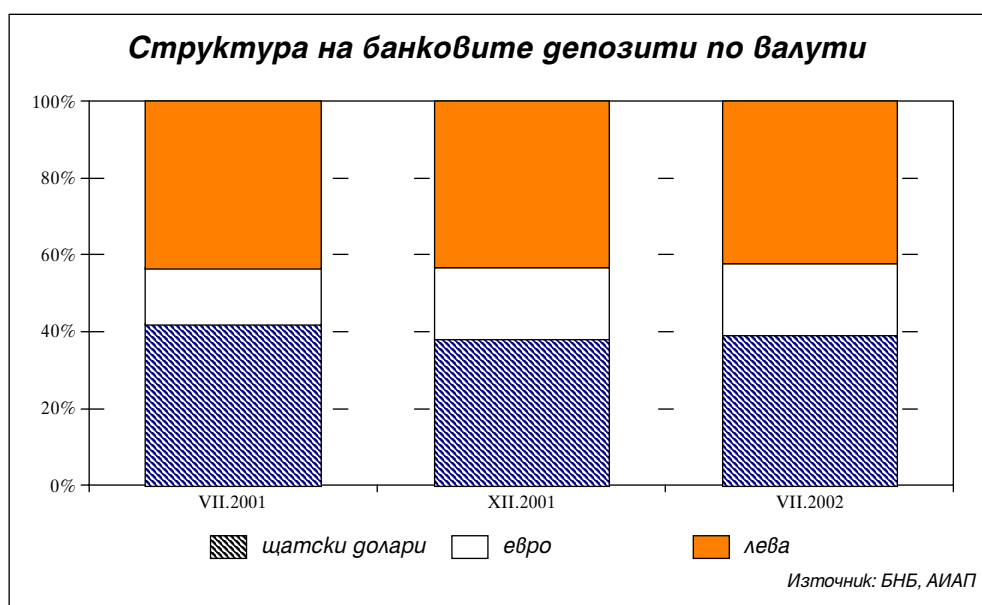
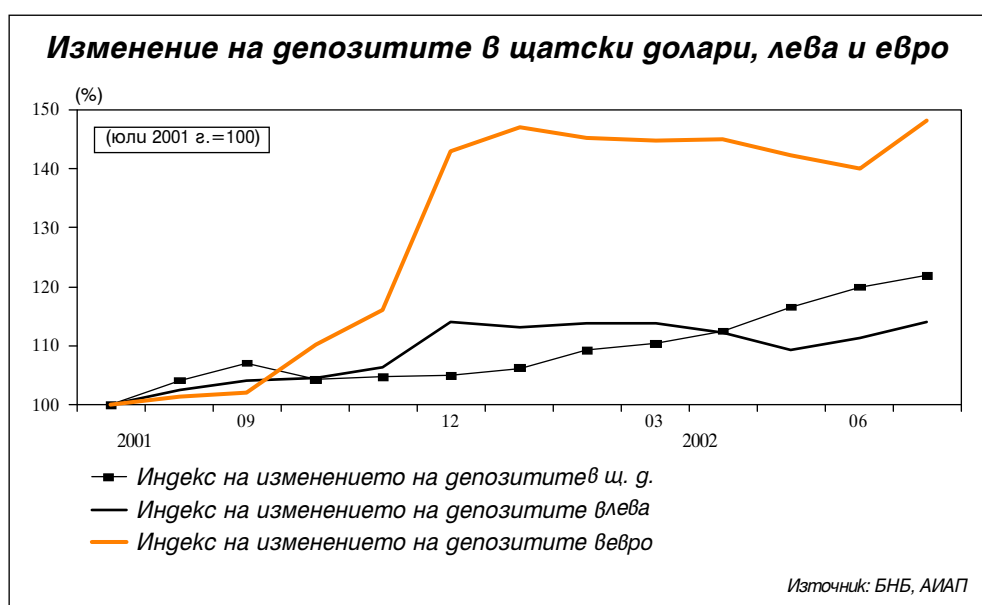
■ изключват се безсрочните депозити на небанковите институции от паричната база (резервните пари) и се включват в M1.

⁴⁰ При дефлиране с индекса на потребителските цени за периода декември 2001 г. – юли 2002 г.

⁴¹ Блокирани депозити, издадени дългови ценни книжа и др.

180.6 млн. лв. и с 6.3% или 114.1 млн. лв.). Най-голям спад имат безсрочните депозити на социалноосигурителните фондове и нефинансовите предприятия. Депозитите в чуждестранна валута имат най-голям принос за увеличението на квази-парите за разглеждания период – 216 млн. лв. или 49.5%. Докато безсрочните валутни депозити за споменатия период намаляват с 1.2% (14.1 млн. лв.), то срочните се увеличават с 7.7% (226.2 млн. лв.).

Икономическите агенти реагират сравнително бавно на обезценката на долара спрямо еврото, респективно – лева, през 2002 г. Голяма част от тях, най-вече домакинствата, продължават да предпочитат да спестяват в щатски долари, въпреки понижението на курса на долара и относително по-ниските лихвени проценти по срочните и безсрочните депозити в щатски долари. Депозитите в евро също се увеличават, но с темп, по-нисък от този през втората половина на 2001 г., когато основният фактор за техния ръст беше въвеждането в обращение на банкнотите и монетите в евро.

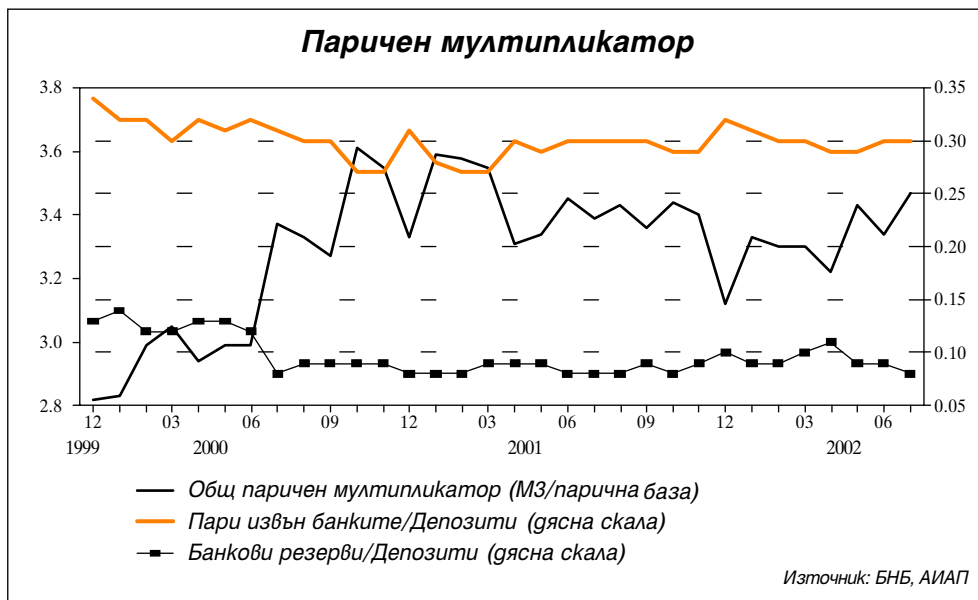

Срочните депозити в лева нарастват най-бързо измежду левовите компоненти на квази-парите. Те се увеличават с 10.5% или 199.7 млн. лв. през седемте месеца на 2002 г. Най-голям принос за това увеличение имат срочните депозити на социалноосигурителните фондове и на домакинствата. Нарастването на срочните левови депозити на социалноосигурителните фондове напълно компенсират спомнатото понижаване на техните безсрочни депозити в лева и вероятно е свързано с мерки за оптимизиране на доходността на свободните си парични средства.

Увеличението на паричната маса през първите седем месеца на 2002 г. се свързва изцяло с увеличението на паричния

мултипликатор – от 3.12 в края на декември до 3.47 в края на юли. Тази промяна отразява най-вече повишената роля на търговските банки в процеса на финансовото посредничество във връзка с увеличаването

на кредитите за фирмите и домакинствата. На годишна база, спрямо края на юли 2001 г., приносът на изменението на паричния мултипликатор за увеличаване на широките пари е значително по-малък от този на нарастването на паричната база, т.е. все още не може да се говори за

трайна тенденция към ускоряване на осъществяваната от търговските банки депозитна (парична) мултипликация.

Нарастването на кредитната активност на банките като фактор за увеличаване на паричната мултипликация се илюстрира и от промените в структурата на банковите баланси. За януари-юли 2002 г. нетните вътрешни активи на банковата система се увели-

чават с 14% или 477 млн. лв., докато нейните нетни чуждестранни активи намаляват с 4.1% или 381.4 млн. лв. Нетните чуждестранни активи на БНБ се увеличават със 7.4% или 408 млн. лв., поради увеличението на брутните валутни резерви на централната банка, но не могат да компенсират спада на нетните чуждестранни активи на търговските банки – с 21.2% или 789.4 млн. лв. Вътрешният кредит за периода декември 2001 г. – юли 2002 г. нараства със 7.4% или 461 млн. лв. Това се дължи изцяло на увеличението на вземанията от неправителствения сектор – с 21.3% или 949.3 млн. лв.

Промените в структурата на активите на търговските банки е следствие както от рекордно ниските лихвени равнища на международните финансови пазари, така и от трайната макроикономическа стабилност и възстановяването на икономиката след кризата от 1997 г., което благоприятства установяването на дългосрочни връзки между банките и техните клиенти.

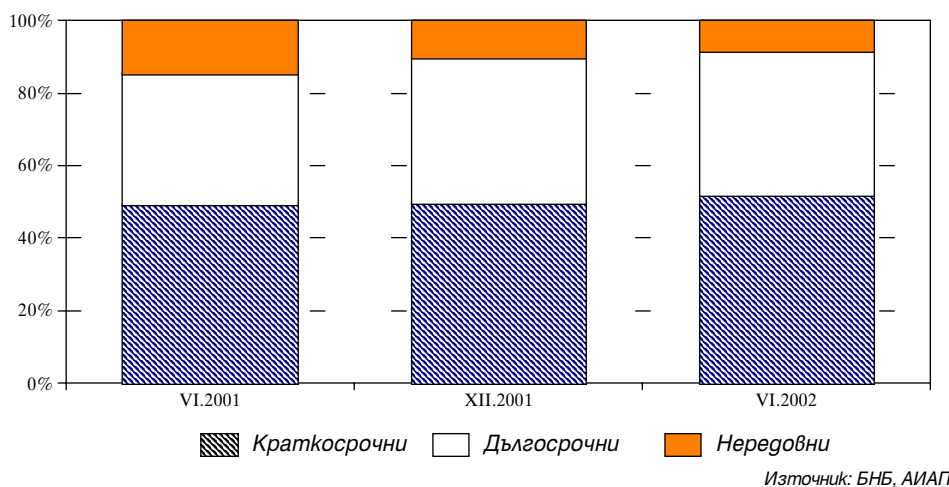
Изменението на паричната маса от гледна точка на механизма на паричното предлагане

	<i>За периода от 31.12.2001 г. до 31.07.2002 г.</i>	<i>За периода от 31.07.2001 г. до 31.07.2002 г.</i>
<i>Изменение на паричната база (млн. лв.)</i>	-375.8	418.6
<i>Изменение на паричния мултипликатор</i>	от 3.12 до 3.47	от 3.39 до 3.47
<i>Фактори за изменението на паричната маса (МЗ):</i>		
<i>1. От изменение на паричния мултипликатор (млн. лв.)</i>	1400.2	257.6
<i>2. От изменение на паричната база</i>	-1174.1	1420
<i>3. От изменение на мултипликатора и паричната база</i>	-130.5	33.2
<i>Изменение на паричната маса МЗ (млн. лв.) =1+2+3</i>	95.6	1710.8

Структура на кредитите за нефинансовия сектор на икономиката

	VI.2001	XII.2001	VI.2002
Селско и горско стопанство, лов и риболов	1.4%	4.7%	4.9%
Добивна промишленост	1.7%	1.6%	1.6%
Преработваща промишленост	41.5%	35.3%	33.1%
Произв. и разпротр. на електро- и топлоенергия, газ и вода	0.8%	1.9%	1.6%
Строителство	2.8%	2.8%	4.4%
Търговия, ремонт на автомобили и битова техника	39.0%	38.8%	41.0%
Хотели, общежития и обществено хранене	7.9%	8.2%	8.4%
Транспорт и съобщения, агенции за пътуване и туризъм	4.8%	6.7%	5.1%

Структура на кредита за реалния сектор на икономиката по срочност

Валутният компонент на кредитите за неправителствения сектор обаче нараства по-бързо от левовия. Те нарастват съответно с 34.6% или 547.3 млн. лв. и с 13.9% или 401.9 млн. лв. Това е обусловено както от динамиката на курса на долара през разглеждания период, така и от регулациите на БНБ за разумно управление на валутния риск. Тъй като депозиторите все още предпочитат спестявания в щатски долари, банките са принудени да поддържат сходен дял от активите си също в долари. Кредитите за частните предприятия се увеличават с 20% или 667 млн. лв., за домакинствата – с 20.2% или

173.7 млн. лв., а за нефинансовите държавни предприятия с 24.7% или 41.9 млн. лв. Най-бързо се увеличават кредитите за селското стопанство и строителството, което води и до увеличаване на техните относителни дялове, докато дялът на вземанията от преработващата промишленост намалява. Променя се и матуриретната структура на кредитите. Постепенно се увеличава дялът на дългосрочните кредити (наг 1 година), което е косвен индикатор и за понижението на степента на риск на кредитираните проекти и на икономиката като цяло. Друг аргумент в полза на последното твърдение е съкращаването на дела на нереговните вземания в общия обем на кредитите за реалния сектор.

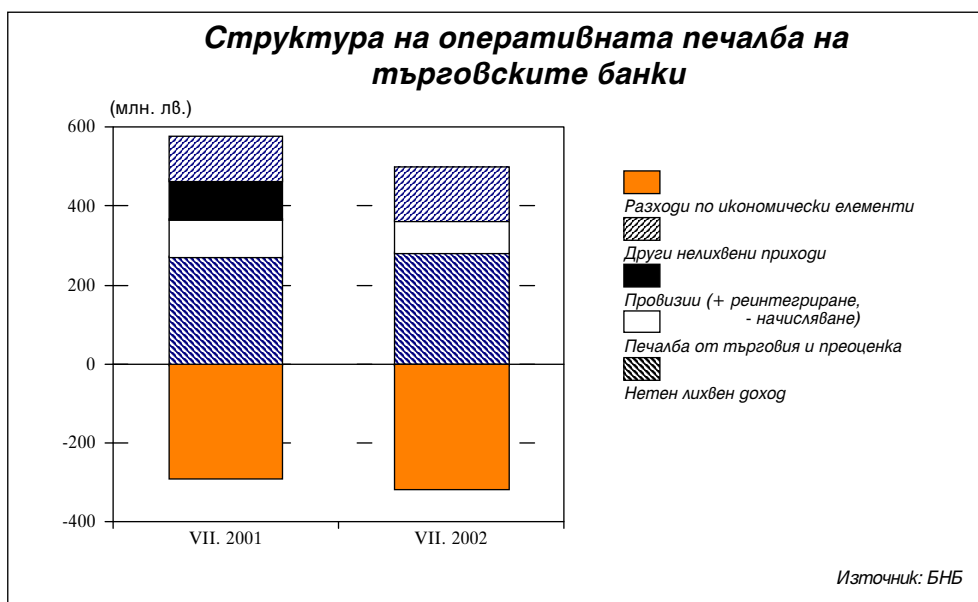
Състояние на търговските банки

През седемте месеца на 2002 г. рентабилността и финансовото състояние на банковата система остават стабилни⁴². Към края на юли нетната печалба на търговските банки е 148.2 млн. лв. и е значително (с 35.5%) по-ниска от отчетената за същия период на 2001 г. Спадът се

⁴² От 35 действащи банки само 4 малки банки и 1 клон на чуждестранна банка завършват шестмесечieto със загуба.

свързва главно с липсата на еднократни приходи от реинтегриране на провизии, каквото беше извършено през първата половина на 2001 г. Ако се изключи влиянието на този фактор, нетната печалба на търговските банки за седемте месеца на 2002 г. е по-висока в сравнение със същия период на 2001 г. с 13.4%. В края на юли 2002 г. 65.3% от нетната печалба на банковата система е съсредоточена в трите най-големи банки⁴³, като е налице понижение на този дял в сравнение със същия период на предходната година с 9.4 процентни пункта. В сравнение с края на юли 2001 г. промяната в структурата на оперативната печалба на банките се изразява в увеличаване дела на традиционно важните компоненти – нетния лихвен доход и нетните приходи от такси и комисионни за сметка на понижението на дела на печалбата от търговия и преоценка и липсата на реинтегрирани провизии (нето).

Отношението нетен лихвен доход към разходи по икономически елементи на банките в края на юли 2002 г. е 90.1% и е по-ниско от отчетеното в края на същия месец предходната година (93.7%). При най-големите банки този показател е близък или по-голям от единица, т.е. те са в състояние да покриват опера-

тивните си разходи с приходите от основната си дейност. При сравнително малкия кръг от услуги, предлаган от малките банки, значението на въпросното съотношение не може да се пренебрегва. При повечето от малките банки⁴⁴ споменатото съотношение в края на юли 2002 г. е значително под единица (59.2%) и се влошава спрямо същия месец на предходната година. Това е индикатор, че те стават все по-зависими от ограничения кръг клиенти (предимно корпоративни), с които работят и тяхната чувствителност към шокове нараства. Логични инструменти за намаляване на риска в случая са консолидацията на малките банки или поглъщанията, но засега няма примери за подобни намерения в сектора. Приетите наскоро от Народното събрание промени в Закона за банките, които са насочени към увеличаване на прозрачността на банковия капитал, също ще допринесат за намаляване на риска от прекалено висока обвързаност между банките и конкретни големи клиенти. Те вече са в сила и управление „Банков надзор“ има възможност да следи по-добре финансовото състояние на акционерите на банките и да реагира превантивно при повишаване на този вид риск.

⁴³ Булбанк, Банка ДСК и ОББ.

⁴⁴ От IV група, според класификацията на БНБ, които са с активи под 100 млн. лв.

Показателите за капиталова адекватност на търговските банки продължават значително да надвишават изискванията, определени в Наредба № 8 на БНБ. Показателят за обща капиталова адекватност на банковата система⁴⁵ към края на юни 2002 г. е 28.98% и е с 2.1 процентни пункта по-нисък от края на 2001 г. От началото на годината до юни 2001 г. общият рисков компонент на активите на търговските банки е нараснал с 13.2% (651 млн. лв.), а капиталовата база се е увеличила само с 5.4% (82.8 млн. лв.). Продължаващото съкращаване на неоправдано високите показатели за капиталовата адекватност потвърждава промененото отношение на търговските банки към значението на рентабилността и кредитирането на реалния сектор на икономиката.

Състоянието на кредитния портфейл на банките се подобрява в сравнение с края на 2001 г. През юни 2002 г. 93.87% от рисковите експозиции на банките са реговни, при 92.3% за декември 2001 г. В края на юни 2002 г. само 2.2% от рисковите експозиции на банките са класифицирани като загуба, при 2.5% в края на предходната година, независимо от увеличените вземания на банковата система от фирмите и домакинствата.

В края на юни 2002 г. ликвидността на банковата система, измерена с показателя първична ликвидност, е по-ниска спрямо отчетената в края на 2001 г. През юни 2002 г. показателят за първична ликвидност за търговските банки е 10.27 % (13.47% за декември 2001 г.). Банките са се върнали към нормалните нива на показателя, преди изтеглянето от обращение на банкнотите на държавите от еврозоната през декември 2001 г. Показателят за вторична ликвидност обаче се е увеличил до 26.15% спрямо 25.47% в края на декември 2001 г. Увеличението е свързано главно с увеличението на дела на държавните ценни книжа в портфейлите на банките.

Балансовото число на банковата система достигна 12.9 млрд. лв. в края на юли 2002 г. То расте по-бавно през първите седем месеца на т. г. – със 721.2 млн. лв. или 5.9% спрямо същия период на предходната година (14.6%). Забавеният темп на растеж се дължи основно на поевтиняването на щатския долар спрямо лева. За седемте месеца на 2002 г. левовият компонент има по-голям принос за увеличението на банковите активи от валутния (съответно 367.3 млн. лв. и 353.9 млн. лв.). Към края на юли 2002 г. трите най-големи банки държат 44.7% от всички активи на банковата система, при 46.1% към 31.12.2001 г.

През 2002 г. продължава започналата през втората половина на 2001 г. промяна в структурата на активите на търговските банки, докато в структурата на пасивите не се наблюдават значителни промени. Увеличава се дялът на кредитите за нефинансови институции и други клиенти с 5.2 процентни пункта спрямо края на 2001 г. и те достигат 39.1% от общите активи. Намалява дялът на вземанията от банки и други финансови институции – с 5.6 процентни пункта до 27.7% от общите активи. Тази тенденция вероятно ще се запази и в следващите периоди предвид очакванията за равнището на международните лихвени проценти и тенденциите в развитието на реалния сектор. Предприеманите от правителството инициативи за промяна в банковото законодателство също ще съдействат за запазване на тенденцията, тъй като са насочени към преодоляване на пречките за развитие на нормална и съответстваща на разумна-

⁴⁵ Без клоновете на чуждестранни банки.

та международна практика кредитна дейност. Очакванията за увеличаване на дела на кредитите в банковите портфейли се подкрепят и от качествени параметри, като натрупан опит от страна на кредитните институции в оценяването на предлаганите проекти за кредитиране, повишаването на кредитната култура на кредитополучателите и натрупването на кредитна история от страна на фирмите.

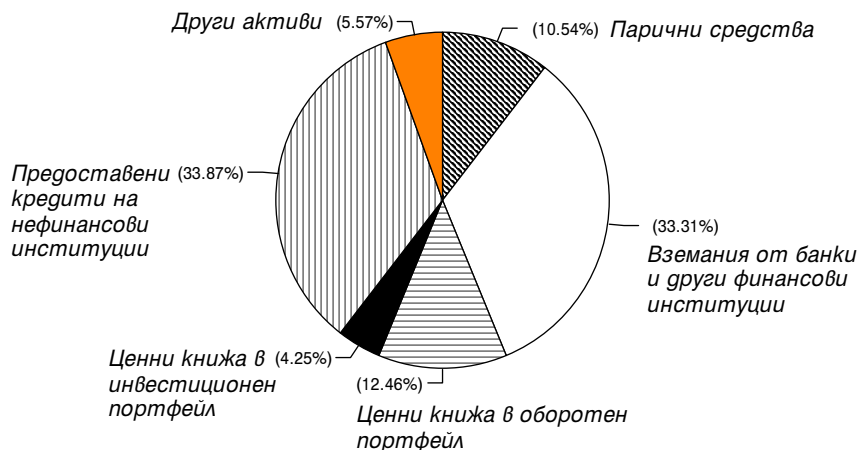
Друга тенденция в структурата на активите на търговските банки за седемте месеца на 2002 г. е увеличението на дела на ценните книжа в инвестиционен портфейл – с 2.5 процентни пункта спря-

мо края 2001 г. до 6.8%. Основен фактор за това са емитираните от българското правителство ценни книжа на международните финансови пазари. Увеличи се, макар и в по-малка степен, относителното тегло на ценните книжа в оборотен портфейл (с 0.6 процентни пункта спрямо края на 2001 г. до 13.1%). Делът на паричните средства се понижи с 3.3 процентни пункта за споменатия период до 7.3% в края на юли след значителното му повишение в края на предходната година във връзка с въвеждането в обращение на банкнотите евро.

Конкуренцията между търговските банки за преразпределение на пазарите продължава да се увеличава и през първата половина на 2002 г. От изменението на показателите за концентрацията в банковия сектор през шестте месеца на 2002 г. могат да бъдат направени следните изводи:

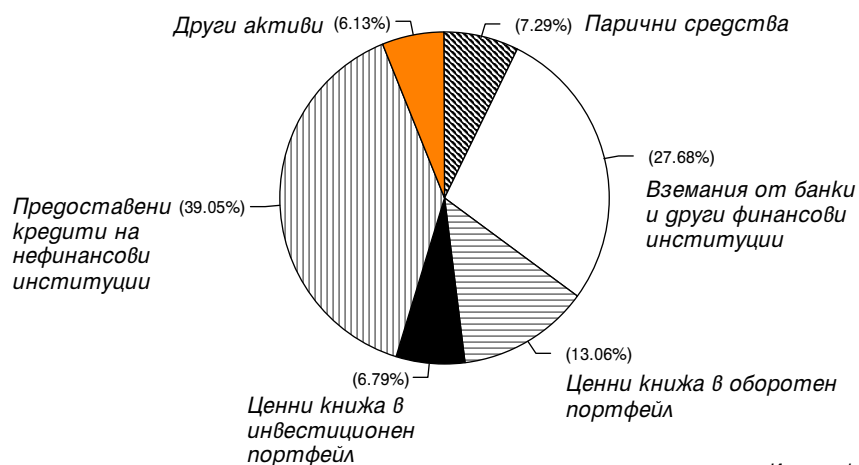
- Забелязва се увеличение на конкуренцията в областта на привличането на депозити, като промяната е свързана най-вече с преразпределение на пазарни дялове между банките от първа

Структура на активите на търговските банки към 31.12.2001 г.

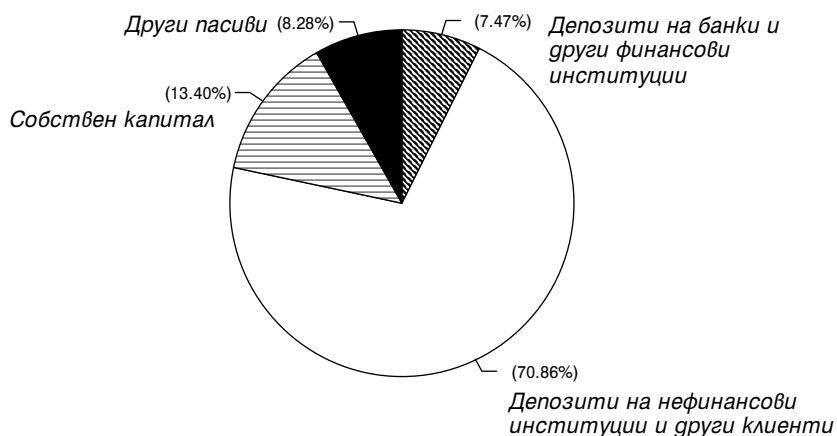
Източник: БНБ

Структура на активите на търговските банки към 31.07.2002 г.

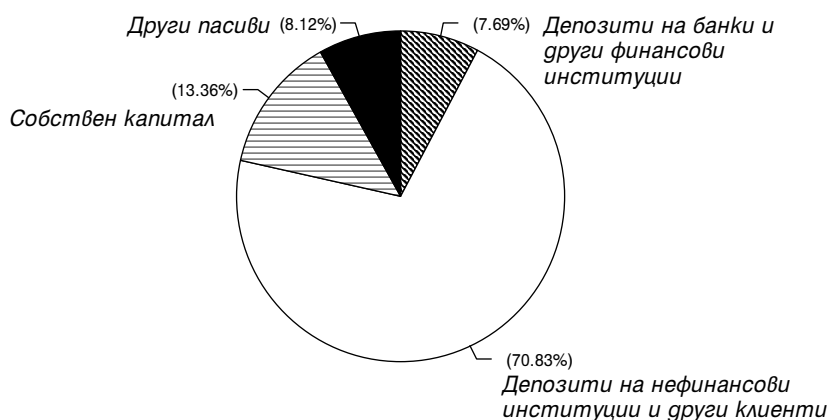
Източник: БНБ

Структура на пасивите на търговските банки към 31.12.2001 г.

Източник: БНБ

Структура на пасивите на търговските банки към 31.07.2002 г.

Източник: БНБ

Показатели за концентрацията в банковия сектор

	XII.95	XII.97	XII.99	VI.00	XII00	VI.01	XII.01	VI.02
Банкови активи								
Индекс на Херфингал	0.14	0.27	0.12	0.11	0.11	0.10	0.09	0.09
Коефициент на концентрация (%)	60	72.3	57	55.6	55.2	53	51.4	50.5
Предоставени кредити на нефинансови институции и други клиенти								
Индекс на Херфингал	0.14	0.14	0.08	0.08	0.07	0.07	0.07	0.07
Коефициент на концентрация (%)	57.8	62.4	43.6	43.6	42	41.3	41.1	41.6
Депозити от нефинансови институции и други клиенти								
Индекс на Херфингал	0.13	0.15	0.13	0.13	0.13	0.12	0.11	0.10
Коефициент на концентрация (%)	54.3	65.8	61.7	61.1	62.2	58.8	58.2	56.3

Източник: J. Miller, S. Petranov - „Banking in the Bulgarian Economy“, БНБ, 1996 г.; БНБ; АИАП

група и втора група по класификацията на БНБ. Понижението на пазарния дял на най-голямата българска банка (Булбанк) допринася най-много за спада на концентрацията в този пазарен сегмент. То донякъде е свързано със спада на курса на щатския долар спрямо лева, тъй като повечето депозити в тази банка продължават да са в долари.

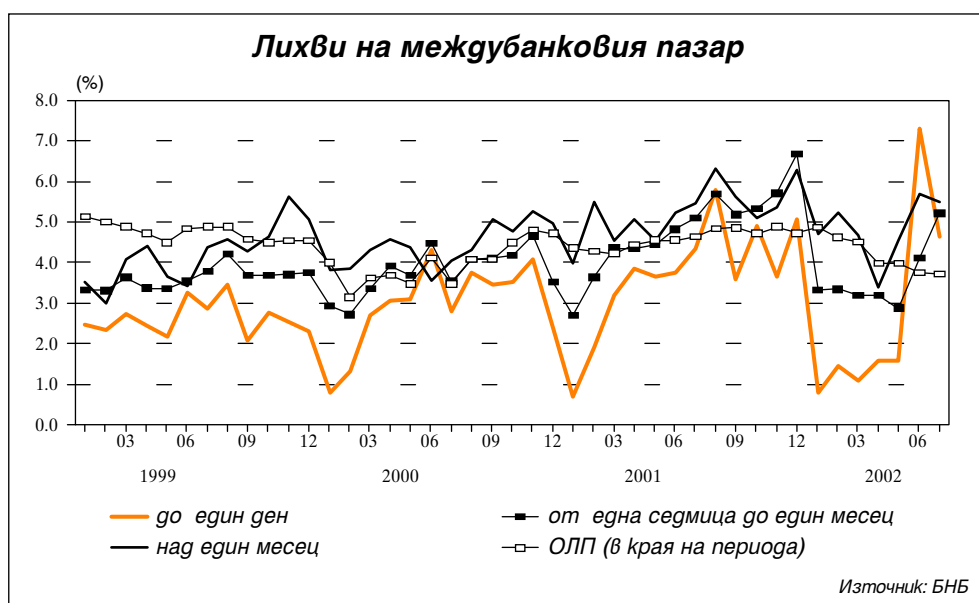
■ Увеличението на коефициента на концентрация по отношение на отпуснатите кредити за нефинансови институции е свързано до голяма степен със засилването кредитната активност на големите банки (без Банка ДСК), които имат сравнително малък дял на кредитите в структурата на активите си.

■ Продължаващото засилване на конкуренцията в банковия сектор поставя на все по-предно място въпроса за бъдещето на по-малките банки.

Парични и валутни пазари

През първите седем месеца на 2002 г. основният лихвен процент⁴⁶ се понижи с около 1 процентен пункт до 3.72% в края на юли. В този си вид показателят все по-малко изпълнява ролята си на отправна точка за цената на парите в икономиката. Лихвените равнища на междубанковия левов паричен пазар също са силно повлияни от вливането на ликвидност в банковата система от страна на бюджета. При тях, за разлика от пазара на краткосрочни ДЦК, се наблюдават по-значителни колебания. За януари средно претегления лихвен процент, отразяващ лихвите по всички сделки на междубанковия паричен пазар за месеца беше по-нисък от 1%. През следващите четири месеца средномесечните лихвени проценти на повечето сегменти на пазара в зависимост от срочността леко се повишиха. През юни лихвените равнища на междубанковия пазар рязко се увеличиха, като през някои дни лихвите по овърнайт-депозитите достигнаха до рекордните 30% на годишна база. Среднопретегленият лихвен процент от всички сделки достигна 7.03%, а през юли спадна до 4.47%, като и през този месец имаше дни с голям недостиг на пазара на левов паричен ресурс. Подобни на гореописаните резки колебания лихвените равнища не се наблюдават за първи път след въвеждането на валутен съвет. Те са свързани с временен недостиг на паричен ресурс, обикновено предизвикван от преводи на данъци и акцизи от клиенти на банките или от необходимостта от регулиране на минималните задължителни резерви в определените от БНБ срокове. Значителните колебания на лихвените нива на междубанковия пазар показват, че той все още не е достатъчно надежден инструмент за текущо регулиране на ликвидността на търговските банки. Тези колебания са също сигнал за слабости при управление на ликвидността от страна на отделни банки.

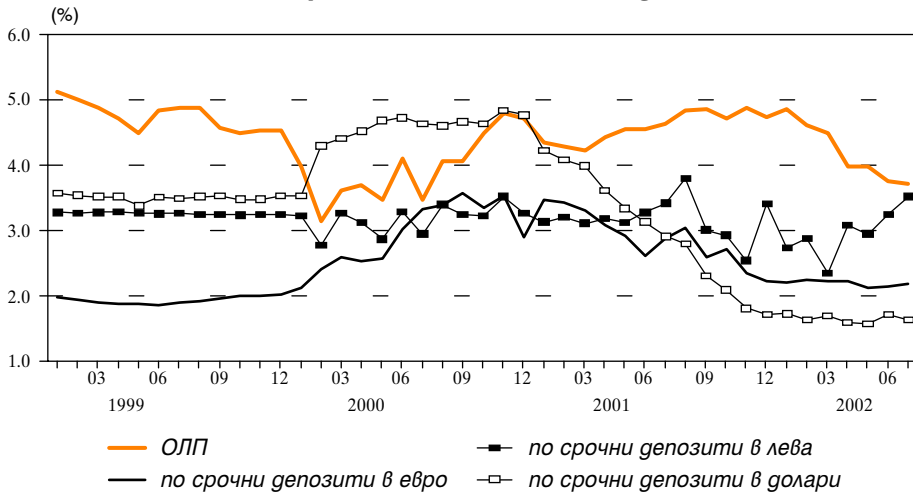
Лихвените проценти по депозитите на нефинансовия сектор през първите седем месеца на 2002 г. имат различна динамика в зависимост от валутата, в която са деноминирани. Среднопретегленият лихвен процент по срочните депозити в лева за периода декември 2001 г. – юли 2002 г. се колебае в сравнително

широки граници от около 1 процентен пункт. Неговата динамика е свързана с изменението на общата доходност на левовите активи и с желанието на банките да променят структурата на

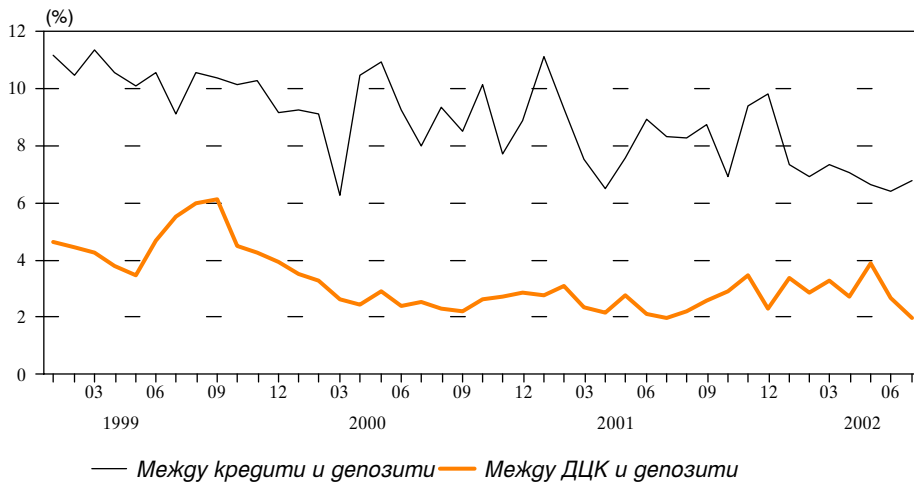
⁴⁶ Съгласно методиката на централната банка неговата стойност продължава да се определя въз основа на постигнатата доходност по тримесечните ДЦК на аукционите, които от началото на 2002 г. БНБ провежда само веднъж месечно. Намалението на тази доходност се свързва с повишената левова ликвидност на търговските банки във връзка с отрицателната нетна емисия на ДЦК за периода януари-юли.

Лихвени проценти по банкови депозити

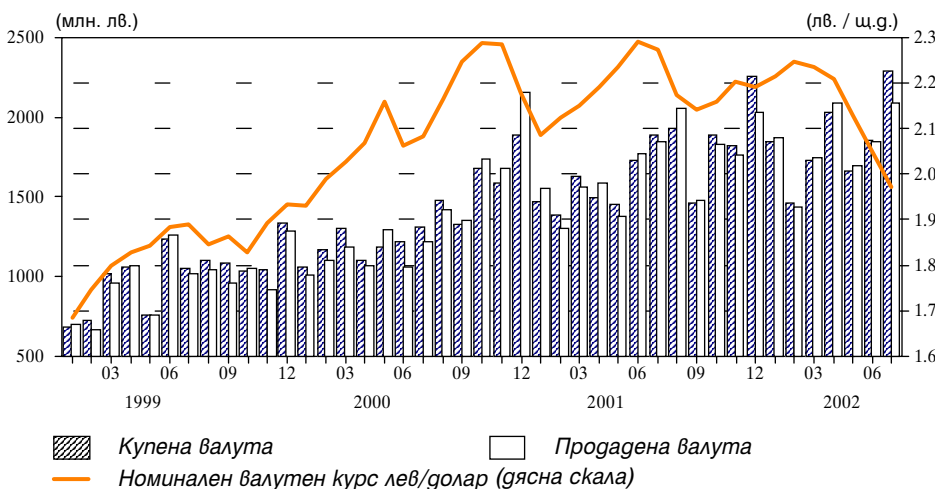
депозитите си в полза на левовия им компонент. Лихвите по доларовите депозити се понижават през целия период от началото на 2002 г., отразявайки понижението на лихвите по доларови депозити на международния пазар. Лихвените проценти по срочните депозити в евро останаха на равнището си от края на преходната година – около 2.2%. Ниската стойност на лихвените равнища по срочните депозити в чуждестранна валута отразява рекордно ниските нива на доходност на международните финансови пазари.

Лихвен спред

През първите седем месеца на 2002 г. година се наблюдава тенденция към относително слабо понижаване на лихвените проценти по кредитите. Маржът между лихвите по кредитите и по депозитите продължава да се свива, но все още е над нивата в повечето страни от Централна и Източна Европа. Средният лихвен спред за периода януари-юли 2002 г. се понижи до 6.9

Валутен курс и обеми на межубанковия валутен пазар

процентни пункта спрямо 8.5 процентни пункта средно за 2001 г.

Следвайки динамиката на курса евро/долар, през първите седем месеца 2002 г. левът поскъпна спрямо долара с 2.4% спрямо 2001 г. (средна стойност за седемте месеца към средногодишна стойност за 2001 г.). На междубанковия валутен пазар през периода декември 2001 г. – юли 2002 г. банките нетно купуваха чуждестранна валута, като превишението на купена над продадена валута беше 93.6 млн. лв. В структурата по валути на междубанковия валутен пазар не настъпи съществена промяна спрямо края на 2001 г., като се запази тенденцията на нарастване дела на сделките в евро. Делът на сделките с щатски долари за юли намалю с 2.5 процентни пункта спрямо отчетения през декември 2001 г.

Небанкови финансови институции и капиталов пазар

Пенсионни фондове. През първата половина на 2002 година в пенсионноосигурителната система продължават да функционират осем гружества, като всяко едно от тях има регистриран по един универсален, професионален и доброволен пенсионен фонд⁴⁷. Концентрацията на броя на осигурените лица и активите в пенсионните фондове остава много висока.

Броят на осигурените лица в осемте професионални пенсионни фонда достигна в края на второто тримесечие на 2002 г. до 150 756 души, като 89.03% от тях работят при условията на втора категория труд, а останалите 10.97% – при условия на първа категория труд. В сравнение с края на 2001 година броят на осигурените е нараснал с 3.97%. Общата сума на активите на професионалните пенсионни фондове към първото полугодие на 2002 година е 71.47 млн. лв., а увеличението им спрямо края на м. г. е 72.06%. Към настоящия момент 77.24% от осигурените са концентрирани в три професионални пенсионни фонда – ППФ „Доверие“, ЗППФ „Алианц България“ и ППФ „Съгласие“. Четирите най големи фонда⁴⁸ управляват 86.4% от всички активи. По отношение на концентрацията почти липсва промяна в сравнение с края на 2001 г., когато посочените фондове притежаваха 86.3% от сумата на активите. Няма съществени изменения и в инвестиционните позиции на професионалните пенсионни фондове. Без изменение спрямо края на миналата година остава относителният дял на активите, инвестирани в ДЦК – 64.5%. Намалява делът на банковите депозити от 33.5% в края на 2001 г. до 27.1% към 31.06.2002 г. за сметка на увеличението дялове на инвестициите в ценни книжа, приети за търговия на регулираните пазари на ценни книжа (3.2%) и на общинските облигации (1.4%). Делът на недвижимото имущество представлява 3.78% от активите.

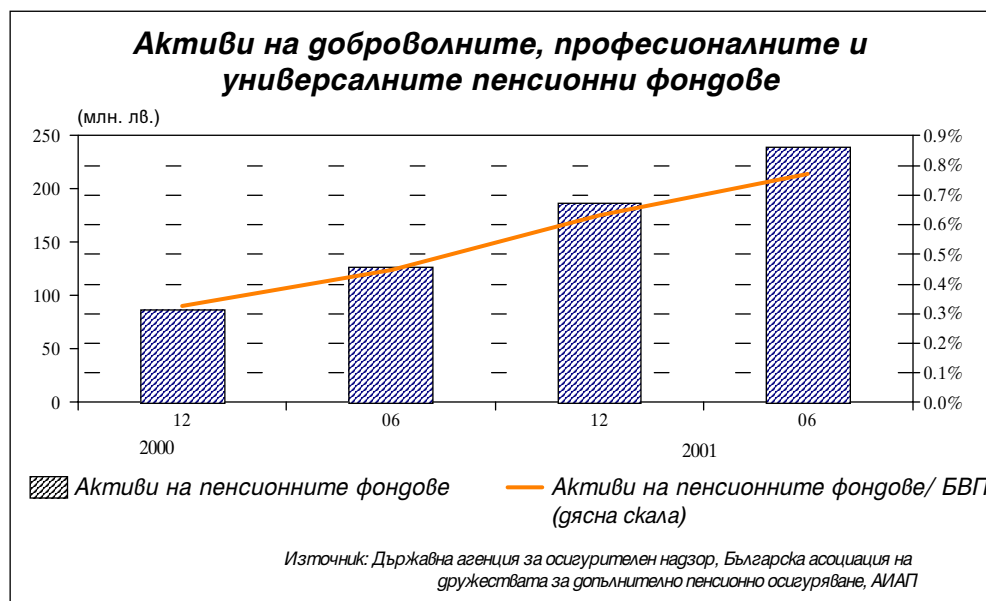
Универсалните пенсионни фондове се осигуряват 659 660 души, като преимущество в броя на осигурените лица отново имат трите най-големи гружества⁴⁹ – 68.6% от общия брой лица. Универсалните фондове притежават към края на юни 2002 г. активи в размер на 10.77 млн. лв., 70.9% от които под управлението на трите най-големи фонда. От общата сума на активите 64.17% са инвестирани в ДЦК, 30.7% е делът на банковите депозити, а едва 1.4% са вложени в ценни книжа, приети за търговия на регулираните пазари за ценни книжа.

⁴⁷ Държавна агенция за осигурителен надзор, Бюлетин, 2000, 2.

⁴⁸ ППФ „Доверие“, ЗППФ „Алианц България“, ППФ „Съгласие“ и „Лукойл-Гарант България“ ППФ.

⁴⁹ УПФ „Доверие“, ЗУПФ „Алианц България“ и УПФ „Съгласие“.

В доброволните пенсионни фондове, които формират третия стълб на пенсионноосигурителната система в страната, към края на месец юни 2002 г. броят на осигурените е 467 572 души – с 3.64% повече, отколкото в края на преходната година. Най-голям пазарен дял има ДПФ “Алианс България” – 52.5% от общия брой осигурени лица, докато останалите са сравнително равномерно разпределени между другите седем доброволни пенсионни фонда. В края на полугодия доброволните пенсионни фондове притежават активи на обща стойност от 156.6 млн. лв., което е с 15.7% повече от стойността им в края декември 2001 г. Концентрацията по отношение на активите също е доста висока. ДПФ “Алианс България”, ДПФ “Доверие” и ДПФ “Лукойл-Гарант” притежават сумарно 77.9% от общата сума на активите. Структурата на инвестициите на доброволните пенсионни фондове е сходна с тази на допълнително задължителните. ДЦК заемат 56.5% от всички инвестиции, 29.5% представляват банковите депозити. Впечатление прави относително високият дял на ипотечните облигации – 7.6%, докато ценните книжа, приети за търговия на регулираните пазари на ценни книжа представляват едва 1.7%. Останалата част от инвестициите е разпределена между недвижимо имущество (4.26%), общински облигации (0.2%) и други инвестиции (0.18%).

Към края на второто тримесечие на 2002 г. все още никой от пенсионноосигурителните фондове не притежава инвестиции в чуждестранни активи. На 14.06.2002 г. беше обнародвана Наредба №4 на министъра на финансите, с която нормативно бе уреден въпросът за чуждестранните инвестиции на пенсионни-

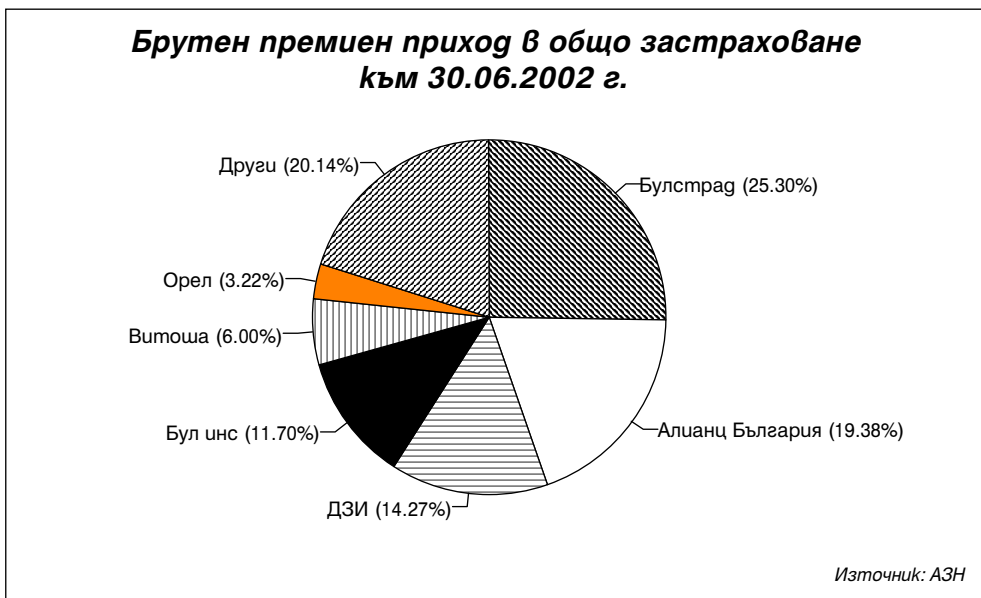
те фондове. По този начин те имат реалната възможност, излизайки на международните пазари, да диверсифицират инвестиционните си портфейли и да намалят степента им на риск.

Отношението на активите на доброволните и задължителните схеми за частно пенсионно осигуряване към БВП в края на първото полугодие на 2002 г. се покачи с 0.14 процентни пункта спрямо края на 2001 г. и достигна 0.77%.

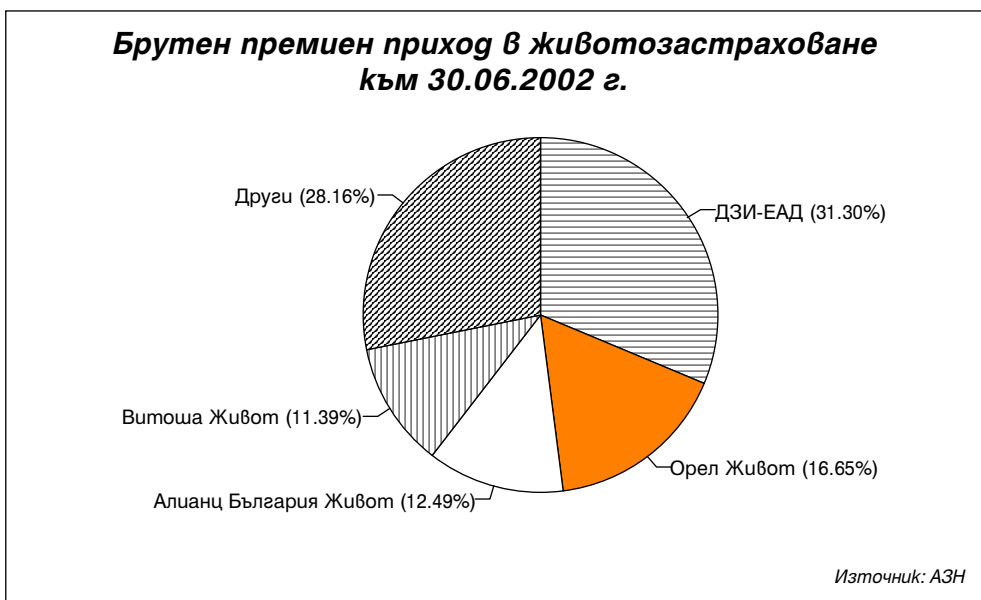
Застрахователен пазар. Налице е стабилна тенденция към увеличение на застрахователното проникване и респективно нарастване на ролята на застрахователните дружества във финансовото посредничество. През първите шест месеца на 2002 г. реализираният брутен премиен приход от застрахователните посредници е 246.8 млн. лв. Той е с 47.8 млн. лв. или 24% повече, отколкото този за първото полугодие на миналата година. Като се отчита фактът, че по-голямата част от премиите приходи обикновено се реализират през втората половина на

годината, би могло да се очаква, че до края на 2002 г. изпреварващият им темп на растеж спрямо предходната година ще се запази. Отношението между брутния премиен приход, реализиран в общото застраховане и животозастраховането към БВП до края на юни 2002 г. е 1.71% и е с 0.2 процентни пункта повече в сравнение със същия период на 2001 г.

Степената на концентрация в общото застраховане продължава да бъде доста висока. През първото полугодие на 2002 г. „Булстраг“, „Алианц България“, „ДЗИ“ и „Бул Инс“ притежават 70.6% от премиения приход в общото застраховане, а коефициентът на концентрация (0.145) почти не се променя от края на миналата година.

Съществени промени се забелязват в разпределението на премиите приходи при дружествата, занимаващи се със животозастраховане. Значителното засилване на конкуренцията в животозастраховането намира израз в намаляване на коефициента на концентрация, който от

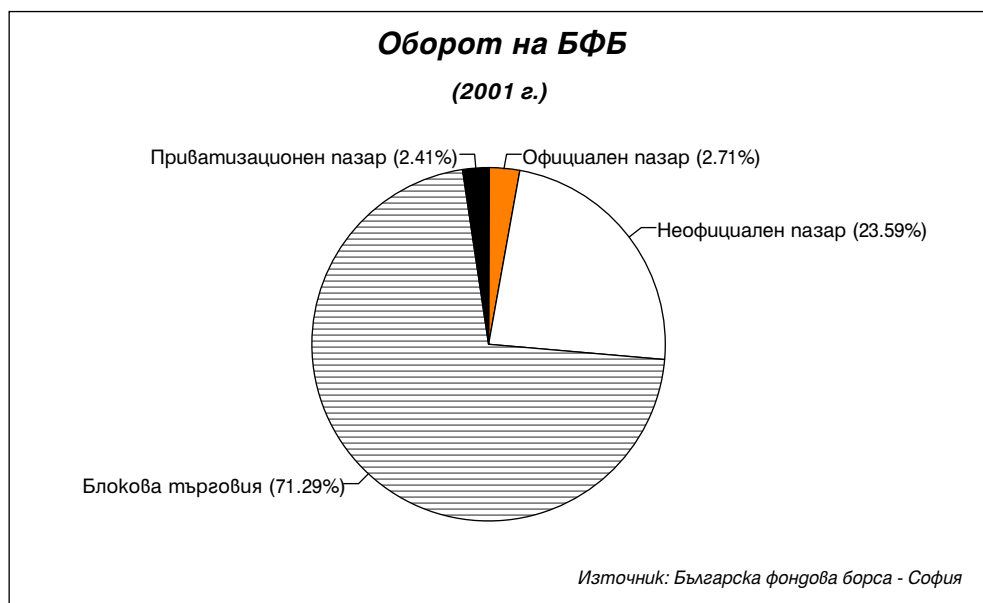

0.22 в края на 2001 г. спадна до 0.17 към края на месец юни. От 81.8% в края на 2001 г., степената на концентрация на премиения доход в трите най-големи дружества спадна значително – до 71.8% в края на юни 2002 г.

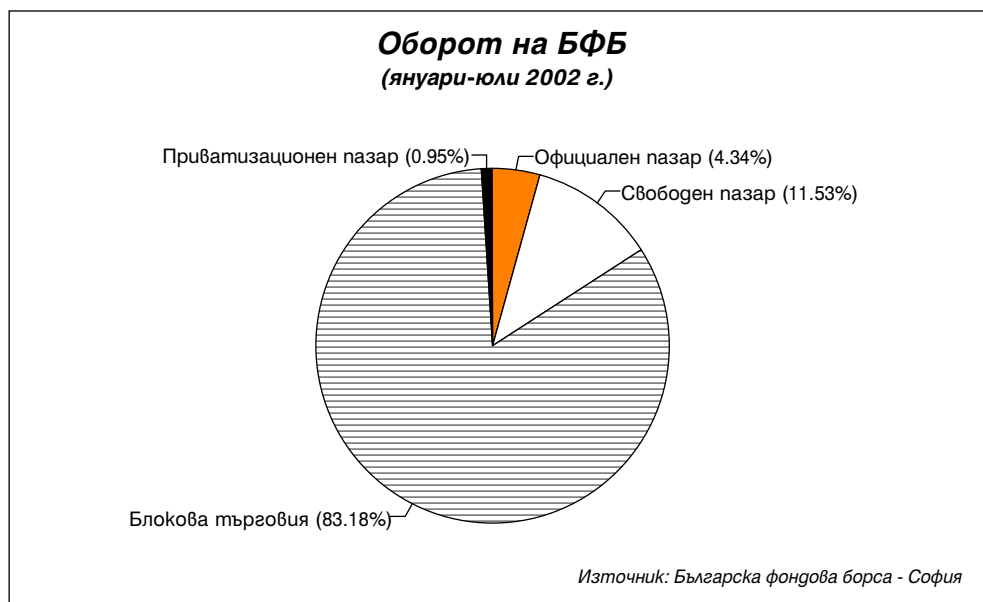
Капиталов пазар. През първите седем месеца на 2002 г. се забелязва значително оживление на капиталовия пазар в България, но той остава по-слабо развит в сравнение с този в повечето от останалите страни-кандидатки за членство в ЕС. Постигнатият оборот се дължи главно на блокови сделки, които на практика не са борсови сделки. Все още са малко привлекателните инструменти, привличащи инвеститорския интерес. Предстои реализирането на политика за

оживяване на капиталовия пазар и увеличаване на прозрачността при приватизацията, като част от нея е идеята за пускане на част от капитала на големи държавни предприятия за търговия на фондовата борса – БТК, Български морски флот, Булгартабак-холдинг и др.

Оборотът на БФБ до края на юли надвиши с 23.8% този за цялата 2001 г. и достигна 194.1 млн. лв. Принос за увеличението дял на сделките на официалния пазар има главно търговията на сегмент „С“ на пазара на акции, която се увеличи повече от четири пъти за седемте месеца на 2002 г. спрямо цялата 2001 г. Започна да функционира първичен пазар на облигации, като първата емисия беше на ОББ на 20 май 2002 г. Прекратена е търговията с 43 емисии и търгуваните емисии ценни книжа на БФБ наброяват 371 в края на юли, от които само 41 на официалния пазар.

Продължава тенденцията към увеличаване на дела на сделките, сключени на блоковия сегмент на борсата. Оборотът от блокова търговия към края на месец юли на БФБ е 163 млн. лв. и представлява 84% от общия реализиран оборот за периода, докато дялът на блоковата търговия през 2001 г. беше 73%. През май на този сегмент беше осъществена най-голямата по стойност сделка на БФБ от началото на нейното съществуване – продажбата на 67% дял на Даевоо от акциите на Шератон на четири гръцки купувачи за 47 млн. лв.

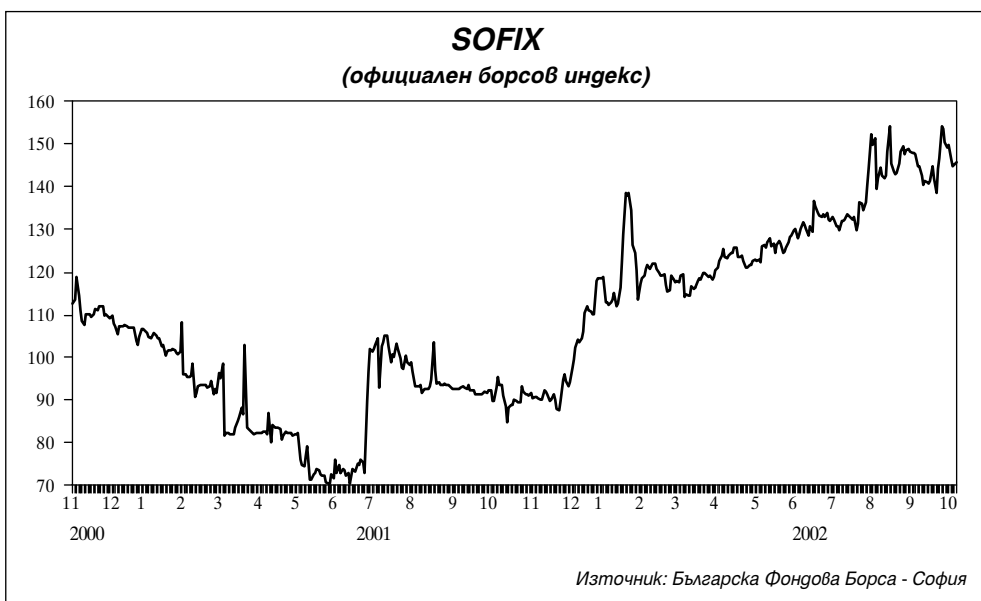

Постигнатият от извънблокова търговия оборот за първите седем месеца на годината е 31.1 млн. лв. и до този момент е с 0.5 млн. лв. по-малко от оборота за същия период на 2001 г. – 31.6 млн. лв. Намалява дялът на сделките, сключени на неофициалния пазар, който за разглеждания период е 72.7% при 89.7% за цялата 2001 г.

На неофициалния пазар се забелязва значително намаление на търговията на пазара на акции, като оборотът към края на месец юли е едва 14.4 млн. лв. За сметка на това, на неофициалния пазар на облигации много активно се търгуваха ипотечните облигации на Първа инвестиционна банка и Българо-американска кредитна банка, които са и единствените търгувани емисии на този сегмент. Оборотът там достигна 8.2 млн. лв. за изминалия период от 2002 г.

В края на юли официалният борсов индекс SOFIX достигна най-високата стойност за периода си на съществуване от 152.38 пункта, като увеличението му спрямо края на предходната година е с 28.4%. Значителното увеличение на индекса през юли бе под влиянието на повишаването на цените на дружеството „Лукойл Нефтохим“. От акциите, които участват при изчислението на SOFIX, най-голямо увеличение за периода от края на декември 2001 г. до края на май 2002 г. отбелязаха тези на „Софарма“ АД – София – с 65.8%, следвани от акциите на „Лукойл Нефтохим“, които поскъпнаха с 62.3%⁵⁰.

В края на юни настъпиха някои по-съществени промени в законодателството относно публичното предлагане на ценни книжа⁵¹. Главните цели са увеличаване на достъпа на акционери и инвеститори до информация за търгуваните дружества, по-голяма защита на интересите на миноритарните собственици,

както и създаването на регулиран пазар на компенсаторни инструменти. През втората половина на годината се предвижда създаването на отделен борсов сегмент на фондовата борса за търговия с компенсаторни записи. По този начин ще се постигне прозрачност и публичност на сделките с този инструмент, което ще бъде предпоставка и за установяване на по-справедлива пазарна цена.

⁵⁰ През февруари 2002 г. при изчислението на SOFIX бяха включени акциите на Слънчев бряг, които замениха вече непубличните акции на „Балканфарма“ – Дупница.

⁵¹ На 21.06.2002 г. влезнаха в сила промени в Закона за публичното предлагане на ценни книжа.

СТРУКТУРНИ РЕФОРМИ

Структурните реформи през първата половина на 2002 г. остават в етап на либерализация на държавни монополи и реструктуриране на бюджетния сектор. Бяха подготвени за финализиране сделките за приватизация на две от най-значимите и структуроопределящи за икономиката компании – тютюневия монопол „Булгартабак“-АД (БТ) и телекомуникационния монопол „Българска телекомуникационна компания-АД“ (БТК), независимо от неблагоприятната международна конюнктура и в двата сектора. И двете сделки са на етап, в който е избран предпочитан от държавата купувач и с него са договорени ключовите параметри. Очаква се до края на годината те да бъдат фактически осъществени. Евентуално забавяне в сроковете при тези приватизационни сделки може да има, ако се стигне до съдебни процедури, тъй като и в двата случая са заведени дела. Продължава подготовката за либерализация на енергийния пазар в съответствие с приетата в началото на годината от парламента „Енергийна стратегия“ на страната и план за действие. С финансиране от програма „САПАРД“ на ЕС фактически започна и нов етап на реструктуриране на земеделието – изграждане на конкурентен аграрен сектор.

Наред с продължаването на реформи в двете ключови области на обществени услуги – здравеопазване и образование, през април – май 2002 г. бяха направени първите стъпки за фактическо осъществяване на процес на програмно многогодишно бюджетиране. С него се цели създаване на по-голяма предвидимост на макроикономическата среда и улесняване на всички икономически агенти (преди всичко чуждестранните и местни инвеститори, и данъкоплатците) при вземането на по-дългосрочни поведенчески решения. В рамките на проекта постепенно всички нива на държавната администрация трябва да започнат да договарят параметрите на собствените си бюджети с Министерство на финансите в рамките на консолидирания държавен бюджет за поне тригодишен период. Основа за диалога са стратегическите цели, средносрочните и краткосрочни приоритети на правителствената политика, заложи в програмата на правителството и конкретизирани в Предприсъединителната икономическа програма 2002 и Националния план за развитие. През първата половина на 2002 г. е реализиран пилотен проект в тази насока, като беше разработен програмен 3-годишен бюджет на Министерство на околната среда и водите за периода 2003-2005 г.

През юли 2002 г. приключи най-успешната досега сделка от приватизацията на банковия сектор – продажбата на ТБ „Биохим“. За първото полугодие на 2002 г. очакванията на правителството по отношение на приходи от приватизация бяха за 307.8 хил. лв. приходи⁵², от които 227.2 хил. лв.⁵³ са реално постъпилите и договорени средства за първото шестмесечие на 2002 г., което е 77% реализация на очакванията. До края на август 2002 г. са сключени общо 121 сделки, като е подобрена средната доходност на транзакция от 0.99 млн. щ. д. за 2001 г. на 2.52 млн. щ. д. за 2002 г. на сделка, което е увеличение 2.58 пъти.

⁵² Приватизационна програма 2002.

⁵³ Отчет за първото шестмесечие на 2002 г. на Агенцията за приватизация.

Приватизацията на Биохим

В края на юли беше финализирана сделката по продажбата на 99.59% от капитала на ТБ „Биохим“ на „Банк Аустрия Кредитанцалт Груп“ на стойност 82.5 милиона евро. Успехът на сделката е многопосочен. За първи път при банковата приватизация е единодушно становището на всички участници и наблюдатели по отношение на голямата прозрачност на приватизационната процедура. За това говори както и факта, че няма съдебно обжалване на сделката от страна на пренебрегнатите купувачи или наблюдатели на процеса, така и липсата на противоречиви становища в средите на финансовите анализатори и медиите. Опазването на конфиденциалността на параметрите на сделката до последния момент преди тяхното публично обявяване също е безпрецедентно в историята на банковата приватизация. Правителството успя също да привлече за купувач (дори за банка с наследени проблемни кредити и относително по-лоша репутация в обществото в сравнение с други от по-големите български банки) инвеститор с добра репутация на международните пазари⁵⁴. Освен това, стойността на сделката възлиза на около 230% от цената на собствения капитал на банката, което я определя като най-успешната при досегашната приватизация в сектора. Всички подадени оферти от потенциалните купувачи съдържаха предложения за значително по-високи цени за държавния дял в ТБ „Биохим“ в сравнение с предишните приватизационни процедури, където най-високата предложена цена за същия дял беше 25.025 млн. евро или повече от 3 пъти по-ниска. Това говори както за повишена ефективност на контрола, упражняван от държавата, така и за сполучлив подход при избора на мениджърски екип и ранжирането на стимулите за него в периода след неуспеха на предишната процедура за приватизация на същата банка.

Приватизацията на Булгартабак

Предвид неблагоприятната международна конюнктура в сектора и продължаващата рецесия в световната икономика, политиката за бързо приключване на сделката предполага някои особености. Първо, декларирания намерения на правителството са да се намери купувач, който предлага дългосрочна стратегия за развитие на холдинга, която е в унисон със средносрочната правителствена програма за икономически растеж, увеличаване на жизненото равнище и конкурентноспособността на икономиката. Второ, конкретни изисквания към купувачите бяха предявени едва на по-късен етап след подаването на оферти от тях.

За първи път при т. нар. „големи приватизационни сделки“, правителството освен цената на сделката декларира допълнителен приоритет на дългосрочната стратегия. За съжаление обаче, промяната в стратегията за приватизация беше обявена едва след стартирането на т. нар. „втори етап“ от продажбата на БТ, до голяма степен под обществен натиск, като конкретните изисквания, които бяха впоследствие предявени пред участниците в търга не бяха посочени в стратегията. Тогава бяха обявени конкретни показатели⁵⁵, по които се оценяваха подалите

⁵⁴ „Банк Аустрия Кредитанцалт“ обхваща 970 банкови подразделения в 15 държави в региона, като балансовата сума на активите ѝ на този пазар възлиза на 26 млрд. евро.

⁵⁵ Основен критерий е количество на изкупувания тютюн от минимум 40 000 тона, като държавата си запазва правото да развали приватизационния договор при неспазване на поетите ангажименти в това отношение. Останалите поставени ограничения са невъзможност за продажба на три обособени части – фабриките („София БТ“ АД, „Благоевград БТ“ АД и „Пловдив – Юрий Гагарин БТ“ АД за срок от 5 години, както и запазване на числеността на персонала до минимум 6 хиляди души. Това означава, че на евентуалния купувач ще се наложи да увеличи изкупните количества с над 30% спрямо тези от 2001 г. Допълнително ограничение е и факта, че от 1997 до 2001 г. БТ е изкупил само 94% от сорт Бърлей и 74% от сорт Вирджиния. Вторият тип тютюни са нискокачествени, изискват повече разходи за обработка на продукт и търсенето им на международните пазари е значително по-слабо. За промяна в структурата на производството обаче се изисква време и допълнителни инвестиции. Освен това, гъвкавостта на купувача за създаването на конкурентно предприятие се ограничава и от другите две условия.

оферти купувачи. Това отблъсна една част от предварително заявिलите намерения за участие инвеститори с опит и добра международна репутация в бранша⁵⁶. Създаде се и напрежение между четиримата подали оферта купувачи⁵⁷, защото цената по сделката и размера на потенциалните инвестиции останаха водещи показатели при крайното класиране на кандидатите. Някои от тях инициираха съдебни процедури, което ще забави евентуалната сделка.

Ситуацията около приватизацията на БТ се усложнява от няколко допълнителни фактора. Първо, конкуренцията в бранша се засилва, особено от страна на Гърция и Турция, които се ползват с преференции при внос в ЕС. Второ, търсенето на ориенталски тютюн в световен мащаб намалява, а те са преобладаващото производство у нас, като евентуална промяна на продукта ще изисква инвестиции и преди всичко време. Затова е изключително необходимо да се поддържа количествен анализ на стойността на сделката във времето, който да служи като основа за крайното решение на правителството, предвид очертаващото се надхвърляне на предварително обявените графици за приватизация.

Приватизация на БТК

За разлика от сделката с Булгартабак, при БТК още в стратегията за приватизация бяха ясно дефинирани основните критерии, по-които ще се оценяват офертите на кандидатите – приватизационни постъпления, предложения за реструктуриране на персонала на компанията и инвестиции. Беше ясно посочен минималния размер на необходимите инвестиции във връзка с присъединяването на България към ЕС и поетите ангажменти в този преговорен процес за цифровизация на мрежата. През април 2002 г. беше готова и секторната политика в далекосъобщенията.

Независимо от предварителната подготовка, известно забавяне на приватизационния процес е налице, като резултат от все още непълнотите на законовата и регулативна уредба, предизвикващи неяснота по отношение на нормативната среда, в която ще функционира компанията след отпадане на държавния монопол от началото на 2003 г. Липсва яснота относно принципите на изчисляване на нетните разходи на бъдещите участници на пазара на фиксирани телекомуникационни услуги, както и реда и начина на компенсиране на БТК във връзка с нейните задължения за предоставяне на „всеобщо предлагана услуга“. В стратегията за развитие на отрасъла не са дефинирани и принципите, върху които ще бъде изградена новата методика за определяне на цените на обикновената телефонна услуга. Правителството все пак успя да удължи срока на някои от монополните права на компанията, като отложи периода, в който тя ще е задължена да предоставя необвързан достъп до абонатната си линия до началото на 2005 г.

През октомври за предпочитан купувач⁵⁸ беше избран инвестиционният фонд „Адвент“ – компания с добра репутация в бранша, която управлява активи за над 6 млрд. щ. д. Тя има инвестиции

⁵⁶ Например инвеститор с опит в бранша като V. Tabac Satoraljaijehelyi Dohanygyar Rt. – Унгария, не подаде оферта.

⁵⁷ 1. „Табак холдинг“ ГмбХ, Виена, Австрия; 2. Търговска банка „Регионална перспектива“, Москва, Руска Федерация; 3. „Табакo Кeпитал Партньорс“ АД, София; 4. Консорциум „Метатабак“, София.

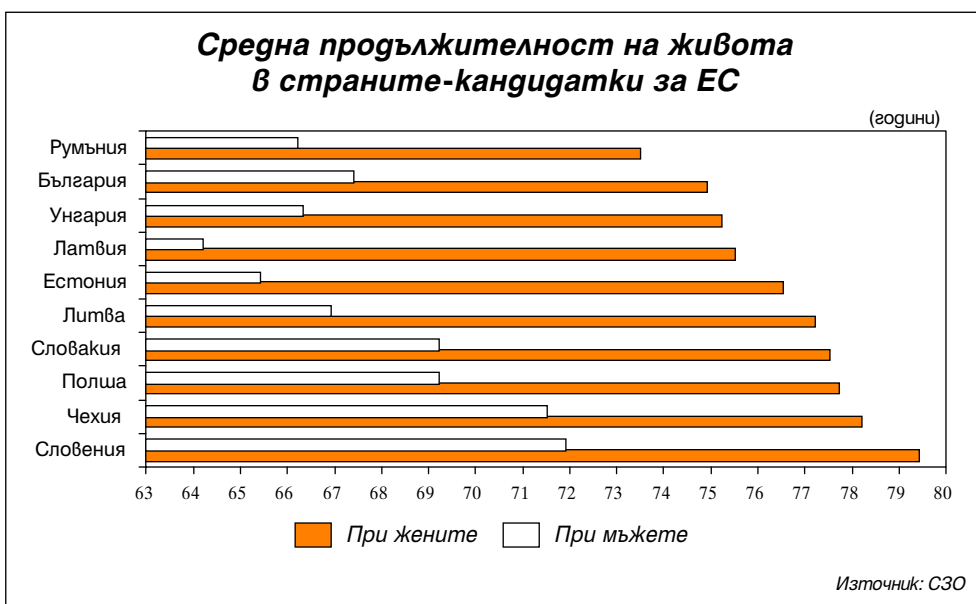
⁵⁸ Другият кандидат-купувач за БТК беше консорциум „Коч холдинг“ заедно с „Тюрк телеком“. Турският телеком е изцяло държавен и въпреки 16-те си милиона абонати на фиксирани линии има известни финансови затруднения, като намерението на правителството е да го приватизира до месеци. Макар и извън бранша, доста сериозен е партньорът му „Коч информейшън груп“ – част от „Коч холдинг“, – един от трите най-крупни индустриални холдинги в Турция с вложения в промишлеността, търговията и финансите.

в телекомуникационни проекти в голям брой страни⁵⁹, включително в ЦИЕ. Налице е реална конкуренция между кандидатите, която създава предпоставки за постигане съответно и на добри условия по сделката, независимо от неблагоприятната международна конюнктура в бранша. Евентуални съдебни искове по сделката от страна на парламентарната опозиция обаче биха могли допълнително да повлияят негативно, както върху крайните параметри, така и върху цялостната приватизационна процедура.

Здравеопазване

Основните индикатори за здравето на населението след старта на реформата в сектора през 1999 г. не се променят значително. Понижила се е детската смъртност с 0.2 до 14.4 на хиляда през 2001 г. Средната продължителност на живота за периода 1999-2001 е 70.9 години и е нараснала с 0.8 години в сравнение с периода 1997-1999. И двата показателя обаче остават по-неблагоприятни в сравнение със средните за ЕС. Увеличила се е смъртността на населението с 0.6 до 14.2 на хиляда през 2001 г. Според данни на Световната здравна организация за 2000 г.⁶⁰, в България има най-ниска очаквана продължителност на живота при жените в сравнение със всички страни кандидатки за членство в ЕС, с изключение на Румъния. Средната продължителност на живота при мъжете също е ниска, но е по-висока от тази в балтийските страни, Унгария и Румъния. Детската смъртност в България е най-висока, с изключение на тази в Румъния.

Според данни от изследването на здравното състояние на населението в България от март 2001 г.⁶¹ през последните 4 години здравето на населението, оценено чрез субективното мнение на анкетиранията лица, се е влошило съществено, както при мъжете, така и при жените. Относителният дял на мъжете с влошено здраве нараства от 27.8% за 1996 г. до 35.9% през 2001 г. При жените субективната оценка за влошено здраве нараства като дял от 38.8 на 44.4%. При децата (0-14 г.) и при младите хора (15-24 г.) дялът на тези с влошено здраве за 4 години се е удвоил. Индикаторът относителен дял на лицата на възраст 15 и повече години, определили здравето си като „добро“ и „много добро“, използван за международни сравнения, за нашата страна е 55.5% и е със значително по-ниска стойност в сравнение със страните от ЕС.

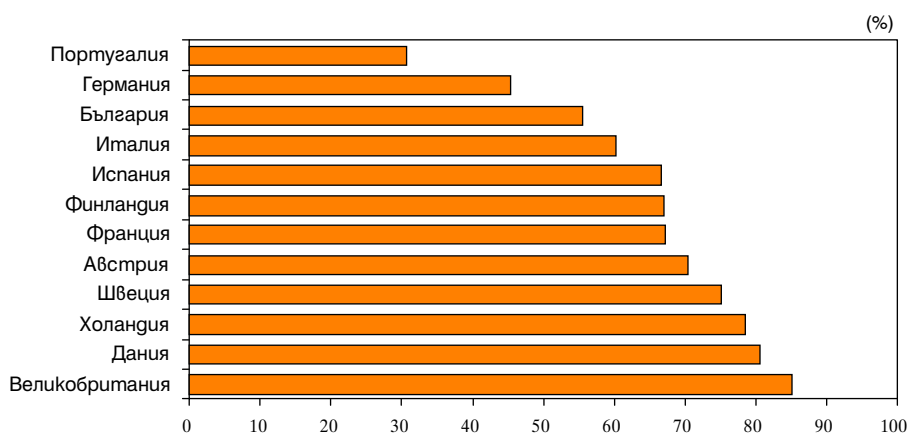
те с влошено здраве нараства от 27.8% за 1996 г. до 35.9% през 2001 г. При жените субективната оценка за влошено здраве нараства като дял от 38.8 на 44.4%. При децата (0-14 г.) и при младите хора (15-24 г.) дялът на тези с влошено здраве за 4 години се е удвоил. Индикаторът относителен дял на лицата на възраст 15 и повече години, определили здравето си като „добро“ и „много добро“, използван за международни сравнения, за нашата страна е 55.5% и е със значително по-ниска стойност в сравнение със страните от ЕС.

⁵⁹ Дания, Великобритания, Австрия, Италия, Испания, Чехия, Унгария, Румъния, Словакия.

⁶⁰ Световна здравна организация, *The World Health Report 2001*.

⁶¹ Изследване на здравното състояние на населението в България през месец март 2001 година, НСИ.

Процент от населението на 15 и повече години, определили здравето си като „добро“ и „много добро“

Източник: НСИ

От създаването на НЗОК през 1998 г. делът на разходите за здравеопазване в БВП нарасна с 0.6 процентни пункта до 4.2% през първите шест месеца на 2002 или с 607 млн. лв. Настъпи промяна и в структурата на финансирането на здравеопазването. Значително намалява делът на финансирането от общините – с 40 процентни пункта до 14% в средата на 2002, докато републиканският бюджет⁶² е увеличил дела си във финансирането – 34% през 1998 и 38% през юни 2002 година. В сравнение с първото полугодие на 2001 общините продължават да намаляват дела си във финансирането на здравеопазването с 4 процентни пункта или 87.5 млн. лв. намалява и делът на републиканския бюджет със 7 процентни пункта или 231 млн. лв. Расте съответно делът на здравната каса – с 10 процентни пункта или 274 млн. лв. Очаква се делът на разходите на НЗОК да нарасне допълнително, след като тя поеме финансирането и на по-голямата част от болничната помощ през втората половина на т. г.

В структурата на разходите за здравеопазване най-значителен дял имат разходите за болниците⁶³. Техният дял нараства от 22.8% преди стартирането на реформата на 42.6% през първото полугодие на 2002 г. Разходите за медикаменти през шестте месеца на 2002 г. достигат най-високия си дял от началото на реформата – 24.6%, като делът им нараства с 6.8 процентни пункта спрямо същия период на 2001 г. Това изисква засилване на контрола върху издаването на безплатни или частично платени рецепти и въвеждане на по-строги правила за издаване на такива, както създаване на ясни правила за актуализация на списъка с лекарствени средства, финансирани от касата. Капиталовите разходи в здравеопазването обаче намаляват, достигайки 3.4% от общите разходи през първото полугодие на 2002 г. В сравнение със същия период на т. г. те са спаднали почти два пъти, поради допуснатото разминаване между целите на реформата и институционалния капацитет за нейното прилагане.

Делът на разходите за труд⁶⁴ намалява и достига 29% през шестте месеца на 2002 г. От друга страна, средната работна заплата в сектора нараства с 40% за периода 1999-2001 г. и с още близо 10% през първата половина на 2002 г. спрямо същия период на 2001 г. Доходите на общопрактикуващите лекари през 2001 г. се оценяват на 6 пъти средната работна заплата в

⁶² Включва основно разходи на Министерство на здравеопазването.

⁶³ Включително субсидиите за болниците и здравноосигурителните плащания за болнична медицинска помощ.

⁶⁴ Включват разходите за заплати, социални осигуровки, както и здравноосигурителни плащания за доболнична медицинска помощ.

страната, а тези на специалистите – близо 10 пъти. Това показва, че реформата в здравеопазването е довела до значително преразпределение на доходи от цялото население към гоставчиците на медицински услуги. Същевременно разходите за здравеопазване⁶⁵, без тези за здравноосигурителни вноски, са увеличили дела си в потребителските разходи на домакинствата от 3.8% през 1999 на 5.7% през първото полугодие на 2002 г.

Според доклад на Световната банка от юни 2002 г.⁶⁶ значително могат да се оптимизират финансовите потоци в сферата на здравеопазването, което да гарантира по-висока ефективност на реформата и подобряване на основните индикатори за здравето на хората. Например средната продължителност на престой в болница – 11.9 дни е два пъти по-висока от тази в развитите страни от Европа. Въпреки намаляването на броя на болничните легла от 10 на 1000 човека през 1997 г. на 7 през 2002 г., това не доведе до значителен спад на разходите, тъй като в повечето случаи просто е намален броят на леглата в една стая, което не намалява фиксираните разходи за поддръжка на сградата и отопление.

Програма „САПАРД“

Основна цел на стартиралата през м. г. пред-присъединителна програма на ЕС „САПАРД“ е модернизация на земеделието на страните кандидатки и повишаване на неговата ефективност и конкурентноспособност. Около 55% от предвидената за България субсидия по програмата трябва да се изразходва за инвестиции в земеделските стопанства и за подобряване на преработването и маркетинга на земеделските продукти. Изборът на тези сфери е обусловен от това, че те са пряко свързани с частния сектор, където мотивацията за бърза подготовка на проекти е по-голяма.

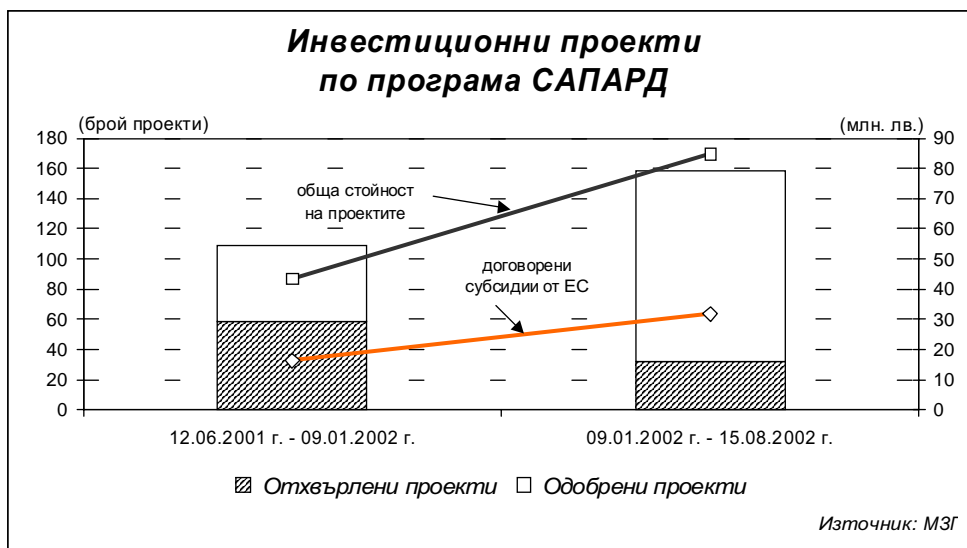
Големите очаквания за много кандидати, представящи конкурентни проекти за финансиране от програмата, не бяха реализирани. Към началото на 2002 г. броят на инвестиционните проекти, заявени пред специално създадената към Министерството на земеделието Агенция „Сапарг“ беше едва 109, при очаквания за около 500 на година⁶⁷. Повече от половината от тях (около 54%) бяха отхвърлени, тъй като формално не отговарят на поставените условия за финансиране от донорите. Основните причини за малкия брой одобрени проекти са следните:

1. Трудности при осигуряването на национално съ-финансиране на инвестиционните проекти, тъй като земеделските производители не разполагат с достатъчно собствени финансови ресурси за реализиране на инвестициите, а отрасълът се оценява като високорисков от банките и те стриктно прилагат кредитно разпределение;
2. Невалидни документи, най-вече за собствеността върху земята, за оценката на ефектите върху околната среда, както и изтекли срокове за валидност на справките от регионалните данъчни и социалноосигурителни служби;
3. Липса на гаранции за стабилност на поръчките като предварителни договори за покупка с гоставчици или непокриване на изискването за поне 50%-тен дял на дохода от земеделска дейност в общия доход на кандидата.

⁶⁵ По данни от регулярните наблюдения на НСИ върху домакинските бюджети.

⁶⁶ The World Bank, *Public Expenditure Issues and Directions for Reform. A Public Expenditure and Institutional Review*, Доклад No. 23979-BUL.

⁶⁷ Вж по-подробно „Report from the Commission to the European Parliament, the Council, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. SAPARD Annual Report – Year 2001“

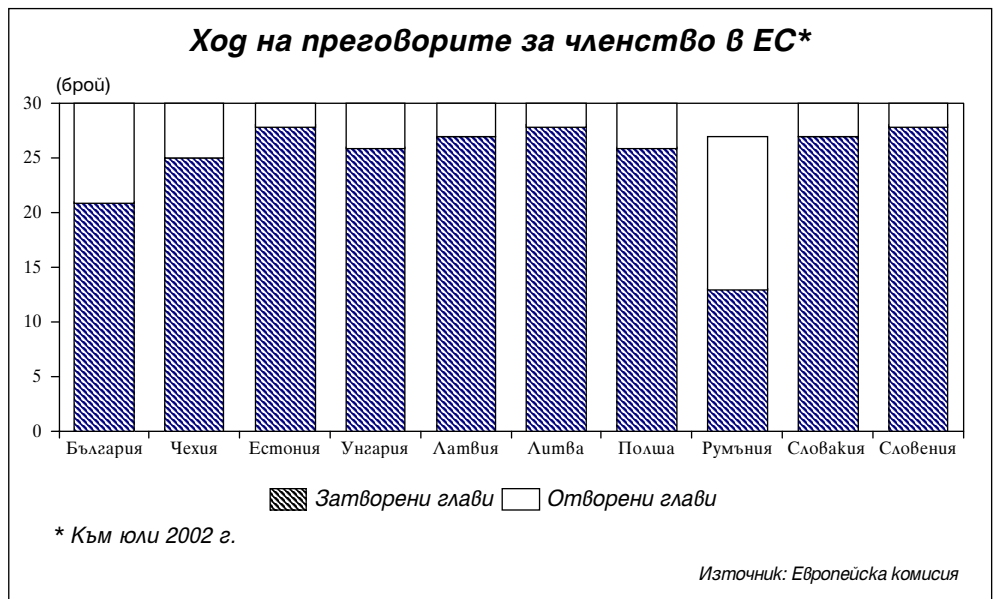
Горните проблеми, макар и по-бавно от очакванията се преодоляват през 2002 г. Съществено се увеличи делът на одобрените проекти – 66% от кандидатствалите през първите седем месеца. Поради забавяне старта на програмата все още не е започнало усвояването на предвидената субсидия за 2001 г.

Към средата на 2002 г. са договорени средства, покриващи около 37% от предвидената субсидия за 2000 г., а усвоените средства са едва 6% от същата.

ПРЕГОВОРИ ЗА ЧЛЕНСТВО В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ

През първото полугодие на 2002 г. преговорите за пълноправно членство на България в ЕС протичат в съответствие с предварително договорения график между партньорите. Това се дължи изключително на подобряването на междуведомствената организация и координация у нас след приемането на Стратегията за ускоряване на преговорите и плана за действие в края на м. г. През първите девет месеца на 2002 г. българското правителство затвори 8 глави⁶⁸. Както останалите страни-кандидатки, с изключение на Румъния, нашата страна е депозирала преговорни позиции по всички преговорни глави. България е затворила „под условие“ 22 преговорни глави и по този показател е непосредствено след първите 10 страни⁶⁹.

Преговорната стратегия на България се гради на убеждението за взаимната свързаност между интегрирането на достиженията на правото на ЕС в националното законодателство, от една страна, и укрепването на административния капацитет за прилагането му, от друга страна. Това позволи

през първите седем месеца на 2002 г. ускореното темпо на подготовка и водене на преговорите да не застрашава ефективното приложение на възприетото европейско законодателство. Необходимо е този баланс да се спазва стриктно и в бъдеще. До края на годината българското правителство си е поставило амбициозна задача да получи „пътна карта“ (*road map*) за успешното приключване на преговорите за приемане на България като пълноправна членка на ЕС. Това от своя страна ще потвърди ангажиментите на ЕС по отношение на кандидатурата на България.

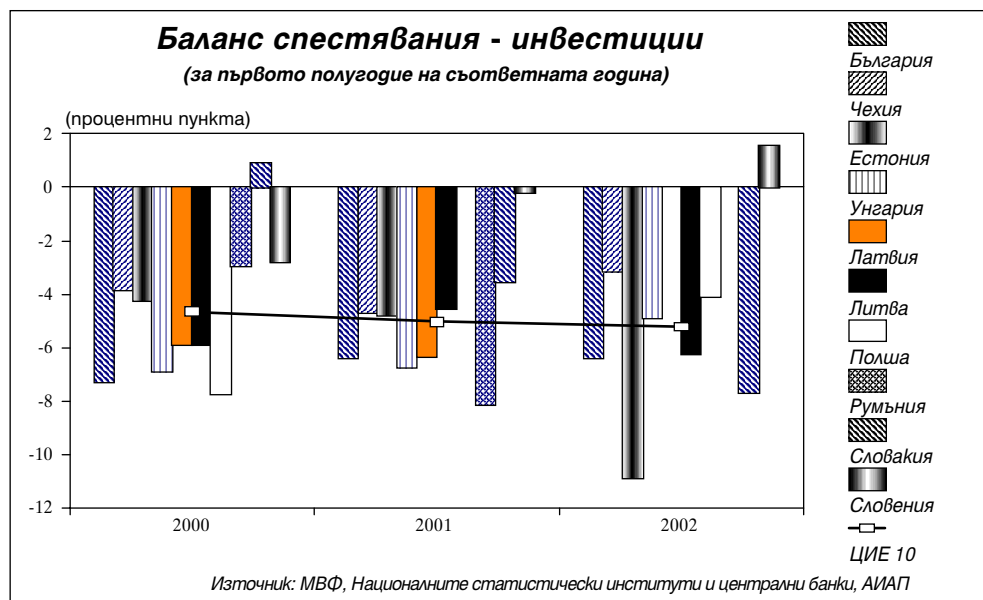
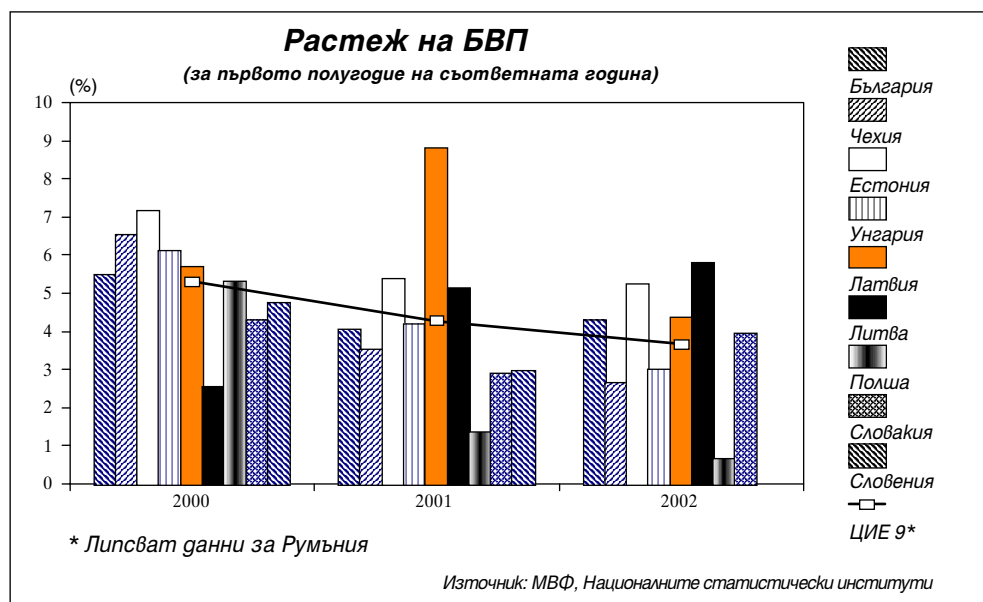
Изпълнение на икономическите критерии за членство в Европейския съюз

През първото полугодие на 2002 г. страните-кандидатки продължиха да реализират относно-

⁶⁸ Глава 1 „Свободно движение на стоки“, Глава 2 „Свободно движение на хора“, Глава 10 „Данъчна политика“, Глава 11 „Икономически и валутен съюз“, Глава 13 „Социална политика“, Глава 25 „Митнически съюз“, Глава 28 „Финансов контрол“, Глава 30 „Институции“.

⁶⁹ От страните от ЦИЕ най-напреднали в преговорите са Естония, Литва и Словения – с 28; Латвия и Словакия – 27; Полша – 26, Чехия – 25.

телно по-висок икономически растеж от този в ЕС, независимо от бавното излизане от рецесията на световната икономика. България реализира икономически растеж от 4.3%. По този показател страната изостава от Литва (5.8%), Естония (5.3%) и Латвия (4.4%). Относително по-слаб икономически растеж измежду страните-кандидатки отбелязват Полша (0.7%), Чехия (2.6%) и Унгария (3%), чиито икономики са най-силно интегрирани с ЕС, имат висока степен на конкурентноспособност, но продължават да изпитват ефекта от нерешени структурни проблеми⁷⁰. И в трите страни се наблюдава забавяне в темповете на икономически растеж спрямо същото полугодие на миналата година, докато в останалите страни се наблюдава леко ускоряване на темповете.

По отношение на структурата на БВП по елементи на крайното използване през първото полугодие на 2002 г. България продължава да е с относително по-неблагоприятна структура, независимо от подобрението спрямо същия период на миналата година. Делът на крайното потребление в БВП в страната е един от най-високите⁷¹, като единствено Румъния има по-висок дял на потреблението в БВП – 90.9% през първо тримесечие, докато равнището на този показател за останалите кандидатки е в интервала 70 – 75%. В същото време делът на брутно формиране на основен капитал в БВП на България (16.7%), макар

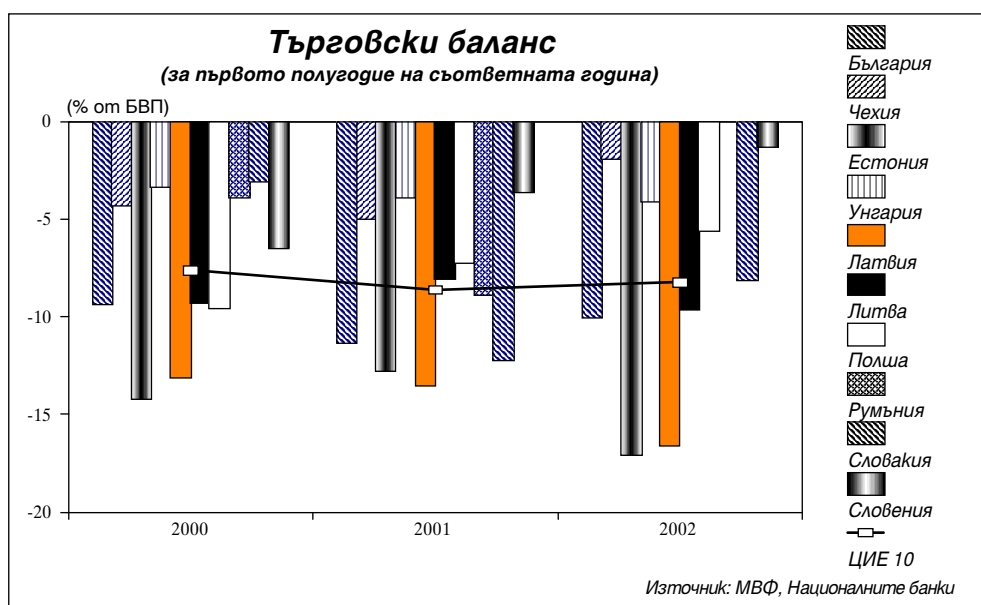
⁷⁰ Политическата ситуация в тези страни, характеризира се с редовни парламентарни избори и последвалите в зависимост от резултатите корекции в икономическата политика, също допринесе за понижение в темповете на растеж.

⁷¹ 89.2% за полугодieto, 90.3% за първо тримесечие.

и близък до този в Унгария (17.8%) и слабо превишаващ този в Полша (16.2%), е един от най-ниските – далеч под нивата на този показател в Словакия (29.2%), Чехия (25.9%), Естония (25.2%) и Словения (23.5%). Поради казаното по-горе, България все още изостава от другите страни в способността си да обновява своята инфраструктура и технологии.

Важно ограничение за инвестициите в основен капитал в повечето от страните-кандидатки и особено България е ниската норма на местни спестявания и ниската степен на финансово посредничество. Във всички страни-кандидатки, с изключение на Словения, балансът между брутни спестявания⁷² и брутокапиталообразуване е отрицателен. В България, както и в другите страни, през последните четири години се забелязва тенденция на постепенно нарастване на брутните спестявания. Тази тенденция продължава и през първата половина на 2002 г.

През първото полугодие на 2002 г. дефицитът по текущата сметка като дял в БВП в България намалява до -5.9%⁷³. По този показател, след извършените корекции в икономическата политика в края на м. г., България вече е в относително по-благоприятна позиция от другите страни с валутен съвет или неотменимо

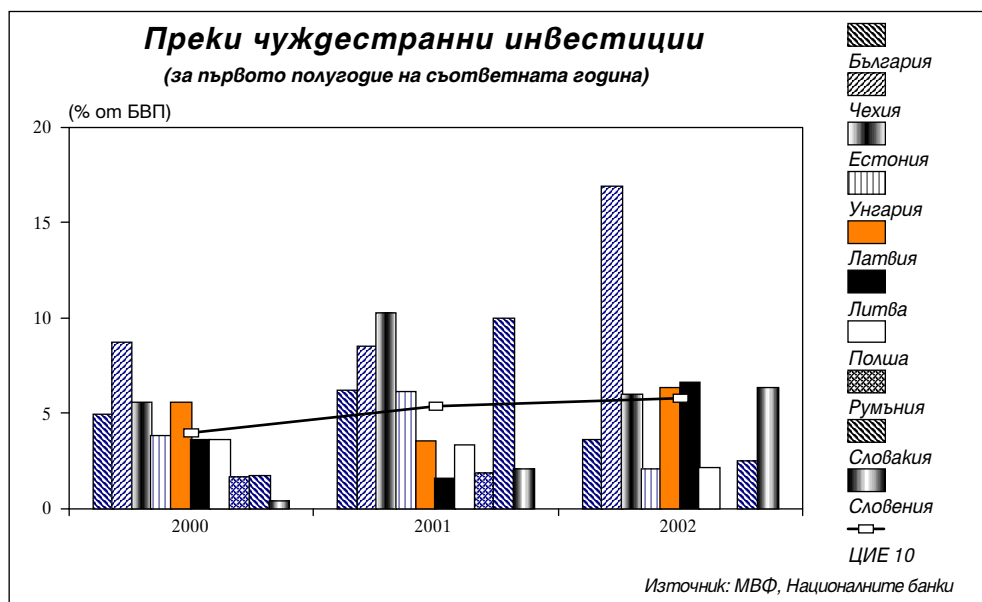
фиксиран курс⁷⁴. Основен източник на дефицитите по текущата сметка са търговските баланси на страните. През първото полугодие на 2002 г. спрямо същия период на м. г. България ограничава търговския дефицит – до 10% към БВП, докато той се увеличава в някои от страните с валутен съвет като Естония (до 17%) и Латвия (до 16.6%). Само в 5 страни-кандидатки, включително и България, търговските дефицити се подобряват през януари – юни т. г. спрямо същия период на 2001 г. По отношение на ниския търговски дефицит в най-благоприятно положение сред страните-кандидатки през първата половина на 2002 г. са Словения (1.3%), Чехия (1.9%) и Унгария (4%).

През първото полугодие на 2002 г. основният източник за финансиране на дефицитите по текущата сметка – преките чуждестранни инвестиции – като дял в БВП се увеличават в Чехия – с близо 8 процентни пункта до 16.9%, Литва – до 6.7%, Латвия и Словения – до 6.4%. Този показател се влошава по-значително в Словакия – с повече от 7 процентни пункта до 2.5% и с около 4 процентни пункта в Унгария (до 2.1%) и Естония (до 6%) и България (до 3.6%).

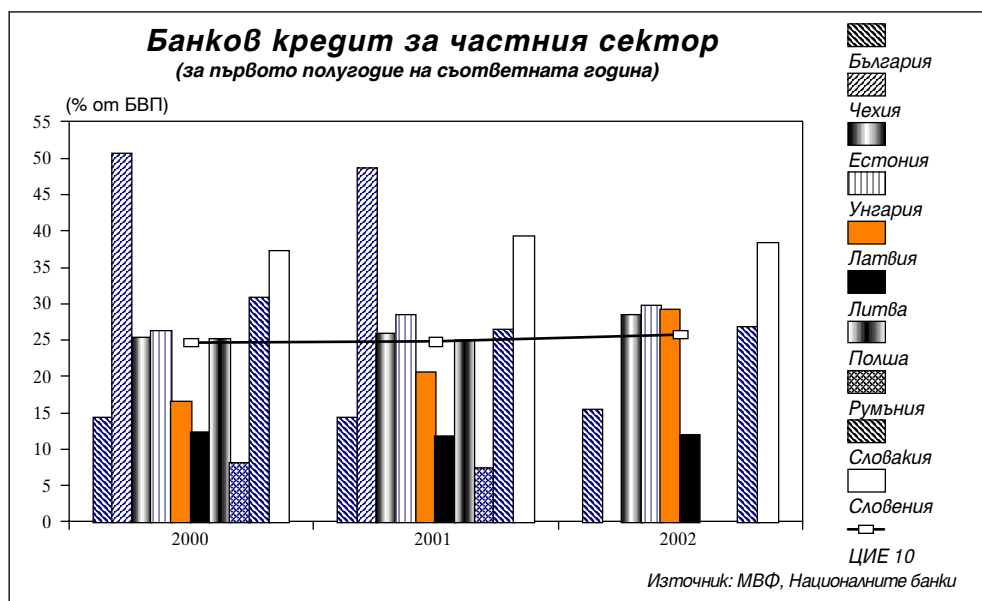
⁷² Като дял в БВП, изчислени по формулата $БВП + \text{доход (нето)} + \text{текущи трансфери (нето)} - \text{потребление}$ (вж. IMF, *Balance of Payments. Compilation Guide – 1993*)

⁷³ Спрямо стойността на БВП за първите шест месеца.

⁷⁴ Литва и Латвия са дефицит по текущата сметка от 6.6%, влошаване съответно с 1.7 процентни пункта и 1.2 процентни пункта спрямо съответния период на м. г.) В Естония той е 12.3% – влошаване с повече от 7 процентни пункта.

Банковият кредит за частния сектор като дял от БВП в България нараства до 15.5%, с 1.2 процентни пункта през първото полугодие на 2002 г. спрямо за същия период на м. г. Темпът на растеж на кредита за нефинансовия сектор у нас е най-висок през разглеждания период сред страните-кандидатки и страната вече изпреварва Литва (12%) по този показател. Независимо от значителното подобряване на ефективността на българската финансова система по показателят кредит за частния сектор/БВП, България остава далеч от други страни-кандидатки през шестте месеца на 2002 г., като Словения (38.4%), Унгария

рия (29.9%), Латвия (29.3%) и Естония (28.4%).

По другия ключов показател за ефективността на финансовата система – лихвеният спрег – тенденцията в повечето от страните-кандидатки през първото полугодие на 2002 г. е, че продължава неговото постепенно намаляване. Това е в унисон с глобалното намаляване на лихвените проценти с цел по-скорошно преодоляване на рецесията в световната икономика. В България лихвеният спрег през разглеждания период също е намалял с 1.6 процентни пункта до 6.9 %, което е индикатор, че финансовият и кредитният риск постепенно намаляват. Независимо от това, страната все още е сред страните с висока стойност на този показател. Страните с най-малък лихвен спрег са Унгария (пог 2.5%) и Естония (3.6%). Единствено в Чехия (от 3.8 на 4.1 процентни пункта), Естония (от 2.8 на 3.6 процентни пункта) и Словакия (от 5.3 на 5.5 процентни пункта) спрегът между лихвите по кредити и депозити нараства.

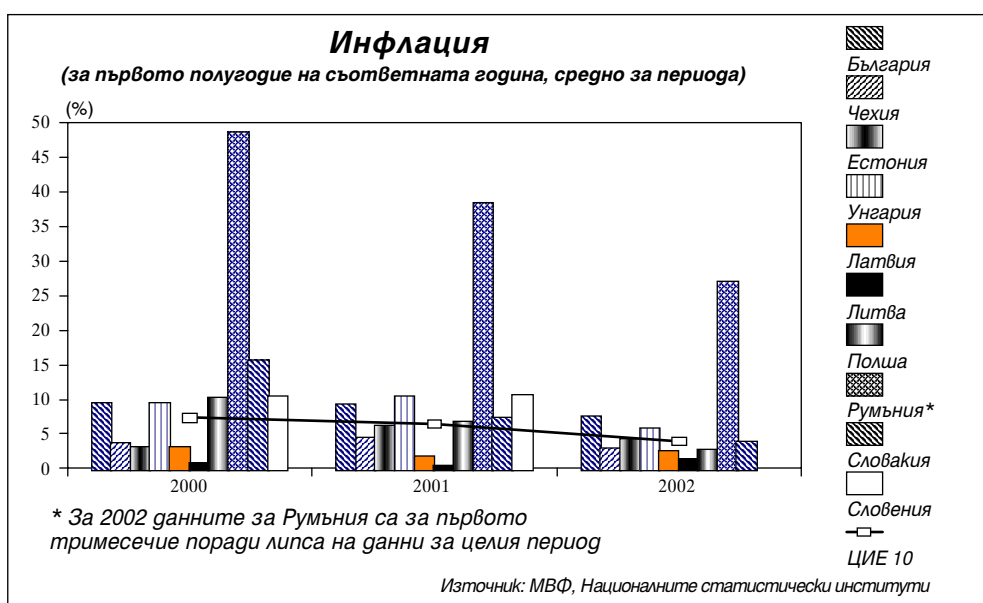
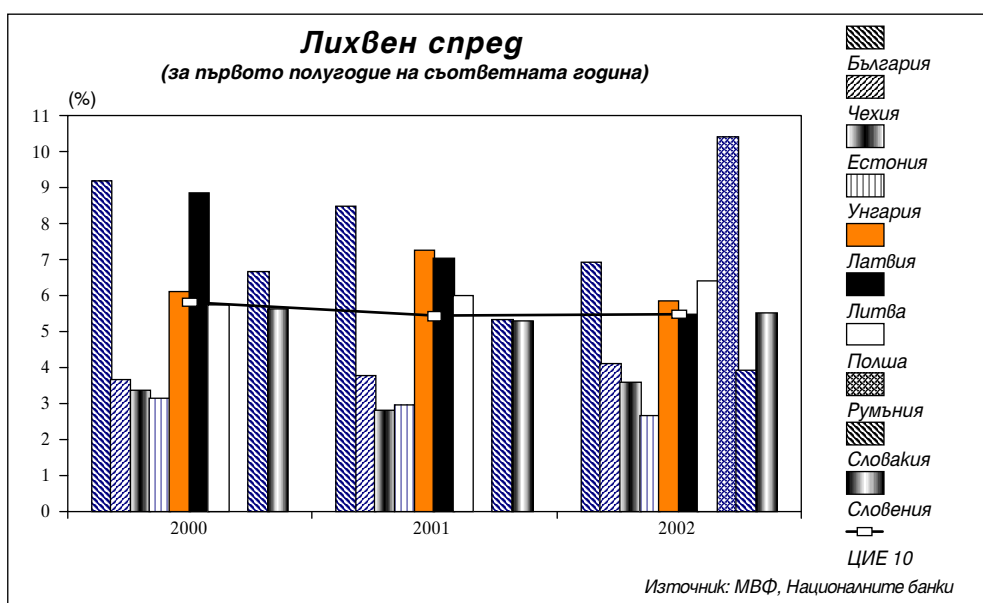
България остава една от страните-кандидатки с най-висока инфлация през първото полугодие на 2002 г. – 7.6%, но тенденцията на нейното понижение е низходяща. Страни с най-ниска

инфлация остават Литва (1.5%), Латвия (2.6%), Полша (2.8%) и Чехия (3%), но в първите две страни се наблюдава нарастване на този показател спрямо същия период на 2001 г. Най-висока остава инфлацията в Румъния – 27% за първо тримесечие на 2002 г.

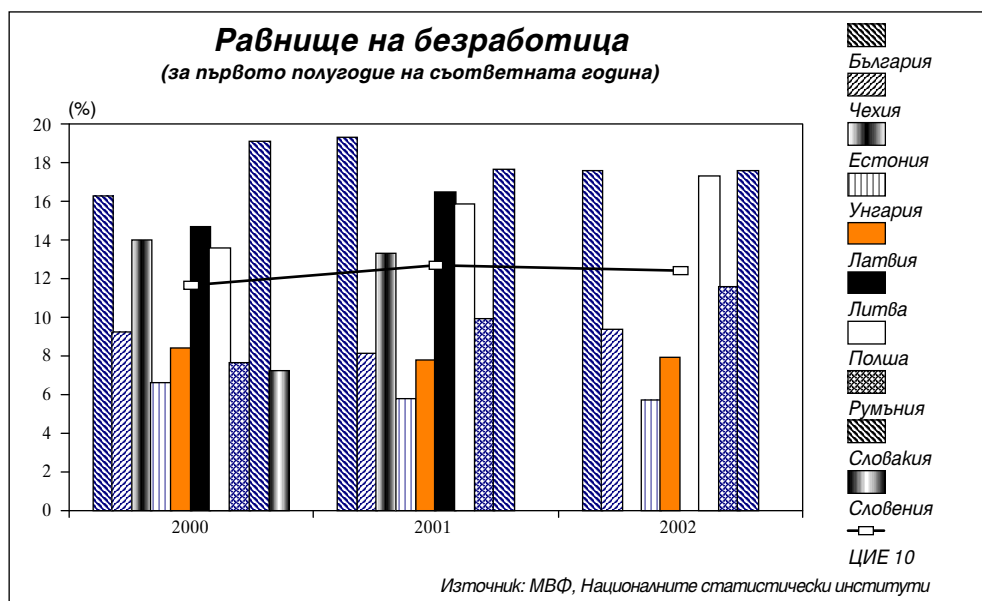
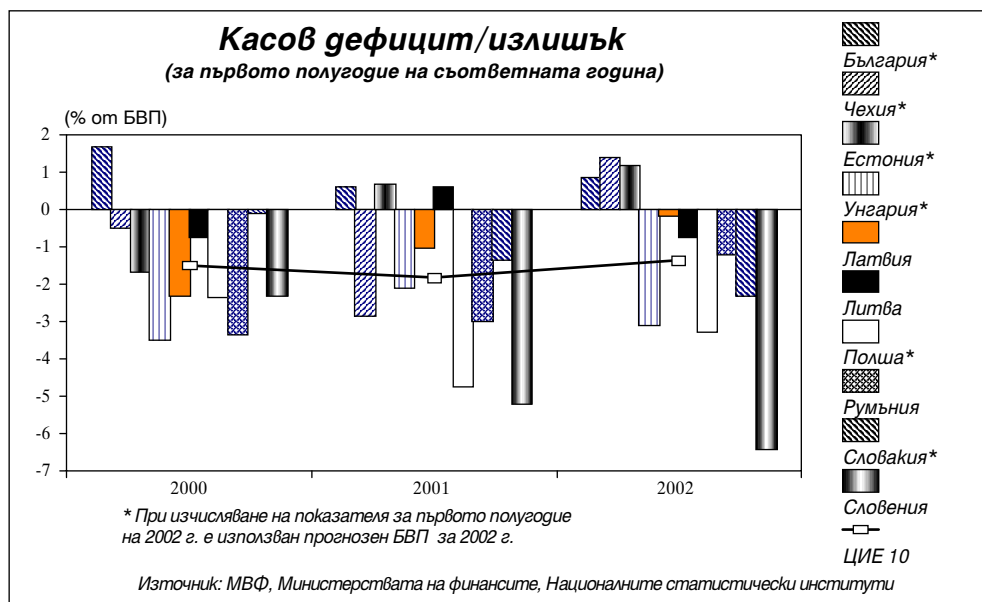
Повечето от десетте страни-кандидатки успяват да използват ефективно мерките на фискалната политика за намаляване на дефицитите по консолидирания бюджет на правителството. Чехия (1.4%), Естония (1.2%) и България⁷⁵ (0.8%) реализират касов излишък през първото полугодие на 2002 г. В Словения, Полша и Унгария касовият дефицит нараства с близо 1 процентен пункт до -6.4%, -3.7% и -3.1% от БВП през разглеждания период.

Равнището на безработица в повечето от страните-кандидатки към края на първото полугодие обаче остава относително високо. Най-високо е то в България и Словакия (17.6%

към юни) и Литва (17.2% към март). Сравнително по-ниско и в общи линии съпоставимо с това в ЕС е в Естония (11.2% към март), Румъния (около 12%), Чехия (9.4%), Латвия (7.9%) и Унгария (5.7%). Високото равнище на безработицата в страните-кандидатки се дължи преди всичко на продължаващите неотложни структурни реформи с цел повишаване на конкурентноспособността на икономиките и ограничаване на различията в жизнения стандарт в средносрочен аспект. Като основен фактор за по-ниските нива на безработица в някои от страните-кандидатки се посочва от анализаторите по-високата ефективност на приватизационния процес и чуждестранните инвестиции.

⁷⁵ Трябва да се има предвид сезонността на касовия излишък в България.

Отчитайки напредъка на България през последната година в процеса на реформите по приспособяване на националното законодателство към изискванията на *acquis communautaire*, финансовата и икономическа либерализация и равноправното третиране на икономическите агенти, както и състоянието на основните макроикономически и финансови показатели към септември 2002, в своя годишен доклад за напредъка на страната от 9 октомври 2002 г. ЕК признава българската икономика за „функционираща пазарна икономика способна да се справи с конкурентния натиск пазарните сили в рамките на ЕС в средносрочен план,

при условие че продължи да прилага своята програма за реформи и оставащите проблеми бъдат преодоляни. Основните трудности пред България, които ЕК изтъква по отношение на икономическите критерии, са:

- Стимулиране на ефективността на административната и съдебната система, която да позволява на икономическите агенти да взимат решения в условията на стабилност и предвидимост;
- Административните процедури, засягащи бизнеса, включително процедурите за обявяване в несъстоятелност, трябва да бъдат опростени и модернизирани;
- Нивото на финансово посредничество продължава да е ниско. В резултат на това, равнището на кредитирането на частния сектор е ниско, достъпът на малките и средните предприятия до кредитирането е затруднен, а равнището на брутно капиталонакопаване като дял в БВП е недостатъчно, за да се поддържа устойчив икономически растеж;

- Равнището на безработица е високо;
- Процедурите за влизане и излизане от пазара все още не работят ефективно;
- Прилагането на законодателството е неефективно в някои сфери на социалния живот;
- Все още има специфични недостатъци на пазара на земя, които влияят отрицателно и върху другите сектори;
 - Необходими са допълнителни условия за подобряване ефективността и качеството на образованието;
 - Качеството на инфраструктурата е ниско. ○

ИЗДАНИЯ НА АГЕНЦИЯТА ЗА ИКОНОМИЧЕСКИ АНАЛИЗИ И ПРОГНОЗИ

СЕРИЯ „АНАЛИЗИ НА ИКОНОМИЧЕСКАТА ПОЛИТИКА“

1. Доклад за хода на стопанската реформа и задачите на икономическата политика до края на 1991г. (юли 1991г.)
2. Р. Аврамов (ред.) – Икономическата стабилизация в България през 1992г. (юни 1992г.)
3. Bulgaria – The Economic Situation and Outlook. The Status of the Reform Process (May 1993)
4. Външноикономическата стратегия на България в условията на прехода (януари 1997г.)

СЕРИЯ „ИКОНОМИЧЕСКИ ИЗСЛЕДВАНИЯ“

1. М. Ненова – Изпълнение на бюджета през 1991г. и изводи за бюджетната политика през 1992г. (март 1992г.)
2. М. Жечева, Р. Аврамов, В. Чавдаров – Инфлацията и лихвения процент през 1991г. (март 1992г.)
3. Ст. Бързашки – Заетостта и безработицата в процеса на стабилизация (март 1992г.)
4. Н. Георгиев, Н. Господинов – Паричната политика: механизми и резултати (март 1992г.)
5. Р. Инджова – Приватизацията в България (юли 1992г.)
6. М. Жечева, Н. Милева – Ценовият контрол и инфлацията в България през 1991 – 1992 година (ноември 1992г.)
7. К. Генов – Паричната политика през 1992г.: инструменти и резултати (април 1993г.)
8. М. Ненова – Регулиране на работната заплата: опитът на България през 1991 – 1992г. (април 1993г.)
9. N. Gueorguiev – Some Tests of Random Walk Hypothesis for Bulgarian Foreign Exchange Rates (August 1993)
10. Л. Димитров – Безработицата в България 1991-1993г. (май 1994г.)
11. М. Жечева – Домакинствата и финансовите потоци в българската икономика (септември 1994г.)
12. Н. Милева – Селското стопанство и аграрната политика през 1994 г. (февруари 1995г.)

ИЗДАНИЯ НА АГЕНЦИЯТА ЗА ИКОНОМИЧЕСКИ АНАЛИЗИ И ПРОГНОЗИ

13. М. Ненова, Алфредо Канавесе – Поведение на държавните предприятия и инфлация (юни 1996г.)
14. И. Георгиев, П. Петрова, Г. Стоянова – Приложение на коинтеграционния анализ /Инфлация. Потребителска функция/ (юни 1996г.)
15. Л. Димитров – Динамика на работната заплата в България и перспективи. (август 1998г.)
16. Р. Кръстев – Свободна търговия или протекционизъм. Конкуренцията като антиинфлационен фактор. (август 1998г.)
17. Л. Димитров – Бюджетните ограничения на фирмите през периода 1996 – 1997г. (август 1999г.)
18. Г. Чукалев – Инфлацията в България след въвеждането на паричен съвет. Анализ на факторите. (юни 2000г.)
19. Г. Чукалев – Ефектът Balassa – Samuelson в България. (март 2002г.)
20. Цв. Манчев – Управление на капиталовите потоци в България. (юни 2002г.)

СЕРИЯ „КОНЮНКТУРНИ ОБЗОРИ“ – ПЕРИОДИЧНИ

1. Месечни конюнктурни обзори (от октомври 1991г.)
2. Тримесечни конюнктурни обзори (от I тримесечие 1992г. до IV тримесечие 1993г.)
3. Шестмесечни доклади
4. Годишни доклади за състоянието на българската икономика (1991, 1992, 1993, 1994, 1995, 1996, 1997, 1998, 1999, 2000, 2001г.)
5. Ad hoc месечен бюлетин.

* * *

ПРЕХОДЪТ. Сборник студии под редакцията на Румен Аврамов и Венцислав Антонов (ноември 1994г.)

БЪЛГАРИЯ ПО ПЪТЯ КЪМ ЕВРОПА. Сборник студии по проблемите на макроикономическото развитие на България и асоциирането на страната към Европейския съюз (септември 1996г.)